

มาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย

ภัทร คงคาทิพย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์คณะนิติศาสตร์ปริดิพนomyงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

พ.ศ. 2557

Legal Measure for a Preparing of Prisoner BeforeRelease

PAT KHONGKATHIP

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of law

PridiBanomyong Faculty of Law,Dhurakij Pundit University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย
ชื่อผู้เขียน	ภัทร คงคาทิพย์
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานี วรภัทร์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายของไทยที่สามารถนำมาใช้บังคับในการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวว่ามีประสิทธิภาพ และมีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังเพียงใด โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ดำเนินวิธีการศึกษาศึกษาด้วยการวิจัยเอกสารเป็นหลัก ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ บทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษของสหประชาชาติ และข้อมูลเชิงสถิติต่างๆ และศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ บทความทางวิชาการ ตลอดจนข้อมูลจากเว็บไซต์ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยแล้วพบว่าภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน(พ.ศ.2550)ของประเทศไทยยังไม่มีมีการรับรองสิทธิในลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจนอีกทั้งเมื่อพิจารณาจากกฎหมายระดับพระราชบัญญัติแล้วพบว่า มีเพียงพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ฉบับเดียวเท่านั้นที่เป็นกฎหมายหลักในการบังคับโทษ และมีบทบัญญัติที่อาจนำมาใช้แก่การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขัง เช่น มาตรการด้านการให้การศึกษา การทำงาน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแก่ผู้ต้องขัง โดยสิทธิต่างๆ ดังกล่าวยังสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ และกฎหมายของนานาประเทศอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังคงมีข้อบกพร่องบางประการ ส่งผลให้การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวของผู้ต้องขังไม่อาจบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ปัจจุบันยังไม่มี การออกกฎหมายลำดับรองเพื่อรับรองสิทธิในการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง หรือ ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิเสรีภาพ ในการเลือกการงานที่ตนเองมีความถนัดหรือชำนาญ หรือมีสิทธิเลือกงานที่ตนเองมีความสนใจจะนำไปใช้ประกอบอาชีพภายหลังการปล่อยตัวได้เลย

จากปัญหาที่พบข้างต้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย เพื่อให้เกิดการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น และมีความชัดเจนมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งยังเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวคิดด้านมาตรการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของนานาประเทศ และสหประชาชาติ โดยอาศัยกลไกของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งกำหนดให้มีการออกประกาศโดยกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับผู้ต้องขังบรรลุตามวัตถุประสงค์ ของพระราชบัญญัติดังกล่าว และให้นำหลักการว่าด้วยการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบัญญัติในมาตรการทางกฎหมายต่างๆ ที่ได้เสนอแนะไปก่อนหน้านี้

Thesis Title	Legal Measure for a Preparing of Prisoner Before Release
Author	ชื่อ นามสกุล (ไม่มีคำนำหน้าชื่อ) ตัวแรกพิมพ์ใหญ่ นอกนั้นพิมพ์เล็ก
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr. Thanee Vorapatr
Department	Law
Academic Year	2013

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study legal measures concerning the preparation of prisons before relief. The information in this thesis were also collected and studied from both primary sources e.g. the Law and Regulations as stipulated in Thai and International Law and Regulations and from the secondary sources e.g. books, other relevant articles, certain significant statistics and the electronics materials obtained from websites.

According to the study, it can be concluded that, in practical, the legal measures concerning the preparation of prison before relief are mainly contained under the Constitution of Thailand B.E. 2550 (2007) and the Penitentiary Act B.E. 2479 (1936). The Constitution has not clearly established any rule or guidance of the preparation of prison before relief. On the other hand, In terms of the Penitentiary Act B.E. 2479 (1936), this Act as a main law for the preparation of prison before relief provides some rules that might be applied to support such preparation. Although, most provisions do not related to the United Nations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners as well as foreign laws of developed countries, some key measures, such as Educational right, Working right, and Social Relationship right, provided by the Penitentiary Act might be applied and used for strengthening the objectives of the preparation of prison before relief and the concept of Restorative Justice. However, it is unfortunate that those right recognized under the Act has remained controversial and has been ineffectively enforced because of the lack of practical detail and effective enforcement.

As a result, this thesis probably proposes that the Penitentiary Act B.E. 2479 (1936) should be amended in accordance with the concept of preparation of prisons before relief by enacting

the subsidiary laws or decrees under the power of the Act which can enhance to establish the guarantee of the preparation of prisons before relief and can relate to the concept of Restorative Justice.

DRU

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณท่านประธานและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ได้ใช้เวลาอันมีค่ายิ่ง ในการสอบวิทยานิพนธ์ เรื่อง มาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย
ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธาณี วรภัทร์ อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์
ดร.คณิต ฒ นคร ร้อยตำรวจโท ดร.อุทัย อาทิวา และรองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์ ที่ได้สละ
เวลาอันมีค่ายิ่งในการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่าง
ยิ่งในการเขียนสารนิพนธ์

โอกาสนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่คอยอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ ให้
การสนับสนุนทุกๆ ด้าน และเป็นกำลังใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาแก่ผู้เขียน อนึ่ง ผู้เขียนหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ ตลอดจนผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องไม่มาก
น้อย และหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับและขออภัยมา ณ
โอกาสนี้

ภัทร กงคาทิพย์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
สารบัญตาราง	๘
สารบัญภาพ	๘
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	6
2.1 หลักการลงโทษรายบุคคล.....	7
2.1.1 แนวคิดทางอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาการก่ออาชญากรรม	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษและบังคับโทษจำคุก.....	18
2.2.1 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ.....	19
2.2.2 การบังคับโทษจำคุก	26
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง	29
2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อย.....	31
2.3.2 รูปแบบและวิธีเตรียมการปลดปล่อย.....	32
2.3.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	39
2.4 หลักการในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังในระดับสากล	43
2.4.1 มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ....	44

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.4.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.....	52
3. มาตรการทางกฎหมายเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวใน ต่างประเทศ.....	54
3.1 แนวทางในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวในต่างประเทศ.....	55
3.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	60
3.2.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	60
3.2.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	62
3.3 สหราชอาณาจักร.....	63
3.3.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	63
3.3.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	65
3.4 ญี่ปุ่น.....	67
3.4.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	67
3.4.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว	68
4. มาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยของ ประเทศไทย.....	71
4.1 รัฐธรรมนูญและกฎหมายพื้นฐานในการรับรองสิทธิของผู้ต้องขัง.....	72
4.2 กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกและการเตรียมความพร้อมของไทย.....	75
4.2.1 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านการทำงานของนักโทษใน เรือนจำ.....	78
4.2.2 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาและสันตินาการ.....	80
4.2.3 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และการดูแลหลังพ้นโทษ.....	81
4.3 นโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ของประเทศไทย.....	84
4.3.1 ที่มาของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว.....	84

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.3.2 ลักษณะการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว.....	85
4.3.3 ระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว.....	86
4.3.4 การดำเนินกิจกรรมในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว.....	87
4.4 ปัญหากฎหมายและอุปสรรคของการเตรียมความพร้อมผู้ต้องหาก่อนปล่อยตัว ของประเทศไทย.....	91
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	93
5.1 บทสรุป.....	93
5.1.1 ปัญหาการรับรองสิทธิการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยภายใต้ รัฐธรรมนูญ.....	93
5.1.2 ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมก่อน ปล่อยตัว.....	94
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	96
บรรณานุกรม.....	99
ประวัติผู้เขียน.....	105

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ปริมาณผู้กระทำความผิด	2

D
P
U

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 การดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย	90

DPU

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นตามมา เป็นผลโดยตรงที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องทำงานมากขึ้น มีการจับกุมผู้กระทำความผิดเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายศักยภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในการบริหารจัดการว่ามีประสิทธิภาพมากหรือน้อยเพียงไร ทั้งหลักการและทฤษฎีในทางปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม จะมีความสมดุลและสร้างความเป็นปกติให้กับสังคมได้มากน้อยเพียงไร ซึ่งในท้ายที่สุด หน้าที่ในการจัดการกับผู้กระทำความผิดภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้วก็คือ “งานราชทัณฑ์” นั่นเอง¹

การเตรียมความพร้อม “ผู้ต้องขัง” ก่อนปล่อยตัว เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังภายหลังการต้องโทษ ซึ่งผ่านกระบวนการจำแนกการเข้าสู่โปรแกรมต่างๆ ที่ทางเรือนจำและทัณฑสถานได้กำหนดไว้แล้ว ดังนั้น การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวจึงเป็นขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องและสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวและพร้อมกลับสู่สังคมโดยไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก อันเป็นภาระงานที่กรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินการดูแลรับผิดชอบ เพราะการแก้ไขฟื้นฟูมีอาจสมบูรณ์ได้ หากปราศจากการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความล้มเหลวในการปรับตัวของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ และอาจก่อให้เกิดการกลับมากระทำความผิดซ้ำได้อีก² ซึ่งส่งผลให้ปริมาณนักโทษในเรือนจำเพิ่มสูงขึ้น นำมาสู่วิกฤตราชทัณฑ์ ดังแสดงให้เห็นในตารางต่อไปนี้

¹ ธานี วรภัทร์. (2554). วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. หน้า 14.

² ฌนิศา งานสถิร. (2553). กระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์: การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย. หน้า 17.

ตารางที่ 1.1 ปริมาณผู้กระทำความผิด

ลำดับ	ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	%
1	นักโทษเด็ดขาด	169,300	28,531	197,831	72.46
2	ระหว่างพิจารณาคดี	61,870	10,954	72,824	26.67
	2.1 ชั้นอุทธรณ์-ฎีกา	31,530	4,998	36,528	13.38
	2.2 ชั้นไต่สวน	10,871	2,097	12,968	4.75
	2.3 ชั้นสอบสวน	19,469	3,859	23,328	8.54
3	เยาวชน ผากซัง	233	7	230	0.08
4	ผู้ถูกกักกัน	45	5	50	0.02
5	ผู้ต้องกักขัง	1,814	264	2,078	0.76
	รวม	233,252	39,761	273,013	100

ที่มา: กระทรวงยุติธรรม (สถิติเมื่อวันที่ 1 มิ.ย. 2556)

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นปริมาณนักโทษในเรือนจำที่มีปริมาณสูงมากอันเป็นผลสะท้อนมาจากความล้มเหลวในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำซาก

นอกจากนี้ การที่ผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวในเรือนจำเป็นเวลานาน จนมีความรู้สึกชินต่อการใช้ชีวิตในเรือนจำ เมื่อได้รับการปล่อยตัวไป อาจประสบปัญหาการปรับสภาพชีวิตที่เป็นอิสระในสังคม เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งภายในจิตใจ และหากได้รับการดูแลจากภายนอก จนอาจก่อให้เกิดการประพฤตินเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมขึ้นอีก องค์การสหประชาชาติ จึงได้กำหนดหลักการเรื่องมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวไว้ว่า

“ก่อนครบกำหนดโทษ ชอบที่จะดำเนินการเป็นขั้นตอนตามความจำเป็นเพื่อให้มั่นใจว่าผู้ต้องขังจะมีความเคยชินในการก้าวสู่การใช้ชีวิตในสังคม โดยลำดับ ซึ่งความมุ่งหมายนี้ จะบรรลุผลได้ด้วยของค์กรที่ดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว ณ ทัณฑสถานแห่งนั้นหรือแหล่งอื่นที่เหมาะสม รวมทั้งการปล่อยตัวระหว่างพิจารณา โดยให้มีการคุมประพฤติที่มีใช้การควบคุมโดยตำรวจ แต่ต้องอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลและการสังคมสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพด้วย”

ดังนั้น องค์กรของรัฐบาลหรือเอกชนที่สามารถให้ความช่วยเหลือภายหลังการปล่อยตัวที่มีประสิทธิภาพ จึงมีส่วนสำคัญที่จะสร้างการลดความรังเกียจต่อผู้กระทำความผิด เพื่อประโยชน์ในการฟื้นฟูจิตใจและให้ผู้ต้องขังสามารถกลับคืนสู่สังคมปกติได้

อย่างไรก็ดี แม้ประเทศไทย จะ ได้มีโครงการในการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว แต่โครงการดังกล่าว ก็เป็นเพียงนโยบายที่ยังไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายโดยตรง คงมีเพียงระเบียบภายในของกรมราชทัณฑ์ ที่กำหนดเรื่องการเตรียมความพร้อมดังกล่าว ซึ่งถือเป็นแนวทางปฏิบัติเท่านั้น หากได้มีผลใช้บังคับเช่นกฎหมายไม่ ดังจะเห็นได้จาก แนวโน้มโดยรวมของจำนวนผู้ต้องขังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ถึงปี พ.ศ. 2553 ที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องเรื่อยมา เป็นจำนวนรวม 215,997 คน³ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2555 มีผู้ต้องขังจำนวน 245,766 คน⁴ และมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 273,013 คน⁵ ในปัจจุบัน ที่เป็นการยืนยันว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยยังคงประสบปัญหาอยู่อย่างไม่ได้รับการแก้ไข

หากเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ เช่น กฎหมายสหราชอาณาจักร กฎหมายสหรัฐอเมริกา และกฎหมายญี่ปุ่น เป็นต้น ที่มีบทบัญญัติกำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงสิทธิของผู้ต้องขังและหน้าที่ของรัฐในการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ที่อาจมีแนวทางและหลักเกณฑ์ในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวที่แตกต่างจากประเทศไทยในปัจจุบัน แต่สามารถดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษทางอาญาอย่างมีประสิทธิภาพได้

ดังนั้น วิชานิติพนธ์ฉบับนี้ จึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงหลักเกณฑ์ วิธีการ และมาตรการทางกฎหมายของไทย ที่สามารถนำมาใช้บังคับในการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของประเทศไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางปฏิบัติในการเตรียมความพร้อมของกรมราชทัณฑ์ รวมทั้งศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศและมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ทั้งนี้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทย และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยการบังคับโทษจำคุก รวมทั้งเสนอแนะปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายในการเตรียม

³ ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง สำนักทัณฑ์วิทยา ข้อมูล ณ วันที่ 21 ธันวาคม 2552

⁴ ศูนย์ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์ ข้อมูล ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2555

⁵ กระทรวงยุติธรรม (สถิติเมื่อวันที่ 1 มิ.ย. 2556)

ความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว เพื่อลดปัญหาผู้ที่พ้นโทษกลับมากระทำผิดซ้ำและสามารถปรับตัว และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎี ตลอดจน หลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวตามมาตรฐานสากล
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น และไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ของประเทศไทย แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของไทยในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

มาตรการทางกฎหมายเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของไทยในปัจจุบัน ยังมีความไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์และวิธีการตามมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ แม้จะมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 แต่ก็ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวแต่ประการใด คงมีแต่เพียงนโยบายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวเท่านั้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับหลักสากล และกฎหมายของต่างประเทศ ทั้งนี้ จึงควรมีแนวทางที่เหมาะสมเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขผู้กระทำความผิดและพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมต่อไป

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น และไทย รวมทั้งหลักเกณฑ์มาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติ โดยทำการเปรียบเทียบถึงมาตรการต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของไทยให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

ส่วนที่ 1 ดำเนินการศึกษาวิจัยทางด้านเอกสาร (documentary research) โดยศึกษาจากคำรบบทความทางวิชาการ ตัวอย่างกฎหมายทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แนวคิดของนักนิติศาสตร์ นักอาชญาวิทยา นักทัณฑวิทยา และนักสังคมศาสตร์ มารวบรวมแนวทางในการหามาตรการทางกฎหมายเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 2 ดำเนินการศึกษาและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าพนักงานราชทัณฑ์

ส่วนที่ 3 ดำเนินการศึกษาโดยไปทัศนศึกษาที่เรือนจำ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎี ตลอดจนหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวตามมาตรฐานสากล
2. ทราบถึงกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น และไทย
3. ทราบปัญหาและอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของประเทศไทย แนวทางการปรับปรุงกฎหมายของไทยในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

กฎหมายอาญา หมายถึง กฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ว่า การกระทำใดเป็นการกระทำที่ต้องระวางโทษ หรือต้องใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือต้องใช้มาตรการบังคับทางอาญาอื่น ซึ่งในแง่ภารกิจ กฎหมายอาญามีบทบาทในการคุ้มครองสังคม ภารกิจในการปราบปราม การป้องกันการกระทำ ความผิด ภารกิจในการคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgut) และภารกิจในการคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ การดำเนินการทั้งหลายของเจ้าพนักงานเพื่อยืนยันข้อกล่าวหาหากสามารถรับฟังข้อกล่าวหาได้ โดยปกติเจ้าพนักงานก็จะฟ้องเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาต่อไป ซึ่งในการพิจารณาพิพากษานั้นหากรับฟังได้ว่ามีการกระทำผิดจริง ศาลก็จะกำหนด “มาตรการบังคับทางอาญา” อันได้แก่ โทษ, วิธีการเพื่อความปลอดภัย และมาตรการบังคับทางอาญาอื่น¹ การบังคับโทษจำคุกทางอาญาก็เช่นเดียวกัน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายอาญา จึงเป็นกฎหมายที่รัฐตราขึ้นเพื่อให้มีผลใช้บังคับแก่ประชาชนทุกคนภายในรัฐ โดยมุ่งหวังให้เกิดความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีในการที่ประชาชนในรัฐได้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติสุข รัฐจึงต้องกำหนดการกระทำของบุคคลที่รัฐเห็นว่าก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นภายในสังคมให้เป็น “ความผิด” ไว้อย่างชัดเจน และกำหนด “โทษ” สำหรับบุคคลผู้ฝ่าฝืนข้อกำหนดอันเป็นกฎหมายที่รัฐบัญญัติไว้ ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยได้บัญญัติโทษตามประมวล กฎหมายอาญาไว้เพียง 5 ประการ คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน² เท่านั้น

อย่างไรก็ดี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้รับรองและยอมรับหลักการที่ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ย่อมได้รับความคุ้มครอง”³ ดังนั้น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตาม

¹ คณิศ ณ นคร. (2546). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. หน้า 35.

² จิตติ ดิงศภัทท์. (2515). *คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา*. หน้า 6.

³ มาตรา 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

บทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 29 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

จะเห็นได้ว่า แนวทางของกฎหมายสูงสุดของประเทศ ได้ให้การยอมรับหลักการเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว ดังนั้น แนวทางในการจำกัดเสรีภาพผู้ต้องขังหรือผู้กระทำผิด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ทั้งแนวคิดและหลักการทั่วไปและหลักการที่ได้รับการยอมรับของนานาประเทศด้วย

ดังนั้น ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอให้เห็นถึงแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้เกี่ยวกับการลงโทษรายบุคคล การเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ทั้งแนวคิดทางอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา แนวคิดเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุก แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว และแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้ รวมทั้ง แนวคิดและหลักการในการเตรียมความพร้อมในทางระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน

2.1 หลักการลงโทษรายบุคคล

หลักการลงโทษรายบุคคล (Individual Punishment) นั้น เป็นหลักการหนึ่งที่สำคัญในทางกฎหมายอาญา เพราะหลักการที่สำคัญหลักหนึ่งก็คือ Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege บุคคลจักต้องรับโทษทางอาญา เมื่อบุคคลนั้น กระทำผิดต่อบทบัญญัติของกฎหมายในขณะนั้นกำหนดว่าเป็นความผิด ดังที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยที่ใช้บังคับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ในมาตรา 59 ของประมวลกฎหมายอาญา ที่บัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำ โดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำความผิดโดยประมาท ในกรณีที่ถูกกฎหมาย บัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณี ที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา” จะเห็นได้ว่า ความรับผิดทางอาญาของบุคคลนั้น จะต้องเป็นการกระทำของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น อีกทั้งในมาตรา 60 ที่บัญญัติว่า “ผู้ใดเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น แต่ในกรณีที่ กฎหมายบัญญัติให้ลงโทษหนักขึ้นเพราะฐานะของ

บุคคล หรือเพราะ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับบุคคลที่ได้รับผลร้าย มิให้นำกฎหมายนั้นมาใช้ บังคับเพื่อลงโทษผู้กระทำให้หนักขึ้น” ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า การรับโทษของบุคคลนั้น ย่อม ต้องเป็นการพิจารณาเป็นรายบุคคล กล่าวคือ เป็นรายกรณีของแต่ละบุคคลว่าจะได้รับการพิจารณาลงโทษตามที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคลอย่างไร เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาในเรื่องการลงโทษ จึงเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมในการก่ออาชญากรรมของผู้ต้องขังและแนวทางในการลงโทษที่มีความเหมาะสมกับแต่ละบุคคล

2.2.1 แนวคิดทางอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาการก่ออาชญากรรม

1) สำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical school of criminology) ผู้ก่อตั้งสำนักอาชญาวิทยา ดั้งเดิม คือ ซีซาร์ เบกกาเรีย (Cesare Bonesana, Marchese di Beccaria) หลักปรัชญาสำคัญของ เบกกาเรีย คือ “เจตจำนงอิสระ” (Free Will) เขาเชื่อว่า เจตจำนงอิสระเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ หลักปรัชญานี้มีว่า “มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในการมุ่งแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุด ทางด้านวัตถุ และในการตัดสินใจเลือกกระทำหรืองดกระทำใดๆ มนุษย์จะพิจารณาทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผล เพื่อพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำนั้นๆ หลังจากเลือกหรืองดเว้นการกระทำนั้น” นอกจากนี้ เขายังเชื่อว่า หากจะป้องกันไม่ให้ มนุษย์กระทำความผิดกฎหมาย บทลงโทษของกฎหมายต้องมีลักษณะที่รุนแรง แน่นนอน และรวดเร็ว เพื่อให้มนุษย์เชื่อหรือมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลทำให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด⁴ ปี 1764 เบกกาเรีย ได้เสนอผลงานชิ้นสำคัญ คือ หนังสือเรื่อง On Crime and Punishments อาชญากรรมและการลงโทษ มีเนื้อหาและประเด็นสำคัญไว้ดังนี้

(1) พื้นฐานในการปฏิบัติทางสังคม ควรเป็นไปโดยสอดคล้องกับหลักประโยชน์นิยม คือ มองประโยชน์สูงสุดสำหรับมวลชน

(2) การกำหนดบทลงโทษจากการประกอบอาชญากรรม ควรพิจารณาจากความสูญเสียต่อสังคมเป็นหลัก เพราะพฤติกรรมอาชญากรรมเป็นภัยต่อสังคมโดยรวม

(3) การป้องกันอาชญากรรมมีความสำคัญมากกว่าการลงโทษอาชญากร กฎหมายควรเป็นลายลักษณ์อักษร และเผยแพร่ให้เป็นที่ทราบแก่สมาชิกทุกคนในสังคมว่า พฤติกรรมใดควรละเว้นพฤติกรรมใดควรปฏิบัติ โดยกำหนดบทลงโทษและการให้รางวัลอย่างเหมาะสมให้ชัดเจน

⁴ พรชัย ชันติ และคณะ. (2543). *ทฤษฎี และงานวิจัยทางอาชญาวิทยา*. หน้า 16.

⁵ Curran, Daniel J. and Renzatti, Claire M. (1994). *Theories of Crimes*. pp. 11-13.

นอกจากนี้ ในแง่ของการป้องกัน สังคมควรมีนักกฎหมายที่มีความสามารถ มีคุณธรรม เพื่อบัญญัติกฎหมายที่เป็นธรรมแก่คนในสังคม ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ควรมีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมจะสามารถลดปัญหาสืบเนื่องจากการใช้กฎหมายได้ นอกจากนี้สังคมควรส่งเสริมคนดีให้ทำงานแก่สังคม และสกัดคนชั่วออกจากระบบ

(4) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่ เบกกาเรีย ไม่เห็นด้วย คือ การกล่าวหาในทางลับ และการทรมาน ควรส่งเสริมมนุษยธรรม การพิจารณาคดีควรมีความรวดเร็ว แน่นอน และเหมาะสมโดยมีเกณฑ์ที่เป็นธรรม ในแง่ของการลงโทษควรมุ่งเน้นเรื่องการข่มขู่ยับยั้งบุคคลจากการกระทำผิด มิใช่มุ่งเน้นเรื่องการแก้แค้นทดแทนซึ่งเป็นการทำลายล้างกัน ประเด็นเรื่องโทษจำคุกควรนำมาใช้แต่ต้องพัฒนาและปรับปรุงสภาพเรือนจำให้ถูกสุขลักษณะและมีความมั่นคงปลอดภัย และท้ายสุดเรื่องของความหนักเบาของการลงโทษการลงโทษต่อผู้กระทำผิด ควรทำให้เขารู้สึกสูญเสียมากกว่ามาได้ประโยชน์ คือ เป็นการลงโทษที่เหมาะสมกับโทษที่ทำไป

2) สำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิม (Neo-Classical School of Criminology)

สำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิม ยังคงยึดหลักเจตจำนงอิสระอยู่ เชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผล และต้องรับผิดชอบในการกระทำของตน การลงโทษสามารถควบคุมได้ ข้อแตกต่างจากสำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิมมีดังนี้

สำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิมคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลที่กระทำผิด สถานการณ์ ในขณะที่กระทำผิด ประวัติผู้กระทำผิด ตลอดจนระดับความผิดในทางอาญาปัจจัยดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาพิพากษาคดี และนำไปสู่ปัญหาของความไม่เป็นธรรมในการลงโทษ การกำหนดโทษเจตจำนงอิสระอย่างเคร่งครัดโดยไม่จำกัดของเขตทำให้เกิดความไม่เหมาะสมในกรณีที่ผู้กระทำผิดเป็น เด็ก คนชรา คนวิกลจริต คนปัญญาอ่อน นอกจากนี้ความขัดแย้งในหลักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิมปรากฏขึ้นจากความพยายามที่จะสร้างกฎหมายให้เป็นหลักสากล และให้ใช้ได้ในทุกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในความเป็นจริง กฎหมายมุ่งประเด็นความเคร่งครัดจนไม่เปิดโอกาสให้ตีความพร้อมทั้งมองข้ามปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ เป็นการมองอาชญากรรมในลักษณะที่ง่ายเกินไป ด้วยเหตุนี้แนวคิดของสำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิม จึงพยายามปรับหลักการให้สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริงดังนี้⁶

(1) สำนักอาชญาวิทยากิ่งดั้งเดิม เสนอให้นำพฤติการณ์แห่งคดีมาร่วมพิจารณาในการลงโทษผู้กระทำผิด

⁶ สดสวางน สุธีสร. (2547). *อาชญาวิทยา*. หน้า 46.

(2) แนะนำให้กระบวนการยุติธรรมตระหนักถึงความสำคัญในการพิจารณาถึงประวัติ หรือภูมิหลังของผู้กระทำผิด

(3) เสนอแนะให้กระบวนการยุติธรรมยอมรับฟังคำให้การของผู้เชี่ยวชาญหรือ ผู้ชำนาญการในทางสาขาวิชาเพื่ออธิบายถึงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด

(4) เสนอให้กระบวนการยุติธรรมคำนึงถึงกรณีพิเศษต่างๆ เช่น ผู้กระทำผิดเป็นผู้เยาว์ คนชรา คนพิการจิต รวมถึงกรณีที่น่าจะมีผลต่อการกระทำหรือมีผลต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เช่น อารมณ์ชั่ววูบ และเจตนาของผู้กระทำความคิดมาประกอบการพิจารณา

3) สำนักปฏิฐานนิยม (Positive School)

สำนักปฏิฐานนิยม Curran (1994) มองว่า ผู้กระทำผิดเหมือนผู้ป่วย กระบวนการขัดเกลากายทางสังคม (Socialization) มีความสำคัญต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล โดยเชื่อว่าสิ่งที่ เป็นสาเหตุของพฤติกรรม คือ สภาพการทำงานทางร่างกาย สภาพจิตใจ สังคม หรือการร่วมกันของ สาเหตุเหล่านี้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการทดลองกับสัตว์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับพฤติกรรมของ มนุษย์ยอมรับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยวิธีการรักษาเยียวยา การปฏิบัติ (Treatment) ต่อผู้กระทำ ผิดควรจะเหมาะสม วัตถุประสงค์หลักในการลงโทษที่สำคัญ คือ เพื่อรักษา (Cure) ผู้กระทำผิด การ ใช้โทษพิพากษาที่ไม่แน่นอน (Indeterminate sentence) เป็นวิธีการแทรกแซง (Intervention) ที่อนุญาต ให้ผู้กระทำผิดถูกกักขังจนกว่าจะรักษาหาย สูดสงวน สุธีสร (2547) ได้สรุปหลักการสำคัญของ สำนักปฏิฐานนิยม⁸ คือ

- (1) การใช้หลักวิทยาศาสตร์ และการทดลอง เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมอาชญากรรม
- (2) เจตจำนงกำหนดมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อผู้กระทำผิด
- (3) ประโยชน์ของปัจเจกชน สำคัญกว่าประโยชน์ของสังคม

4) กลุ่มทฤษฎีวิวัฒนาการของผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Cultural Deviance Theories) กลุ่ม ทฤษฎีนี้ มองว่าชนชั้นต่ำมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของ ชนชั้นกลาง วอลเตอร์ มิลเลอร์ (Walter Miller) ได้ศึกษาการถ่ายทอดค่านิยมของการกระทำผิดของ เด็กชนชั้นต่ำ ซึ่งเกิดจากการแยกตัวและแสดงพฤติกรรมตามวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่แตกต่างจาก วัฒนธรรมของกลุ่มชนชั้นกลาง วัฒนธรรมของชนชั้นต่ำนี้มีมานานพอๆ กับวัฒนธรรมของชนชั้น กลาง สาเหตุเกิดจากการมีอำนาจของกลุ่มชนชั้นกลาง วัฒนธรรมต่างๆ จึงเป็นวัฒนธรรมของชนชั้น

⁷ Curran, Daniel J. and Renzatti, Claire M. (1994). *Theories of Crimes*. pp. 22-24.

⁸ สูดสงวน สุธีสร. (2547). *อาชญาวิทยา*. หน้า 49.

กลาง จึงมีการบังคับให้ชนชั้นต่ำปฏิบัติตาม มิลเลอรัมมองว่า ผู้ชายชนชั้นต่ำให้ความสำคัญกับลักษณะแก๊งค์⁹ เรียกค่านิยมหรือวัฒนธรรมนี้ว่า “จุดศูนย์รวมของความสนใจ” (Focal Concerns) ซึ่งประกอบด้วยค่านิยมจำนวน 6 ประเภท ดังนี้

(1) ทำตัวก่อความ (Trouble) หมายถึง การเข้าไปมีความเกี่ยวข้องกับความยุ่งยาก อันได้แก่การกระทำผิดกฎหมาย การมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่กระบวนการยุติธรรม ฯลฯ นับได้ว่าเป็นค่านิยมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากจะเป็นหนทางที่ทำให้บุคคลได้รับสถานภาพภายในหมู่เพื่อน

(2) อดทนสูง (Toughness) หมายถึง การมีรูปร่างและอุปนิสัยในทางที่เป็นผู้ชายมีความอดทนและแข็งแกร่ง มีความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวต่อการถูกข่มขู่หรือต่อสู้นับว่าค่านิยมที่ได้รับความยกย่องมาก

(3) ฉลาดฉลาด (Smartness) หมายถึง ความชำนาญในการเอาชนะผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดในชีวิตประจำวัน แต่เป็นไปในลักษณะที่รู้จักเอาเปรียบผู้อื่น ทำงานสำเร็จโดยใช้กำลังหรือแรงกายน้อยที่สุด ความฉลาดเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้าแก๊ง

(4) ตื่นตัวเสมอๆ (Excitement) หมายถึง การค้นหาสิ่งตื่นเต้น ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับการเสพเครื่องคิมแอลกอฮอล์และการเล่นการพนันทุกชนิด

(5) เชื่อในโชคชะตา (Fate) หมายถึง ความคิดที่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นชะตาชีวิตที่ถูกกำหนดไว้มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้

(6) เป็นอิสระ (Autonomy) หมายถึง การไม่ยอมรับในอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคม อัลเบิร์ต โคเฮน (Albert Cohen)¹⁰ จึงได้เสนอว่า เขาชนวัยรุ่นมักจะกระทำผิดกฎหมายในลักษณะเป็นกลุ่มโดยไม่เป็นส่วนตัวและมีพฤติกรรมดังกล่าวจะมีลักษณะที่เป็นการกระทำที่ไม่มีจุดมุ่งหมาย แต่โหดร้ายและเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านสังคมลักษณะของพฤติกรรมเช่นนี้ค่อนข้างจะต่างจากอาชญากรรมทั่วไป เนื่องจากอาชญากรรมอื่นผู้กระทำมักจะมีวัตถุประสงค์ แต่การกระทำเหล่านี้เป็นการโต้ตอบต่อวัฒนธรรมของสังคมที่ยกย่องและยอมรับบรรทัดฐานของชนชั้นกลาง อีกทั้งยังเป็นวิธีการที่จะทำให้ได้รับการยอมรับกลุ่มเพื่อนฝูงหรือเป็นสร้างสถานะของบุคคลในกลุ่ม ทฤษฎีนี้ได้เน้นถึงความสำคัญของค่านิยมทางสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล ซึ่งชนชั้นในสังคมมีค่านิยมและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน

⁹ แหล่งเดิม. หน้า 80-81.

¹⁰ Mandle, Henry W. and Hirschel, J. David. (1988). *Fundamental's of Criminology*. pp. 91-92.

5) ทฤษฎีความกดดัน (Strain theory) ความกดดันตามหลักการของ Cloward และ Ohlin¹¹ ได้มุ่งเน้นที่ความสำเร็จทางการเงินตามความต้องการของชนชั้นกลางพวกเขาให้ความเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่แสดงถึงจุดเริ่มแรกของโครงสร้างโอกาสที่จะเพิ่มการสร้างควมร่ำรวยแม้ว่าโดยภาพรวมของหลักการนั้นจะกล่าวถึงการประสบความสำเร็จในการสร้างโครงสร้างโอกาสที่อาจจะขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัวและ ซึ่งการจะบรรลุความสำเร็จด้านเศรษฐกิจได้นั้นจะต้องได้รับการสนับสนุนทางการศึกษาคือ Cloward และ Ohlin ยอมรับว่าการเกิดขึ้นของแก๊งค์ต่างๆ นั้น สมาชิกของแก๊งค์จะเริ่มจากการมีประสบการณ์ที่อยู่บนความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมเป้าหมายของกระบวนการทางเศรษฐกิจและการไม่สามารถประสบความสำเร็จต่อการบรรลุเป้าหมายนั้น ในปี 1992 Agnew ระบุว่าทั้งความตึงเครียดและความกดดันนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เพิ่มความเสี่ยงต่อพฤติกรรมกระทำผิด รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างความอยากได้และความเป็นจริง, การสูญเสียแรงกระตุ้นในทางบวกและการแสดงออกถึงแรงกระตุ้นในทางลบถึงแม้ว่าตามทฤษฎีแล้วนั้นจะมีความเข้าใจว่าการสูญเสียแรงกระตุ้นในทางบวกและการแสดงออกถึงแรงกระตุ้นในทางลบนั้นจะเป็นรูปแบบที่แยกออกจากกันก็ตาม แต่การทดสอบทฤษฎีนี้ส่วนใหญ่จะทำการวัดความกดดันในเชิงของ Negative life event, การตกเป็นเหยื่อของเด็กและเยาวชน หรือ individual perceptions of neighborhood problems

“General Strain Theory” ตามทฤษฎีความกดดันของ Agnew¹² จะให้ความสนใจในมิติทางกายภาพและทางสังคมที่ทำให้เปิดโอกาสสำหรับการเกิดอาชญากรรมตัวอย่างเช่น การตอบสนองของแต่ละบุคคลต่อความกดดันในการกระทำผิดซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยที่หลากหลายรวมทั้งลักษณะของชุมชน ที่บุคคลนั้นๆ อาศัยอยู่ด้วยในปี 1999 Agnew ได้อธิบายเพิ่มเติมในรายละเอียดของปัจจัยทางชุมชนที่มีความสัมพันธ์ต่อการกระทำผิดที่เกิดจากความกดดัน “ชุมชนบางแห่งจะสร้างโอกาส (ทางกายภาพ) สำหรับการเกิดอาชญากรรมมากกว่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งการสร้างโอกาสนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มความเครียดของบุคคลในชุมชนนั้นๆ (ถูกกระตุ้นให้กลายเป็นผู้กระทำผิด) โดยบุคคลจะถูกดึงดูดด้วยตัวเป้าหมายที่บุคคลนั้นไม่สามารถสร้างได้”

การเพิ่มขึ้นของอาชญากรและกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่มีความต้องการปัจจัยในการดำรงชีพสูงนั้น บุคคลเหล่านี้จะก่ออาชญากรรมเนื่องจากความกดดันของชุมชนที่เป็นตัวสร้างขึ้นนั่นเองท้ายสุดแล้ว Agnew ได้สรุปว่าค่านิยมในการชักนำไปสู่การกระทำผิดและการเกิดอาชญากรรมจะมี

¹¹ Hoffmann, John P. and Ireland, Timotht O. (2004). *Strain and Opportunity Structures*. p. 265.

¹² Ibid. p. 269.

ความหลากหลายกันไปในแต่ละชุมชนและจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างผลของความกดดันและการกระทำผิดต่างๆ จากความหลากหลายของชุมชนซึ่งจะมีระดับของการควบคุมทางสังคมที่ต่างกันไปและสมาชิกในบางชุมชนจะมีการเรียนรู้ต่อค่านิยมที่จะนำไปสู่การก่ออาชญากรรมทำให้ผู้กระทำผิดหรืออาชญากรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของสังคมชุมชนเหล่านั้นในที่สุด เช่นเดียวกับ Cloward และ Ohlin (1960) ได้ให้ความเห็นว่า ทฤษฎีความกดดันของ Agnew และ Sullivan ได้ให้ความสำคัญของตัวแปรซึ่งไม่ว่าจะเป็นความรุนแรง หรือ การเพิ่มระดับของสมมติฐานระหว่างความกดดันและการกระทำผิดถึงแม้เราจะทราบว่าความกดดันทางสังคมนั้นจะมีความสัมพันธ์ต่อการกระทำผิดที่แตกต่างกันออกไปตามแต่โครงสร้างของโอกาสที่จะเกิดขึ้น แต่เราก็ไม่สามารถพิจารณาหรือให้มีการสรุปถึงความสัมพันธ์นี้ได้อย่างเต็มที่ ถ้าแนวคิดของ Agnew และแนวคิดของ Cloward และ Ohlin กล่าวได้ถูกต้อง ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างความกดดันทางสังคมและการกระทำผิดควรจะเพิ่มขึ้นหากในสังคมนั้นมีโอกาสที่สามารถจะกระทำสิ่งที่ผิดกฎหมายได้เพิ่มมากขึ้น และในสังคมที่ขาดโอกาสต่อการกระทำผิดกฎหมาย ความกดดันนี้เองที่จะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะเข้าถึงการตอบสนองต่อโอกาสนั้นต่อความเข้าใจในการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีความกดดัน ซึ่งได้ให้การอธิบายไว้ว่าความสัมพันธ์ในทางลบกับสิ่งต่างๆ (การได้รับความกดดันจากสังคม) จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระทำผิดได้¹³ โดยมี 3 ความกดดันหลักที่มีความสัมพันธ์ต่อทฤษฎีนี้ คือ

- (1) การถูกป้องกันตนเองจากการเข้าถึงความสำเร็จ
- (2) การที่แรงกระตุ้นในทางบวกถูกขจัดออกไป
- (3) การที่แรงกระตุ้นในทางลบถูกนำเสนอขึ้นมา

ความกดดันเหล่านี้เมื่อเพิ่มขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้วก็จะนำไปสู่การกระทำผิดของบุคคลนั้นๆ ได้ สิ่งสำคัญยิ่งไปกว่านั้นลักษณะส่วนบุคคลก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการตอบสนองในทางลบ

6) ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory) เทรวิส เฮิร์สช (Travis Hirschi)¹⁴ เชื่อว่า คนเราทุกคนมีศักยภาพในการละเมิดกฎหมาย แต่ที่เขาสามารถควบคุมตัวเองได้ เพราะเขาเกิดความกลัวว่าพฤติกรรมละเมิดกฎหมายจะทำลายความสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน ถ้า

¹³ Ibid. pp. 265-271.

¹⁴ Adler, Freda. (1991). *Criminology*. pp. 159-163.

คนเราขาดความผูกพันทางสังคม ไม่สนใจว่าใครจะเป็นอย่างไร คนจะเกิดความอิสระในการกระทำผิด ในการอธิบายพฤติกรรมอาชญากรรม ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นของพฤติกรรม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความสามารถโดยธรรมชาติที่จะประกอบอาชญากรรมอยู่แล้ว เฮิร์สไซ ได้เสนอทฤษฎีควบคุมโดยมีเนื้อหาและองค์ประกอบของความผูกพันทางสังคม ได้แก่

(1) ความผูกพัน (Attachment) การยอมรับบรรทัดฐานทางสังคม และการพัฒนาความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขึ้นอยู่กับความผูกพัน ครอบครัว เพื่อน และ โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้คนผูกพันกันในทางสังคม

(2) ข้อผูกมัด (Commitment) คือ การที่คนผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามรูปแบบของสังคมเช่น เรียนหนังสือสูง เพื่อที่จะประกอบอาชีพที่ดี มีความสำเร็จในชีวิต ทำให้คนไม่ยอมทำผิดกฎหมาย เพราะการทำผิดกฎหมายจะทำลายโอกาสของความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นข้อผูกมัดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ควบคุมพฤติกรรมอาชญากรรม

(3) การมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วม (Involvement) หมายถึง การที่บุคคลทำกิจกรรมต่างๆ ของสังคม ทำให้เหลือเวลาน้อยที่จะคิดประกอบอาชญากรรม เพราะเวลาส่วนใหญ่ใช้ไปในการทำกิจกรรม

(4) ความเชื่อ (Belief) หมายความว่า คนที่อาศัยในพื้นที่เดียวกันจะมีความเชื่อเหมือนกันความรู้สึกต่อบรรทัดฐานและค่านิยมเหมือนกัน คนเหล่านี้จะไม่ประกอบอาชญากรรมในทางกลับกันจะมีจริยธรรมที่ดีงาม

7) ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory) ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลมีสมมุติฐานพื้นฐานหลักสองประการ คือ เชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีอิสระในการเลือกที่จะกระทำผิดกฎหมาย และ ประการที่สอง คือ แนวทางในการเลือกพฤติกรรมผิดกฎหมายขึ้นอยู่กับการที่บุคคลจะได้รับความพึงพอใจหรือผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งความพึงพอใจหรือผลประโยชน์ที่ต้องการนั้นไม่จำกัดในรูปของทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงผลประโยชน์หรือความพึงพอใจด้านจิตใจด้วย สมมุติฐานนี้คล้ายกับสมมุติฐานของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม ในประเด็นที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่จะเลือกพฤติกรรมโดยคำนวณจากสิ่งที่สนองต่อความพอใจของบุคคล

แต่หลักการที่นักอาชญาวิทยาแนวนี้ได้นำเสนอเพิ่มเติมจากแนวความคิดของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม คือ การที่บุคคลได้คิดคำนวณถึงผลที่จะตามมาหลังจากการประกอบอาชญากรรมแล้วไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ที่จะได้รับ ความเป็นไปได้ที่จะถูกจับกุม อัตราโทษที่จะ

ได้รับหากถูกจับกุม ตลอดจนถึงหนทางเลือกอื่นที่ถูกกฎหมาย นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังเสนอว่า การศึกษาอาชญากรรมต้องมองว่าอาชญากรรมมีคุณสมบัติ สองประการ คือ คุณสมบัติของการ ประกอบอาชญากรรม และคุณสมบัติของตัวอาชญากรเอง ซึ่งคุณสมบัติของการประกอบ อาชญากรรม (Offense Specific) หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ว่า อาชญากรจะมีพฤติกรรมต่างกันไปตาม รูปแบบของอาชญากรรม ซึ่งจะแตกต่างกันในด้านความชำนาญในการประกอบอาชญากรรม ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่ได้จากการกระทำผิด และการมีอยู่อย่างแพร่หลายของเหยื่อ อาชญากรรม ฯลฯ ส่วนคุณสมบัติของตัวอาชญากร (Offender Specific) หมายความว่า ความแตกต่าง ของตัวอาชญากรในการตัดสินใจที่จะประกอบอาชญากรรม ก่อนที่จะกระทำผิดกฎหมาย อาชญากร ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั่วไปอัน ได้แก่ โอกาสในการกระทำผิด ผลเสีย ผลประโยชน์ ตลอดจน ความเสี่ยงรวมทั้งแรงกระตุ้นหรือมูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดของอาชญากรผู้นั้นด้วย

สรุปได้ว่าทฤษฎีนี้มองว่า อาชญากรเป็นคนที่มีความผิดพลาดในการตัดสินใจ ได้ใช้เหตุผลซึ่ง น้ำหนักของการกระทำแล้ว พฤติกรรมสามารถควบคุมหรือยับยั้งได้ถ้าอาชญากรกลัวการถูกลงโทษ¹⁵ โครงสร้างของทฤษฎีนี้ประกอบด้วย

(1) การเลือกสถานที่ก่ออาชญากรรม (Choosing the place of crime) อาชญากรจะเลือก สถานที่ เพราะเขาต้องรู้ว่าสถานที่นั้น เมื่อเขาประกอบอาชญากรรมแล้วเขาจะหนีพ้นการจับกุมของ ตำรวจได้

(2) การเลือกเป้าหมาย (Choosing target) เลือกเป้าหมายเพราะอาชญากรต้องการทำงาน ของตัวเองให้สำเร็จ คือ การเลือกในสิ่งที่ต้องการนั่นเอง

(3) เรียนรู้เทคนิคของการเป็นอาชญากร (Learning criminal techniques) การเรียนรู้ เทคนิคช่วยให้หลุดรอดจากการถูกจับกุมได้

8) ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activities Theory) ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน เปรียบเสมือนทฤษฎีตอบรับกับทฤษฎีการเลือก ทั้งสองทฤษฎี เสนอแนวคิดที่ว่า สถิติอาชญากรรมเป็น ผลผลิตของโอกาสอาชญากรรม ถ้ามีการเพิ่มการดูแล (Guardian) มากขึ้น จะลดเป้าประสงค์หรือ เป้าหมายของการก่ออาชญากรรมได้ ในขณะที่เดียวกันจะลดสถิติของผู้กระทำผิดลงด้วย ในทาง กลับกันถ้าลดจำนวนคนดูแล สถิติอาชญากรรมจะสูงขึ้น ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันเสนอแนวคิดว่าการมีกิจกรรมประจำวันของคนเรา ทำอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำเหมือนกันไม่เปลี่ยน ทำให้

¹⁵ Lilly, J. Robert. (2007). *Criminological Theory Context and Consequences*. pp. 276-277.

ตัวอาชญากรสังเกตและวางแผนได้ว่า จะทำอะไรต่อไป¹⁶ ทฤษฎีนี้มีหลักการสำคัญดังนี้คือ อาชญากรรมเกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ อาชญากรที่จะกระทำผิดเหยื่อที่เหมาะสม และการขาดความสามารถในการปกป้องทรัพย์สินหรือร่างกาย สำหรับสมมุติฐานของทฤษฎี คือ อัตราการเป็นเหยื่อของอาชญากรรมของบุคคลจะเพิ่มขึ้นเมื่อมีองค์ประกอบครบทั้ง 3 ประการ (เหยื่อ เป้าหมาย และการขาดความคุ้มครอง)¹⁷

นักวิชาการที่ถือว่าเป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ คือ Cohen & Felson ได้ให้ความหมายของกิจวัตรประจำวัน¹⁸ (Routine Activity) คือกิจวัตรหรือการกระทำใดของบุคคลที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งเป็นประจำ เช่น การออกไปทำงานปล่อยให้บ้านไม่มีคนเฝ้า การสวมใส่เครื่องประดับ ที่มีราคาแพง และหมายรวมถึงลักษณะของบุคคลที่อาจตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ง่าย เช่น เพศหญิงอายุน้อย หรืออายุมาก ฯลฯ

9) ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Associations) Sutherland ได้เสนอทฤษฎีนี้โดยมีหลักการสำคัญ 9 หลักการ¹⁹ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- (1) พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้
- (2) พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้ในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นตามกระบวนการสื่อสาร
- (3) หลักการสำคัญในส่วนของการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นในกลุ่มบุคคล ที่สนิทสนมใกล้ชิดกัน
- (4) เมื่อพฤติกรรมอาชญากรรมได้รับการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้นี้จะรวมถึง (1) เทคนิคในการกระทำความผิด ซึ่งบางครั้งก็สลับซับซ้อนแต่บางครั้งก็ง่าย (2) ทิศทางเฉพาะของแรงคลใจแรงผลักดัน การใช้เหตุผล ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับการกระทำความผิด
- (5) ทิศทางเฉพาะของแรงคลใจและแรงผลักดัน จะถูกเรียนรู้จากการทำให้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกฎหมาย ในบางครั้งสังคมบุคคลอยู่ในกลุ่มบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่บุคคลอื่นอยู่ในกลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมาย

¹⁶ สุดสงวน สุธีสร. (2547). *อาชญาวิทยา*. หน้า 64.

¹⁷ Lilly, J. Robert. (2007). *Criminological Theory Context and Consequences*. p. 267.

¹⁸ Cohen & Felson. (อ้างถึงใน พรชัย ชันดี. (2543). *ทฤษฎี และงานวิจัย ทางอาชญาวิทยา*. หน้า 26)

¹⁹ Sigel, Larry J. (2006). *Criminology*. pp. 226-227.

(6) หลักการสำคัญของการคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างกันคือ บุคคลจะกลายเป็นผู้กระทำผิดเพราะว่า ความเห็นด้วยกับการละเมิดกฎหมายมีมากกว่าความเห็นด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมาย

(7) การคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างกันอาจจะแตกต่างกันในด้านความถี่ ระยะเวลาการให้ความสำคัญ และความเข้มข้น ซึ่งหมายความว่าถึงลักษณะของความแตกต่างกันของการคบหาสมาคม ระหว่างพฤติกรรมอาชญากรรมและพฤติกรรมต่อต้านอาชญากรรม

(8) กระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรม โดยการคบหาสมาคมกับรูปแบบของอาชญากรรมและต่อต้านอาชญากรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานที่เหมือนกับการเรียนรู้ทั่วไป

(9) ในขณะที่พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นการแสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมทั่วไปแต่ก็ไม่จำเป็นต้องอธิบายโดยความต้องการและค่านิยมนั้น เนื่องจากพฤติกรรมต่อต้านอาชญากรรมก็มีความต้องการและค่านิยมเดียวกัน

10) ทฤษฎีอาชญากรรมแนวจิตวิทยา (Psychology Theories of Crime) ทฤษฎีนี้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ (1) ทฤษฎีแนวจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) และ (2) ทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคล (Personality Theory) ในการศึกษาครั้งนี้จะเน้นเพียงทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคล เท่านั้น

ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับแรงกระตุ้นภายใต้จิตสำนึกหรือสัญชาตญาณของมนุษย์ว่าเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของอาชญากรรม หากแต่มุ่งเน้นไปที่บุคลิกภาพของบุคคลว่าเป็นสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรม สมมุติฐานของทฤษฎีนี้มีอยู่ว่า “อาชญากรที่มีบุคลิกภาพที่ผิดปกติแตกต่างจากบุคคลธรรมดา ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากพันธุกรรมก็ได้” หนึ่งในทฤษฎีแนวนี้อธิบายว่าพฤติกรรมอาชญากรรมเป็นการแสดงออกของบุคลิกภาพที่แตกต่างจากบุคคลที่ปกติ เช่น การขาดความสามารถในการระงับอารมณ์ ความก้าวร้าว การชอบหาเรื่องใส่ตัวเอง การชอบเป็นศัตรูกับคนอื่น การมองโลกในแง่ร้าย หรือ การไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นต้นและยังมีทฤษฎีแนวนี้ที่นำเสนอว่าอาชญากรนั้นแตกต่างจากบุคคลปกติในรูปแบบของบุคลิกภาพพื้นฐาน บุคคลธรรมดาทั่วไปจะมีบุคลิกภาพที่ยอมรับกฎกติกาของสังคม ส่วนอาชญากรนั้นเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม หรือต่อต้านสังคม (Antisocial) หรือมีจิต

ผื่นผวน (Psychopath or sociopath) ทฤษฎีแนวนี้จึงศึกษาสาเหตุและหาทางแก้ไขบุคลิกภาพของบุคคลที่นำไปสู่พฤติกรรมอาชญากรรม²⁰

จากคู่มือการวินิจฉัยโรคและสถิติสำหรับผู้มีความผิดปกติทางจิต (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)²¹ ได้ให้ความหมายของการต่อต้านสังคมไว้ว่า “อาการต่อต้านทางสังคมเป็นอาการของบุคคลที่เข้ากับสังคมไม่ได้ และมีอุปนิสัยขัดแย้งกับสังคม พวกเขาเหล่านี้ไม่มีความสามารถที่จะซื่อสัตย์ต่อตนเอง กลุ่ม หรือบรรทัดฐานทางสังคม พวกเขาเป็นคนเห็นแก่ตัวอย่างมาก และพวกเขามักจะตำหนิติเตียนบุคคลอื่นหรือมักจะแก้ตัวในพฤติกรรมของเขาเอง”

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษและบังคับโทษจำคุก

ในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักให้ความสำคัญและคาดหวังว่าการลงโทษจะมีผลเป็นการควบคุมสังคมและควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) จึงทำให้การกำหนดโทษตามคำพิพากษา (Sentencing) กลายเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรม และเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Treatment) โดยอาศัยเรือนจำ (Institutional Treatment) หรือแม้แต่การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในชุมชน (Community Based-treatment) อันเป็นทางเลือกแทนการลงโทษจำคุก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีผู้กระทำผิดบางรายที่สมควรได้รับโอกาสแก้ไขปรับปรุงตนเอง หรือสมควรจะได้รับการให้อภัยสำหรับการกระทำความผิดที่ไม่เป็นอันตรายร้ายแรงเพื่อที่จะได้เริ่มต้นชีวิตใหม่²²

โดยวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกนั้นมีความแตกต่างจากวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ที่มุ่งเน้นการลงโทษตามคำพิพากษาเป็นหลัก หากแต่การบังคับโทษจำคุกนั้นมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้ที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดออกกฎหมายอาญาอันเป็นกติกาสังคม²³ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกยังสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อให้มีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และประการที่สอง เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม²⁴

²⁰ พรชัย ชันดี และคณะ. (2543). *ทฤษฎี และงานวิจัย ทางอาญาวิทยา*. หน้า 65-66.

²¹ แหล่งเดิม. หน้า 66.

²² ประธาน วัฒนวาณิชย์. (2541). “การปฏิรูประบบการลงโทษ แนวทางสหวิทยาการ โดยเน้นทางด้านอาญาวิทยา.” *บทบัญญัติ* 54(4) หน้า 15.

²³ ธาณี วรรณทร์ ก (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์: วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. หน้า 94-95.

²⁴ แหล่งเดิม. หน้า 95.

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ

“การลงโทษ” คือ การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัตินั้นต้องได้รับผลร้าย เนื่องจากการที่ผู้นั้นได้ฝ่าฝืนแนวปฏิบัติอันเป็นกติกาของสังคม โดยที่รัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้ายนั้นๆ การลงโทษ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันสังคมจากผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ การป้องกันจึงแบ่งออกได้เป็น “การป้องกันทั่วไป” และ “การป้องกันพิเศษ” ดังนี้²⁵

1) “การป้องกันทั่วไป” หมายถึง การลงโทษการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย เพื่อให้ผู้กระทำความผิดทราบว่า ได้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับและให้บุคคลอื่นเห็นว่า หากมีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น การกระทำนั้นย่อมไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม บุคคลย่อมจักต้องได้รับโทษจากการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย

2) “การป้องกันพิเศษ” หมายถึง การป้องกันมิให้ผู้ที่เคยกระทำความผิดกลับมาก่ออันตรายต่อสังคมอีกในอนาคต โดยการใช้มาตรการฟื้นฟูและป้องกันประเภทต่างๆ

ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษ ได้รู้สำนึกว่าการกระทำของตนเป็นการกระทำผิดอันเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่ประสงค์ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น จึงมีความจำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการแก้ไขพฤติกรรมมนุษย์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่ดีเช่นนั้นให้หมดไป²⁶ ซึ่งในทางทฤษฎีหรือปรัชญาการลงโทษ ได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่สำคัญ ได้แก่ การลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ การลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิด และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข²⁷ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน²⁸ แนวคิดของการลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน (Retribution) ตามวัตถุประสงค์นี้ การลงโทษจึงเป็นไปเพื่อความยุติธรรม ผู้ใดกระทำความผิด ก็จะต้องได้รับโทษเป็นการทดแทน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกระทำความผิดเป็นกรรมชั่ว เมื่อผู้ใดกระทำความผิดก็ต้องชดใช้กรรมของตนโดยการรับโทษ ซึ่งนักปราชญ์ชาวเยอรมัน Immanuel Kant ได้ให้เหตุผลสนับสนุนความคิดตามทฤษฎีนี้ และยังมีความคิดว่า ถ้าสังคมไม่ลงโทษผู้กระทำความผิด

²⁵ ธาณี วรภัทร์ ข (2554). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. หน้า 33.

²⁶ แหล่งเดิม. หน้า 34.

²⁷ ธาณี วรภัทร์ ค (2551). *กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก*. หน้า 31.

²⁸ Clemens Bartollas. (2002). *Invitation to Corrections*. pp. 71-72.

ก็เท่ากับสังคมยอมรับการกระทำของเขา และด้วยเหตุนี้ย่อมมีผลเสมือนว่า สังคมเป็นผู้สนับสนุนให้กระทำผิด และ Immanuel Kant ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือที่มีชื่อว่า Philosophy of Law ว่า “การใช้การลงโทษเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้ ไม่ว่าจะเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ลงโทษเองหรือแก่สังคมเป็นส่วนรวมก็ตาม การลงโทษในทุกกรณี จะต้องเนื่องมาจากเหตุว่า บุคคลที่ถูกลงโทษ ได้กระทำผิดเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะเป็นการไม่บังควรที่จะปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่ง เพียงเพื่อจะเป็นเครื่องมือให้บังเกิดผลแก่บุคคลอื่น ทุกคนมีสิทธิในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ในอันที่จะไม่ถูกปฏิบัติเช่นนั้น” ดังนั้น Immanuel Kant จึงเห็นว่า ความผิด ที่ได้กระทำและโทษที่ได้รับ จะต้องเป็นสัดส่วนที่เหมาะสมกัน

วัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนเป็นวัตถุประสงค์เก่าแก่ เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีสังคมมนุษย์ และเป็นสังคมที่มนุษย์ยังคงมีความป่าเถื่อน การลงโทษจึงไม่มีข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ทำให้รูปแบบการลงโทษต่อผู้กระทำผิดมีลักษณะโหดร้ายรุนแรง หรือเรียกว่าการลงโทษแบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน (an eye for an eye, an tooth for and tooth) เป็นการลงโทษที่ทำให้เกิดความสอดคล้องกับความรู้สึกของผู้เสียหายและประชาชนทั่วไปโดยยึดหลักว่าผู้กระทำความผิดสมควรแก่การลงโทษเพื่อให้สาสมกับความผิดและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม ซึ่งจุดอ่อนของการลงโทษดังกล่าว คือ ไม่ได้มองถึงผลในอนาคตที่จะเกิดขึ้นทั้งในแง่การป้องกันสังคมและไม่ให้มีการกระทำผิดเกิดขึ้น²⁹

การลงโทษเพื่อแก้แค้นจึงมักเป็นไปในลักษณะที่เกินขอบเขตและรุนแรง และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหากเทียบกับผลเสียที่จะเกิดขึ้น อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับค่านิยมสากล ทำให้การลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวค่อยๆ ลดความสำคัญลง แต่อย่างไรก็ตามการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อมีอาชญากรรมที่ร้ายแรงเกิดขึ้น และประชาชนเรียกร้องให้มีการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้³⁰

²⁹ นัทธี จิตสว่าง ก (2545). *หลักทฤษฎีวิทยา: หลักการวิเคราะห์งานราชทัณฑ์*. หน้า 23-31; สุดสงวน สุธีสร. (2546). *อาชญาวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์*. หน้า 144-147; สุพจน์ สุโรจน์. (2546). *เอกสารการสอนชุดวิชาการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด หน่วยที่ 1-7*. หน้า 22-23 และ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. (2551). *การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำมาตรการลงโทษระดับกลางมาใช้เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำผิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย*. หน้า 14-17.

³⁰ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. เล่มเดิม. หน้า 14-17.

(2) การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่³¹ แนวคิดของการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ (Deterrence) เป็นผลมาจากแนวคิดของสำนักคิดอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical School) ซึ่งมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม โดยเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผู้กำหนดการกระทำของตัวเอง ด้วยเจตจำนงอิสระ (Free Will) และการใช้เหตุผลในการตัดสินใจที่ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติได้ ซึ่งเลือกในสิ่งที่จะทำให้ตนได้รับประโยชน์และพอใจ ขณะเดียวกันก็จะไม่เลือกในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความทุกข์ใจหรือเจ็บปวด และสิ่งสำคัญคือ มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน การกระทำผิดจึงเป็นผลจากการเลือกและตัดสินใจระหว่างประโยชน์และโทษที่จะได้รับล่วงหน้าไว้แล้ว ดังนั้นผู้กระทำความผิดจึงสมควรรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองด้วยเช่นกัน หลักการสำคัญของการลงโทษตามวัตถุประสงค์นี้คือ การลงโทษที่มีความเหมาะสมกับความผิด รวดเร็ว แน่นนอน และเสมอภาคกัน โดยใช้เรือนจำเป็นการลงโทษ³²

แนวคิดในการลงโทษเพื่อนับมองว่า การลงโทษจะคำนึงถึงแต่เพียงผลของการลงโทษต่อตัวผู้กระทำความผิดเท่านั้นไม่ได้ แต่จะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปด้วย ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการลงโทษดังกล่าว มุ่งให้เกิดการป้องกันสังคมเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ความมุ่งหมายต่อผู้กระทำความผิด จากการทดแทนมาเป็นขังขังหรือป้องกันอาชญากรรม เสมือนเป็นยุคที่มีการปฏิรูปการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดครั้งที่ 1 โดยมองไปยังอนาคตมากกว่าการมองกลับไปยังอดีต กล่าวคือ สังคมจะลงโทษผู้กระทำความผิดโดยคำนึงถึงประโยชน์ของสังคม และผู้กระทำความผิดยังคงเป็นที่ยอมรับกันอยู่ในสังคม แต่ขณะเดียวกันก็พบว่าปัญหาอาชญากรรมยังคงเกิดขึ้น การลงโทษจึงเป็นการสร้างความเกรงกลัวแต่ยังมีได้เป็นการขังขังไม่ให้เกิดการกระทำผิดเกิดขึ้น ดังนั้น การลงโทษเพื่อขังขัง จึงเป็นการลงโทษที่มีทั้งข้อดีและข้อด้อย และไม่สามารถบรรลุการขังขังการเกิดขึ้นของปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้ดีเพียงพอ

(3) การลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิดได้อีก³³ แนวคิดของทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสของการกระทำผิดได้อีก (Incapacitation) นี้ เป็นทฤษฎีที่มุ่งป้องกันการกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก โดยทำให้ผู้กระทำความผิดหมดโอกาสกระทำความผิดได้อย่างดีที่สุด วิธีการ

³¹ Stephen Livingstone and Tim Owen. A. (1999). *Prison Law*. pp. 415-416 and Clemens Bartollas. (2002). *Invitation to Corrections*. pp. 28-29.

³² ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. เล่มเดิม. หน้า 14-17.

³³ Clemens Bartollas C. (2002). *Op.cit.* pp.71-75, And Joan Petersilia. (2003). *When Prisoners Come Home*. pp.12-13; 64-65.

ดังกล่าว อาจได้แก่ การจำกัดผู้กระทำความผิดไว้ตลอดชีวิต การประหารชีวิต เป็นต้น โดยประสงค์จะกำจัดผู้กระทำความผิดให้ออกไปจากสังคมอย่างถาวร อันเป็นการป้องกันให้คนในสังคมอยู่ได้อย่างปลอดภัย การจำกัดต้นเหตุแห่งภัยตั้งแต่เริ่มแรก จะทำให้ประชาชนไม่ต้องหวาดระแวงภัยจากบุคคลนั้นๆ อีกต่อไป

การลงโทษดังกล่าว ก็เพื่อการตัดโอกาสมีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกับการลงโทษเพื่อยับยั้งข่มขู่ แต่ความแตกต่างอยู่ตรงที่การลงโทษเพื่อยับยั้งข่มขู่มุ่งให้เกิดความเกรงกลัวโทษและไม่กล้ากระทำความผิดขึ้น ในขณะที่การลงโทษเพื่อตัดโอกาสเป็นการมุ่งให้ผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสในการทำความผิดขึ้น เป็นการขจัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อป้องกันสังคมจากการประกอบอาชญากรรม โดยการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหวของผู้กระทำความผิด โดยเน้นความปลอดภัยของสังคมเป็นหลัก เช่น การประหารชีวิต การจำคุก การกักขัง ซึ่งเป็นการลงโทษที่ใช้กันแพร่หลาย ต่อมานักอาชญาวิทยา สำนักคุ้มครองสังคมได้ผสมผสานแนวคิดและทฤษฎีของสำนักคลาสสิก และสำนักปฏิฐานนิยมเข้าด้วยกัน ทำให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยการตัดโอกาสจากสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากพบว่า ทำยที่สุดแล้วผู้กระทำความผิดจะต้องกลับสู่สังคม และเมื่อออกสู่สังคมก็อาจมีความโกรธแค้นในการลงโทษที่ได้รับเป็นผลให้เกิดการกระทำผิดซ้ำหรือไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อตัดโอกาสจึงถูกปรับเปลี่ยนให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลให้กลับตนเป็นคนดี และใช้ชุมชนและสถานที่ควบคุมแทน เช่น การใช้วิธีการควบคุมทางชุมชน (community-based controls) การกักบริเวณในบ้าน (home confinement) หรือการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ (electronic monitoring) มาใช้เพื่อลดการแยกผู้ต้องขังออกจากสังคมแต่เพียงอย่างเดียว³⁴

การลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว แม้จะเกิดประโยชน์แก่สังคม แต่ขณะเดียวกัน การลงโทษที่มุ่งแต่การตัดโอกาสแต่เพียงอย่างเดียว อาจจะไม่เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม การนำรูปแบบและวิธีการอื่นๆ ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเข้ามาใช้ควบคู่กัน จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีความจำเป็น ซึ่งถือเป็นการถ่วงคานออกจากกระบวนการยุติธรรม ทั้งยังเป็นการช่วยลดปัญหาคนล้นคุก ตลอดจนการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับงานยุติธรรมที่อาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟู ตลอดจนการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับงานยุติธรรมที่อาจเป็นหนทาง

³⁴ สักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. เล่มเดิม. หน้า 14-17.

หนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเกิดขึ้นก่อนพ้นโทษ ซึ่งจะทำให้การกลับสู่สังคมของผู้กระทำผิดเกิดขึ้นได้จริง³⁵

(4) การลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด³⁶ แนวคิดของการการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation) เป็นแนวคิดจากสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) ที่เชื่อในเจตจำนงกำหนด (Determinism) ของมนุษย์ที่ว่า การกระทำความผิดของมนุษย์เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ กดดัน หรือผลักดัน เช่น สภาพร่างกาย จิตใจ สังคมแวดล้อมที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถหรือกำหนดการกระทำได้อย่างอิสระจึงเป็นเหตุให้เกิดการกระทำผิดขึ้นดังนั้นการลงโทษจึงมิได้มองที่ความผิดที่เกิดขึ้น หากแต่เป็นการมองที่สาเหตุของการกระทำและการปรับเปลี่ยนแก้ไขที่เน้นไปยังพฤติกรรมของตัวผู้กระทำผิดมากกว่าการลงโทษ และในปัจจุบันการลงโทษดังกล่าวยังเป็นที่ยอมรับว่าสามารถป้องกันอาชญากรรมได้จริง

การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มุ่งให้เกิดการกลับตัวไม่ให้กลับมาก่อทำผิดซ้ำ และเหมาะสมกับตัวบุคคลที่จะทำให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้และมีให้การลงโทษเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปมด้อยขึ้นมา โดยแนวความคิดดังกล่าวเกิดจากความเชื่อทางศาสนาที่ว่าบุคคลมีความสามารถที่จะสำนึกกับความผิดของตนได้ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเป็นต้นกำเนิดของระบบเรือนจำในศตวรรษที่ 19 และวิธีการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดมีด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ การฝึกทักษะทางสังคม (Social skill) เช่น การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา เป็นต้น และการปรับเปลี่ยนด้านจิตวิทยา (Psychological transformation) เช่น การใช้จิตบำบัด การให้ปรึกษาแนะแนว เป็นต้น ร่วมกับการอาศัยหลักและวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยการแก้ไขฟื้นฟูซึ่งมีด้วยกัน 2 แบบ คือ การแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคล และการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายกลุ่ม

อย่างไรก็ดี ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนี้ ยังมีแนวคิดที่ว่าเป็นทฤษฎีแก้ไขฟื้นฟูโดยเจ้าพนักงาน (Rehabilitation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากความก้าวหน้าของทฤษฎีจิตวิทยาของฟรอยด์ (Freud) และสังคมศาสตร์แขนงต่างๆ ฟรอยด์ เสนอว่า อาชญากรรมไม่ใช่การกระทำโดยเจตนาฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคมเสมอไป แต่อาจเป็นปฏิกิริยาสนองตอบโดยไร้

³⁵ แหล่งเดิม.

³⁶ แหล่งเดิม.

สำนึกต่อปัญหาส่วนบุคคล ผู้กระทำความผิดอาจเป็นคนเจ็บป่วยมากกว่าจะเป็นคนชั่วร้าย การฝ่าฝืนกฎหมาย จึงน่าจะเป็นการเจ็บป่วยมากกว่าการมีเจตนากระทำความผิดอย่างชัดแจ้ง³⁷

แนวคิดดังกล่าวนี้ เชื่อว่ามีที่มาจากสำนักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา สำนักโปซิติฟ ซึ่งมี ซิซาร์ ลอมโบรโซ เป็นผู้นำ เนื่องจากสำนักนี้เห็นว่า อาชญากรรมมิใช่เป็นการกระทำโดยเจตนา การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดจึงเน้นที่การแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ และต้องการผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาชีพเฉพาะทางเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงมีการปฏิรูปการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดกฎหมายจึงยอมให้ศาลชะลอการกำหนดคำบังคับได้จนกว่าจะมีการทำรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลย พร้อมทั้งความเห็นและข้อเสนอแนะต่อศาล พนักงานคุมประพฤติ จิตแพทย์ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำให้คำพิพากษาที่ไม่ตายตัว ได้ถูกนำมาใช้เพื่อให้หน่วยงานราชทัณฑ์เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของผู้กระทำความผิด โดยผ่านกระบวนการจำแนกประเภทและกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู³⁸

การแก้ไขฟื้นฟูโดยเจ้าพนักงานในระบบงานราชทัณฑ์ ได้มีการจัดสถานที่ต่างๆ ที่ออกแบบมาเพื่อแก้ไขผู้กระทำความผิดประเภทต่างๆ เช่น เด็กและเยาวชน ผู้ติดยาเสพติด ผู้กระทำความผิดทางเพศ ที่แตกต่างกัน มีการให้คำปรึกษาแนะนำ การเยียวยาทางจิตและการรักษาด้วยยา ตลอดจนการสอนทางวิชาการและการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้กระทำผิด และมีการกำหนดบทบาทพิเศษสำหรับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เช่น การเป็นผู้ดูแลรักษา เป็นผู้ควบคุม เป็นผู้แก้ไขเยียวยา เป็นผู้ให้การศึกษา และเป็นผู้อบรมวิชาชีพแก่ผู้กระทำความผิด³⁹

การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ผู้กระทำผิดแล้วยังถือเป็นการป้องกันสังคมร่วมด้วย อย่างไรก็ตามการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูก็ยังมีข้อจำกัดอยู่แต่ก็นับเป็นวัตถุประสงค์ที่ได้มีการเลือกนำมาปฏิบัติเป็นหลักและถือว่าสามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม หากงานราชทัณฑ์ได้ให้ความสำคัญในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นหลักก็จะทำให้งานสังคมสงเคราะห์สามารถเข้ามามีบทบาทร่วมกับงานราชทัณฑ์ได้อย่างชัดเจน

(5) การลงโทษเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการกลับสู่สังคม⁴⁰ การลงโทษเพื่อการเสริมสร้างพัฒนา (Reintegration) นี้ มุ่งเน้นให้ผู้กระทำความผิดที่อยู่ในเรือนจำเป็นเวลานานสามารถกลับมาใช้

³⁷ สราวุฒิ แก้วเจือ สาวิตรี ศรีนภสัทธ์ ศิวพร หนูเอก พรอนงค์ มิถุนันธุ์ ฉัฐพล จึงสิริรุ่งเรือง และฉัฐชัย สุจิตยานนท์. (2547). *อาสาสมัครคุมประพฤติกับความสำเร็จในการคืนคนดีสู่สังคม กรณีศึกษา : สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา*. หน้า 7.

³⁸ แหล่งเดิม.

³⁹ แหล่งเดิม.

⁴⁰ สักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. เล่มเดิม. หน้า 14-17.

ชีวิตในสังคมได้อีกครั้งหนึ่งหลังจากพ้นโทษ เนื่องจากการต้องโทษเป็นเวลานานอาจก่อให้เกิดวัฒนธรรมของนักโทษ (inmate subculture) ทำให้ผู้พ้นโทษมักประสบปัญหาการปรับตัวทำให้การกลับสู่สังคมเป็นไปได้ยากลำบาก รวมทั้งการถูกตีตราจากสังคมทั้งจากครอบครัว ชุมชน รวมทั้งมาตรการทางกฎหมายที่ยังคงกีดกันการทำงานของบุคคลกลุ่มนี้ ทำให้อดีตผู้ต้องขังต้องประสบปัญหาหลังการพ้นโทษ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำขึ้น

การให้ความสำคัญเรื่องการกลับสู่สังคมได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการทำงานทั้งการทำงานภายในงานราชทัณฑ์เอง ตลอดจนการดึงภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมปัจจุบันได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งนี้การดำเนินงานดังกล่าวนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้กระทำผิดหลังพ้นโทษและสังคมแล้วยังเป็นการก่อประโยชน์ให้กับงานราชทัณฑ์ในการลดการกลับเข้ามาในเรือนจำซึ่งจะเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาได้เป็นอย่างดี

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดหรือกระบวนทัศน์ในแต่ละยุคสมัยได้นำไปสู่การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่แตกต่างหลากหลาย ลงโทษไม่ได้มุ่งเพื่อการแก้แค้นทดแทนหรือการกีดกันจากสังคมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการมุ่งสู่การแก้ไขฟื้นฟูทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของผู้กระทำความผิด เพื่อให้ผู้กระทำความผิดมีความพร้อมที่จะกลับไปสู่การใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้งหนึ่งและไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำขึ้นอีก

“คืนคนดีสู่สังคม” จึงเป็นคำที่เกิดจากผลของการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของสำนักคิดทางอาชญาวิทยา ที่มีวัตถุประสงค์และรูปแบบการลงโทษที่มุ่งให้การลงโทษเป็นไปเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู และการกลับสู่สังคมของผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่ได้รับการยอมรับมากในปัจจุบัน เนื่องจากการลงโทษที่มีได้มองในส่วนความผิดที่เกิดขึ้น หากแต่เป็นการมองไปยังสาเหตุของการกระทำความผิด และการแก้ไขที่เน้นยังตัวผู้กระทำผิดมากกว่าการลงโทษ ซึ่งแสดงถึงการคำนึงถึงผลในอนาคดที่มีทั้งหลักมนุษยธรรมและเมตตาธรรม ตลอดจนเชื่อว่าท้ายที่สุดแล้วผู้ต้องขังจะต้องกลับคืนสู่สังคม และการลงโทษบนวัตถุประสงค์ดังกล่าวจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการป้องกันสังคม เสริมสร้างการกลับมาใช้ชีวิตร่วมกับสังคมได้อีกครั้งหลังจากพ้นโทษ โดยไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำ อีกทั้งยังมีให้การลงโทษเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปมด้อยอันเกิดจากการตีตราและประทับมลทินจากสังคมที่อาจทำให้ผู้ต้องขังประสบปัญหาหลังการพ้นโทษ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

อย่างไรก็ดี จุดมุ่งหมายในการลงโทษ จึงมิได้มีจุดมุ่งหมายอย่างเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น ซึ่งแม้แต่มีจุดมุ่งหมายหลายประการนั้น ก็อาจสนับสนุนซึ่งกันและกันหรืออาจขัดแย้งกันได้⁴¹

ผู้ศึกษาเห็นว่า แนวคิดในการลงโทษในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่มุ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของผู้กระทำความผิด กล่าวคือ เป็นการลงโทษที่มุ่งเน้นเยียวยา แก้ไข และฟื้นฟู ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของผู้กระทำความผิด เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษจนครบกำหนดแล้ว จะสามารถกลับไปดำรงอยู่กับสังคม หรือชุมชนของตนเองได้อย่างปกติสุข และไม่มีแนวโน้มที่จะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

2.2.2 การบังคับโทษจำคุก

“การบังคับโทษ” ตรงกับคำศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Penalty” มีการให้นิยามความหมายตาม Black’s Law Dictionary ไว้ว่า “การบังคับโทษ” เป็นการลงโทษที่มีการกำหนดโทษผู้กระทำความผิดโทษจำคุกในเรือนจำหรือการปรับและวิธีอื่นๆ รวมถึงการลงโทษเป็นจำนวนเงินที่พิจารณาตามความเสียหายของแต่ละความผิดที่ได้กระทำกับรัฐหรือพลเรือน เป็นเรื่องของการทดแทนชดเชยให้กับคู่กรณีฝ่ายที่รับความเสียหายและสูญเสียจากการกระทำอาชญากรรมที่เกิดขึ้น⁴²

โดยวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกนั้นมีความแตกต่างจากวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ที่มุ่งเน้นการลงโทษตามคำพิพากษาเป็นหลัก หากแต่การบังคับโทษจำคุกนั้นมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนฟื้นฟู แก้ไขพฤติกรรมของผู้ที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดต่อกฎหมายอาญาอันเป็นนิกตีกาสังคม⁴³ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกยังสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อให้มีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และประการที่สอง เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม⁴⁴

⁴¹ ประธาน วัฒนวานิชย์. (2541). เล่มเดิม. หน้า 15.

⁴² Bryan A. Garner. (2004). *Black’s Law Dictionary*. p. 1168.

Penalty 1. Punishment imposed of a wrongdoer, usu in the form of imprisonment or fine : esp., a sum of money exacted as punishment for either a wrong to the state or a civil wrong (as distinguished from compensation for the injured party’s loss) Though usu. For crimes, penalties are also sometimes imposed for civil wrong.

⁴³ ธาณี วรภัทร์ ก (2554). เล่มเดิม. หน้า 94-95.

⁴⁴ แหล่งเดิม. หน้า 95.

“การบังคับโทษ” จึงเป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุกและโทษ หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคล⁴⁵ การบังคับโทษ จะต้องดำเนินการตาม “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” (Strafvollzugsrecht หรือ Penalty Law หรือ Prison Law) ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศไทยที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว⁴⁶ ที่ได้ให้คำนิยามของคำว่า “บุคคลที่ต้องถูกบังคับโทษจำคุก” หมายถึง ผู้ต้องขัง ที่มีสถานะเป็นนักโทษเด็ดขาด ได้แก่ บุคคลที่ถูกขังตามหมายจำคุก ตามคำพิพากษาถึงที่สุด

การบังคับโทษจำคุกนั้น จึงเป็นขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินการที่มีความจำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ที่มุ่งก่อให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยอาศัยทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไข (Rehabilitation Theory) มาเป็นวิธีการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด โดยใช้วิธีการอบรมและแก้ไขนิสัยของผู้กระทำความผิดรายบุคคล จากแนวความคิดนี้ ทำให้เกิดมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในลักษณะของมาตรการควบคุมตัว (Custodial Treatment) โดยอาศัย “เรือนจำ” หรือ “ทัณฑสถาน” เป็นสถานที่ดำเนินการ⁴⁷ ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี Packer ได้กล่าวไว้ว่า “อะไรคือวิธีการที่สำคัญของการลงโทษที่มีความประสงค์ในการแก้ไขตามปัญหานี้ตอบได้ว่า สิ่งที่สามารถปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดได้ สิ่งนั้นคือวิธีการที่ดีที่สุด เพราะผู้กระทำความผิดแต่ละคนได้กระทำความผิดไป ย่อมมีปัญหาและนิสัยที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น เราต้องปฏิบัติต่อแต่ละคนไม่เหมือนกัน แล้วแต่ว่าการลงโทษแบบไหนจึงจะเหมาะสมแก่ผู้กระทำความผิดมากที่สุด”⁴⁸

การบังคับโทษ จึงต้องพยายามมุ่งยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ตกต่ำของผู้กระทำความผิดให้ขึ้นมาสู่ระดับปกติของผู้คนในสังคม โดยอาศัยหลักการที่ว่า มนุษย์เป็นประติสฐกรรมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ และสามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยและพฤติกรรมได้ จึงต้องมีการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ส่งเสริม

⁴⁵ vgl. etwa Claus Roxin. Strafvollzugsrecht, 24 Auflage, pp. 430-431 (อ้างถึงใน คณิต ณ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. หน้า 46)

⁴⁶ แหล่งเดิม. หน้า 46.

⁴⁷ ชีรรัตน์ สัมมา. (2546). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ: ศักยภาพการลดวันต้องโทษจำคุก*. หน้า 26.

⁴⁸ Herbert I. Packer. *The Limits of the Criminal Sanction*. p. 54.

ความสามารถของบุคคล ต้องแสดงผลลัพธ์ของความคิดและการกระทำ รวมทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจสำหรับความเป็นไปได้ที่จะหาเลี้ยงชีพเพื่อชดเชยจุดอ่อนหรือสิ่งบกพร่องของแต่ละคน ซึ่งการบำบัด ปรับปรุง แก้ไขนี้ ผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษแต่ละรายจะไม่เหมือนกัน จึงต้องมีวิธีการวิเคราะห์หาสาเหตุและวางแผนการบังคับโทษเป็นรายๆ ไป ซึ่งผลท้ายสุดก็คือการที่ผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษแล้ว เมื่อพ้นโทษจะไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก⁴⁹

ภารกิจในการบังคับโทษผู้กระทำความผิดในลักษณะต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกและวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ โดยมีมุ่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วของบุคคลและคืนคนดีสู่สังคม กฎหมายบังคับโทษ ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่บริหารจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของภารกิจของกฎหมายบังคับโทษ ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ นั่นเอง⁵⁰

ดังนั้น กฎหมายอาญาบังคับโทษจำคุก จึงหมายถึงกฎหมายที่มีภารกิจในการบังคับโทษจำคุกผู้กระทำความผิดในลักษณะต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและการบังคับโทษ โดยมีมุ่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วของบุคคลและคืนคนดีสู่สังคม อันได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมทั้งกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับที่เกี่ยวข้อง ที่ให้อำนาจแก่ “ราชทัณฑ์” ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักและหน่วยงานสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม แต่ปรากฏว่า ในด้านอัตราค่าจ้างและความพร้อมในการดำเนินงานบังคับโทษจำคุก กลับมีข้าราชการประมาณ 10,720 คน สังกัดส่วนกลาง 620 คน และส่วนภูมิภาค 10,100 คน เท่านั้น ทำให้บุคลากรของกรมราชทัณฑ์ มีจำนวนผู้ต้องขังในภาพรวมอยู่ในสัดส่วน เจ้าพนักงาน 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 15 คน⁵¹

อย่างไรก็ดี แม้การศึกษาในเมืองต้นจะพบว่า วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษจำคุกจะไม่เหมือนกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่มุ่งให้ไปเป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นหลัก หากแต่วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ เป็นการพัฒนาจากแนวคิดในอดีตของการลงโทษ เข้ามาสู่แนวคิดยุคใหม่ที่มีความเป็นเสรีนิยมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยมีมุ่งปรับเปลี่ยน บำบัด ฟันฟู หรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำผิดกฎหมายอาญาอันเป็นกติกาสังคม จนถึงขนาดที่

⁴⁹ See Clemens Bartollas. (2002). *Invitation to Corrections*.

⁵⁰ ธานี วรภัทร์ ค (2551). เล่มเดิม. หน้า 15.

⁵¹ สำนักกัทธวิทยา กรมราชทัณฑ์. (2552) (อ้างถึงใน ธานี วรภัทร์ ง (2554) *โครงการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพัฒนาารูปแบบแนวทางของกฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย*. หน้า 293)

ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติได้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำผู้ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ไปปรับปรุง ซ่อมแซม แก้ไข หรือยกระดับความเจริญทางด้านจิตใจและพฤติกรรม ให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานผู้คนในสังคมปกติอื่นๆ ได้⁵²

แต่จากการศึกษาของ ธาณี วรภัทร์ ปรากฏว่า การศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการบังคับโทษจำคุกในประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการที่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ผ่านการศึกษาและมีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายบังคับโทษ (Penalty Law) เช่น ในต่างประเทศ เช่น สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และญี่ปุ่น เป็นต้น คงมีเพียงแต่ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ตลอดทั้ง กฎกระทรวงต่างๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับแล้ว พบว่ายังขาดการกำหนดภารกิจและเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะมุ่งเน้นการควบคุมและการลงโทษมากกว่าการบังคับโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด รวมทั้ง ปัญหาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่เป็นปัญหาทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก เนื่องจากการบังคับโทษจำคุก เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล แต่ไม่ได้จำกัดสิทธิและเสรีภาพประเภทอื่นๆ ที่ทุกคนในรัฐพึงมีได้ตามรัฐธรรมนูญ เพราะในปัจจุบัน ปัญหาจากการบังคับโทษจำคุกของประเทศไทย เป็นการทำลายสิทธิและเสรีภาพอื่นๆ ตามไปด้วย⁵³

ในการบังคับโทษจำคุกนั้น ในทางปฏิบัติจะต้องมีการดำเนินการเพื่อคัดแยกผู้ต้องขังโดยแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ ดังต่อไปนี้⁵⁴

- 1) ระยะก่อนเข้าสู่การบังคับโทษจำคุก เพื่อจำแนกวัฒนธรรม สังคม การศึกษา เศรษฐกิจ ศาสนา และอื่นๆ ที่แตกต่างกัน
- 2) ระยะในคุก ซึ่งเป็นระยะที่ 1 คือ ระยะจำแนกเข้า เป็นการจำแนกเพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังและการควบคุม เช่น เพศ อายุ ฐานความผิด เป็นต้น ผู้ต้องขังที่เข้ามาอยู่ในคุกใหม่ๆ จะยังไม่รู้ชะตากรรม สับสน สูญเสีย และสิ้นหวัง ประกอบกับจิตใจตกอยู่ในภาวะที่ไม่ปกติ
- 3) ระยะในคุก ซึ่งเป็นระยะที่ 2 คือ ระยะเรียนรู้วัฒนธรรมคุก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภายนอกคุกอย่างชัดเจน เป็นช่วงที่ผู้ต้องขังคิดแต่เพียงจะเอาตัวรอดในการใช้ชีวิตในเรือนจำ จะมีสภาพเห็นแก่ตัว คิดเพียงว่าจะอยู่ได้อย่างไร จะเกิดมีพฤติกรรมการสร้างภูมิคุ้มกัน

⁵² ธาณี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 39.

⁵³ ธาณี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 294-295.

⁵⁴ แหล่งเดิม, หน้า 295-296.

ในทางที่ผิด เช่น การลักตามร่างกาย การทำตัวเป็นเจ้าของขาใหญ่ ซึ่งคนที่อ่อนแอกว่าก็จะมีลูกพี่
 คุ่มครอง

4) ระยะเวลาในคุก ซึ่งเป็นระยะที่ 3 คือ ระยะจำเนกออก กล่าวคือ เป็นระยะสำคัญประการ
 หนึ่งภายหลังจากที่ผู้ต้องขังรับวัฒนธรรมของคุกนั้นๆ ไปแล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งเมื่อใกล้
 ระยะเวลา ที่เขาจะได้อิสรภาพกลับคืนสู่สังคม การจำเนกดังกล่าว จะมีผลในทางปฏิบัติสำหรับ
 ผู้ต้องขังที่มีใจเข้าร่วมแผนบังคับโทษมากที่สุด ผู้ต้องขังจะมีแรงบันดาลใจและมักจะมี
 ความต้องการในการเข้าร่วมโปรแกรมบังคับโทษต่างๆ การฝึกอาชีพที่จะสามารถนำไปประกอบอาชีพได้
 จริงอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อพ้นโทษ

อย่างไรก็ดี การดำเนินการเพื่อบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย ยังคงประสบกับปัญหา
 ของที่พบว่า มีผู้ต้องขังที่ต้องซ้ำเป็นครั้งที่สอง หรือกว่านั้น แม้จะมีจำนวนสัดส่วนรวมกันประมาณ
 ร้อยละสิบ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องขังที่ต้องโทษครั้งแรกที่จำนวนมากและส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ที่มี
 จำนวนร้อยละ 86.1 จากการศึกษาของธานี วรภัทร์ เป็นการแสดงให้เห็นว่า แนวทางหรือวิธีการ
 บังคับโทษจำคุกของประเทศไทย ยังคงขาดประสิทธิภาพและขาดเป้าหมายและแนวทางในการ
 ดำเนินการอย่างชัดเจน ทั้งยังไม่สอดคล้องกับแนวทางของต่างประเทศ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง

การเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release) หรือการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่จะ
 ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ หรือทัณฑสถาน ให้สามารถปรับตัวและจิตใจ ให้กลับคืนสู่
 ครอบครัว สังคม และชีวิตปกติ ตลอดจนมีอาชีพที่สุจริตเลี้ยงตนเองและครอบครัวต่อไปได้นั้นถือ
 เป็นการคุ้มครองป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพมากประการหนึ่ง และ
 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการแก้ไข ฟื้นฟูผู้กระทำความผิด
 โดยวิธีการทางทัณฑวิทยาแนวใหม่ในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งนี้ แม้เรือนจำในปัจจุบันจะได้
 พยายามหาแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างมีมนุษยธรรม เพื่อให้ฟื้นฟูแก้ไขบุคคล
 เหล่านั้น ให้กลับตนเป็นพลเมืองดีภายหลังจากที่พ้นโทษไปแล้วก็ตาม แต่จากสภาพแวดล้อมที่
 แตกต่างจากสังคมภายนอก การต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นเวลานานๆ ทำให้ผู้กระทำความผิด
 ประสบปัญหาในการปรับสภาพชีวิตและกลับคืนสู่ชีวิตปกติในสังคม ดังนั้น เรือนจำและทัณฑ
 สถานจึงต้องมีการเตรียมการปลดปล่อย เพื่อให้ผู้ต้องขังพร้อมที่จะออกไปเผชิญชีวิตกับสังคม
 ภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อย

การเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release) เป็นแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยวิธีการแก้ไขฟื้นฟูจิตใจให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและสามารถปรับสภาพชีวิตกลับคืนสู่ชีวิตปกติในสังคมภายนอกได้ ซึ่งมีที่มาจากแนวคิดสำคัญๆ 4 ประการ⁵⁵ คือ

1) ปรัชญาของการลงโทษเปลี่ยนไปจากการแก้แค้นเป็นการแก้ไข ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการตื่นตัวทางด้านมนุษยธรรมมีการตื่นตัวทางด้านมนุษยธรรมมีการนำความรู้ทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาใช้ในการศึกษาถึงสาเหตุการกระทำผิด ซึ่งพบว่าสาเหตุเกิดจากทางร่างกาย จิตใจ หรือสังคม ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด จึงควรเป็นการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดด้วยการอบรม ให้มีความสำนึกไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม ตลอดจนหาวิธีการแก้ไขให้ตรงกับสาเหตุในการกระทำผิดนั้นๆ เนื่องจากเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การลงโทษด้วยวิธีการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเพียงวิธีเดียวไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นพลเมืองดีได้ ในทางตรงกันข้ามอาจทำให้ผู้กระทำความผิดมีนิสัยและพฤติกรรมที่เลวลงยิ่งขึ้น ดังนั้น ปรัชญาการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดจึงมีความมุ่งหมายเพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิด กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ทำให้เกิดวิธีการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ เช่น การฝึกอาชีพ การศึกษาอบรมทางด้านวิชาสามัญ ด้านธรรมศึกษา จิตวิทยา สังคมสงเคราะห์ ฯลฯ รวมทั้งการเตรียมการปลดปล่อย ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไขผู้กระทำความผิด

นักอาชญาวิทยามีความเห็นว่าการเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ยุ่งยากและสำคัญที่สุด ผลแห่งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำที่ดีแล้วนั้นอาจจะประสบความสำเร็จล้มเหลวได้ หากขาดแผนการเตรียมการปลดปล่อยที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากว่าในระหว่างที่ผู้ต้องขังถูกคุมตัวอยู่ในเรือนจำ ย่อมไม่อาจที่จะทราบถึงความเป็นไปหรือความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกเมื่อได้รับการปลดปล่อย อาจจะประสบปัญหาการปรับสภาพชีวิตที่เป็นอิสระขึ้นได้ เป็นผลให้เกิดปัญหาขัดแย้งในจิตใจและหากได้รับการดูหมิ่นจากสังคมภายนอกด้วยแล้ว ก็อาจจะประพฤติดนเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมขึ้นอีก⁵⁶

2) การป้องกันสังคมจากอาชญากรรม ผู้พ้นโทษจำนวนไม่น้อยต้องกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก (recidivism) เพราะปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการเตรียมการ

⁵⁵ เพลินใจ แต่เกษม. (2540). หน้า 311-313 (อ้างถึงใน วิมล ฉวีวงศ์พงษ์เดช. (2545). *ความพร้อมในการดำรงชีวิตภายนอกของผู้ต้องขังเรือนจำคลองเปรมก่อนได้รับการปลดปล่อย*. หน้า 14-15).

⁵⁶ ประเสริฐ เมฆมณี. (2523). *หลักทัณฑ์วิทยา*. หน้า 498.

ปลดปล่อย และมีหน่วยงานที่คอยให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาให้กับผู้กระทำผิดภายหลังปล่อยตัวให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาแบบนี้ กันเธอร์ ไคเซอร์ (Gunther, Kaiser)⁵⁷ ได้มีความเห็นเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อยก่อนและหลังพ้นโทษว่า เป็นการป้องกันตรงประเด็นและสามารถป้องกันสังคมจากอาชญากรรมได้ โดยผู้กระทำไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำ และสังคมก็ไม่ได้รับความเสียหายส่วนหนึ่ง เนื่องจากในขณะที่ต้องโทษอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานจะได้รับประสบการณ์ ดังนี้

(1) การได้รับผลกระทบทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต ซึ่งเกิดจากการต้องเผชิญกับการสูญเสียเสรีภาพ อิสรภาพและสิทธิต่างๆ ที่เคยมี นับตั้งแต่การถูกตรวจค้นร่างกายอย่างละเอียด การสวมใส่เครื่องแบบผู้ต้องขัง การถูกตัดผม เหล่านี้ล้วนทำให้สถานภาพเก่าของเขาถูกเปลี่ยนให้สูญเสียสิ้นพร้อมๆ กับการแทนที่ของสถานภาพของผู้ต้องขัง คือ ทำลายเอกลักษณ์ที่มีมาก่อนของผู้ต้องขังและเสนอเอกลักษณ์ใหม่ที่มีลักษณะต่ำต้อยกว่าเดิม⁵⁸ การลดสถานภาพและการสูญเสียที่เกิดจากการจำคุกนี้ ทำให้ผู้ต้องขังเกิดอาการทางจิตและความผิดปกติทางบุคลิกภาพ อาการซึมเศร้า แยกตัวจากสังคม วิดกกังวล ก้าวร้าว และหวาดระแวง ผลกระทบของเรือนจำที่มีต่อผู้ต้องขังอีกประการคือผลกระทบต่อสุขภาพกาย การที่ต้องอยู่กันอย่างแออัด ร่วมกับผู้ต้องขังอื่น การที่ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพจิต ล้วนแต่มีผลต่อเนื่องมาถึงปัญหาการปรับตัวของผู้กระทำผิดภายหลังพ้นโทษ

(2) เรือนจำยังเป็นที่รวมของผู้กระทำผิดในประเภทต่างๆ หลายประเภท และโดยสภาพของเรือนจำแล้ว ผู้กระทำผิดเหล่านี้จะต้องอยู่รวมกัน และคบหาสมาคมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น โอกาสที่จะมีการถ่ายทอดทางเทคนิคในการประกอบอาชญากรรม ตลอดจนทัศนคติต่อการกระทำผิด ในระหว่างผู้ต้องขังก็อาจจะมีมากขึ้น จึงทำให้ผู้ต้องขังที่ไม่มีสันดานเป็นผู้ร้ายได้รับการถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตต่างๆ จากผู้ต้องขังที่มีความชัดเจนแล้วได้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขผู้กระทำผิดประเภทที่ได้กระทำผิดโดยพลั้งพลาด⁵⁹

(3) การแก้ไขผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำนั้น เป็นการบังคับให้ผู้กระทำผิดเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขตนเอง ผู้ต้องขังในเรือนจำไม่อาจเลือกเข้าร่วมในกิจกรรมตามความสมัครใจ ทำให้

⁵⁷ Gunther, Kaiser. (1984). *Prison Systems & Correctional Law : Europe, The United States, and Japan A Comparative Analysis*. pp. 64-65.

⁵⁸ พัชราภรณ์ เวชวงศ์วาน. (2532). “ผลกระทบของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขัง.” *วารสารราชทัณฑ์* หน้า 18-23.

⁵⁹ นัทธี จิตสว่าง ข (2535). *หลักทัณฑวิทยา*. หน้า 32.

ผู้ต้องขังไม่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการบังคับนั้นเป็นข้อบกพร่องประการหนึ่งในการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ และทำให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดอย่างแท้จริง

(4) ค่านิยม และวัฒนธรรมที่เขาเรียนรู้จากชีวิตในเรือนจำต่างจากค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมภายนอกเป็นอย่างมาก ผู้กระทำผิดที่พ้นโทษจึงอาจรู้สึกแปลกรู้สึกที่ไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมภายนอก ตลอดจนการจำคุกเป็นมลทินอย่างหนึ่งที่ทำให้สังคมภายนอกไม่ยอมรับพวกเขาและเป็นอุปสรรคทำให้ผู้กระทำผิดไม่สามารถเริ่มชีวิตภายใต้กรอบกฎหมาย โดยการหางานเลี้ยงชีพตนเองและเข้ากิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ได้ ความรู้สึกแปลกแยกของผู้กระทำผิดต่อสังคมและการไม่ยอมรับของสังคมนี้อาจมีผลให้ผู้กระทำผิดปรับตัวต่อสังคมปกติไม่ได้และหันไปกระทำผิดซ้ำอีกครั้ง โดยใช้พฤติกรรมผิดกฎหมายที่เรียนรู้ขณะจำคุกมาใช้ในการก่ออาชญากรรม

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีผลต่อเนื่องมาถึงปัญหาการปรับตัวเพื่อกลับคืนชีวิตปกติในสังคม ซึ่งนับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญมาก ซึ่งหากปราศจากการให้ความช่วยเหลือแล้วอาจทำให้ผู้กระทำผิดหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีกภายหลังพ้นโทษ เนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตบีบบังคับ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังที่ใกล้จะพ้นโทษ เพื่อกลับเข้าสู่สังคมจึงเป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ได้กล่าวมาแล้ว และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมของผู้กระทำผิดในเรือนจำ

3) การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขัง แนวความคิดเกี่ยวกับการเตรียมปลดปล่อยได้เกิดขึ้นเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขัง เพราะผู้ต้องขังนั้นเปรียบเทียบกับได้กับคนเจ็บ ในระหว่างถูกคุมขังก็ต้องการเฝ้ารักษารักษา เป็นการเตรียมให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุข เพื่อสังคมจะได้เป็นสุขด้วยเมื่อเขาพ้นโทษข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรมที่ต้องยอมรับกันก็คือ ผู้ต้องโทษส่วนใหญ่มิได้ใช้ชีวิตตลอดชีวิตของเขาอยู่ในที่คุมขังหากแต่มีวันใดวันหนึ่งในอนาคต เขาจะต้องกลับออกมาสู่โลกภายนอก และมาใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ ในชุมชนต่อไป โดยเปรียบผู้ต้องขังเป็นผู้ป่วย ระหว่างถูกคุมขังก็ต้องการเฝ้ารักษารักษาเพื่อให้ร่างกายและจิตใจฟื้นกลับคืนสู่สภาพปกติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข เมื่อพ้นโทษ การให้ความสงเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเรื่องมนุษยธรรมด้วย ต้องเตรียมแผนการปลดปล่อยอย่างเป็นขั้นตอนให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และผู้ต้องขังได้รับความพอใจด้วย

การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังจึงควรเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนเพื่อให้เขาปรับตัวเองให้เป็นคนปกติ และสำหรับผู้ที่กำลังจะได้รับการปลดปล่อยควรเน้นที่

ช่วยให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคมได้ และเพื่อประสิทธิภาพในการเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release Programs) และการให้บริการด้านติดตามผลสงเคราะห์ (After-Care Services) แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยอย่างจริงจัง⁶⁰

4) กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งจากข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 60 (2) ได้บัญญัติหลักการนี้ไว้แน่ชัดว่า

“ก่อนครบกำหนดโทษ ชอบที่จะดำเนินการเป็นขั้นตอนตามความจำเป็นเพื่อให้มั่นใจว่าผู้ต้องขังจะมีความเคยชินในการก้าวสู่การใช้ชีวิตในสังคมโดยลำดับ ซึ่งความมุ่งหมายนี้ จะบรรลุผลได้ก็ด้วยองค์กรที่ดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว ณ ทัณฑสถานแห่งนั้นหรือแหล่งอื่นที่เหมาะสม รวมทั้งการปล่อยตัวระหว่างพิจารณา โดยให้มีการคุมประพฤติที่มีใช้การควบคุมโดยตำรวจ แต่ต้องอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลและการสังคมสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพด้วย”

ด้วยเหตุนี้ เรือ่นจำต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามข้อกำหนดนี้ในเรื่องการเตรียมปลดปล่อยเป็นสำคัญ

2.3.2 รูปแบบและวิธีเตรียมการปลดปล่อย

การปลดปล่อยผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ซับซ้อนและสำคัญมาก กล่าวคือผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำเป็นเวลานาน จนมีความรู้สึกเคยชินกับการใช้ชีวิตในเรือนจำและไม่ทราบความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ถ้าได้รับการปล่อยตัวออกไป อาจประสบปัญหาการปรับตัวกับสภาพชีวิตภายนอกที่เป็นอิสระ ย่อมเกิดจากความรู้สึกขัดแย้งในใจจากการดูหมิ่นจากสังคมภายนอก ถูกกีดกันไม่ได้งานทำเพราะสังคมไม่ยอมรับ ด้วยแรงผลักดันเหล่านี้ย่อมส่งผลให้ผู้ต้องขังหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ ก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมอีก เพื่อให้เกิดผลดีแก่การปลดปล่อยและป้องกันอาชญากรรมให้กับสังคม จำเป็นต้องมีการเตรียมแผนการปลดปล่อยโดยกำหนดรูปแบบและวิธีเตรียมแผนการปลดปล่อยโดยกำหนดรูปแบบและวิธีเตรียมการปลดปล่อยดังนี้⁶¹

(1) รูปแบบการแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขัง

เป็นวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยการสงเคราะห์เป็นรายบุคคล ผู้ต้องขังแต่ละคนจะประสบปัญหาความเดือดร้อนแตกต่างกันปัญหาของผู้ต้องขังแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะตัว แม้จะเป็นปัญหา

⁶⁰ ประเสริฐ เมฆมณี. เล่มเดิม. หน้า 499.

⁶¹ แหล่งเดิม. หน้า 220-222.

เรื่องเดียวกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาและแก้ไขปรุงแต่งจิตใจผู้ต้องขังแต่ละคนให้สอดคล้องกับลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกของผู้ต้องขังนั้นๆ เป็นรายๆ ไป โดยคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1) การพิจารณาแบบอย่าง ค่านิยมพื้นฐานของผู้ต้องขังทั้งในลักษณะที่ดีและเลว ตั้งเป็นข้อสมมติฐานเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการทำนายและวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในด้านการปรุงแต่งแก้ไข การรักษาวินัย เป็นต้น และใช้พิจารณาแยกผู้ต้องขังที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมออกห่างจากผู้ต้องขังที่ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบวินัยของเรือนจำ

2) การวินิจฉัยพฤติกรรมผู้ต้องขัง การเชื่อว่าอาชญากรเหมือนโรคภัยชนิดหนึ่งสามารถบำบัดได้ ถ้าได้ตรวจวิเคราะห์ประวัติผู้ต้องขังรวบรวมเป็นข้อมูลนำมาพิจารณาสาเหตุแห่งการกระทำผิด และวางแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังซึ่งสามารถกำหนดได้หลายรูปแบบ เช่น การฟื้นฟูแก้ไข ข้อบกพร่องของผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล การใช้กลุ่มบำบัด หรือจิตบำบัดรายบุคคล และการจูงใจให้ผู้ต้องขังประพฤติตนดี เป็นต้น

3) ปัจจัยพื้นฐานที่เกื้อกูลให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสอดคล้องกับผลของการวิเคราะห์ปัญหาผู้ต้องขัง ดังนี้

(1) วิเคราะห์ลักษณะ ข้อบกพร่องส่วนตัวของผู้ต้องขัง และแยกแยะปัญหาสภาพแวดล้อมทั่วไปอันเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดโดยกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

(2) วิเคราะห์จิตลักษณะของผู้ต้องขัง และความชำนาญที่มีอยู่เดิมเพื่อประกอบการกำหนดโครงการปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการ ความจำเป็นและความถนัดในการศึกษาและฝึกอาชีพที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องขัง เมื่อพ้นโทษ

(3) วิเคราะห์เรื่องราวภูมิหลังของผู้ต้องขัง ต้องเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ถูกต้อง

(4) กำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลและแยกกลุ่มผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อประโยชน์ต่อการให้การศึกษอบรม และควบคุมสอดส่องโดยใกล้ชิด

(2) รูปแบบฟื้นฟูแก้ไขผู้ต้องขัง

รูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนี้มุ่งส่งเสริมให้ผู้ต้องขังตระหนักและสำนึกในความผิดด้วยตนเอง และพัฒนาทัศนคติ ค่านิยมของผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับความประพฤติที่ยอมรับเชื่อถือในสังคมส่วนรวมโดยอาศัยกระบวนการปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

1) การพัฒนาการศึกษา เรือนจำจะต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ศึกษาต่อเท่าที่ผู้ต้องขังสามารถจะรับประโยชน์จากการศึกษาได้ การจัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำเพื่อพัฒนาผู้ต้องขังโดยมีเป้าหมาย ดังนี้

(1) เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ให้มีความรู้ สามารถอ่านออกเขียนได้

(2) เพื่อพัฒนาทัศนคติที่ดีในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังให้เหมือนดั่งพลเมืองดีทั่วไป ด้วยการมุ่งเน้นให้มีความรู้การรักษานามย หน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น

(3) เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นไปของโลกปัจจุบัน

(4) เพื่อใช้กระบวนการเรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีวัฒนธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม

(5) เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความใฝ่ใจในอันที่จะศึกษาเพิ่มพูนความรู้ต่อเนื่องอยู่เสมอ

2) การอบรมด้านฝีมืออาชีพ การใช้แรงงานผู้ต้องขังหรือการฝึกอาชีพผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังขจัดความเกียจคร้าน จิตไม่ฟุ้งซ่าน และได้ความรู้ด้านอาชีพอีกด้วย การฝึกอาชีพผู้ต้องขังมีเป้าหมายและความจำเป็นดังนี้

(1) เพื่อเป็นการลงโทษ การใช้แรงงานผู้ต้องขังเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษ ซึ่งนิยมใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

(2) เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน การใช้ผู้ต้องขังทำงานอยู่ภายใต้การควบคุม หรือฝึกฝนอบรมอาชีพในระหว่างถูกควบคุมตัว จนเกิดความเคยชินกับการทำงาน ถือว่าเป็นการเพาะนิสัยการทำงานให้กับผู้ต้องขัง พร้อมทั้งเกิดความตระหนักถึงคุณประโยชน์จากการทำงานนั้นๆ

(3) เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ ความรู้และประสบการณ์ในการฝึกอาชีพที่ผู้ต้องขังได้รับจะช่วยให้ผู้ต้องขังนำไปใช้หาเลี้ยงชีพได้ ภายหลังพ้นโทษ

3) การพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติที่มีผลต่อการปรุงแต่งแก้ไขจิตใจผู้ต้องขังโดยตรง ซึ่งต้องมีศิลปะในการอบรมจิตใจผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการอบรมก่อนพ้นโทษ ซึ่งเป็นการเตือนสติผู้ต้องขังให้สำนึกถึงความผิดพลาดแต่หนหลัง มิให้เกิดความผิดพลาดซ้ำได้อีก การพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังอาศัยการอบรมทางศาสนา ผู้ต้องขังนับถือศาสนาใดก็ถือปฏิบัติตามศาสนาที่นับถือ มุ่งสอนหล่อหลอมให้กระทำดี ละเว้นความชั่ว ฟื้นฟูศีลธรรม และหน้าที่พลเมืองดีแก่ผู้ต้องขัง เพื่อช่วยขัดเกลานิสัยจิตใจ ให้รู้สำนึกผิด กลับตนเป็นคนดีของสังคม

ดังนั้น การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว จึงเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังภายหลังการต้องโทษ ซึ่งผ่านกระบวนการจำแนก

การเข้าสู่โปรแกรมต่างๆ ที่ทางเรือนจำและทัณฑสถานกำหนดไว้แล้ว การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องและสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวและพร้อมกลับสู่สังคมโดยไม่หวนมากระทำผิดซ้ำอีก อันเป็นภาระงานที่กรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินการดูแลรับผิดชอบ การแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานหรือการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะมีอาจสมบูรณ์หรือประสบความสำเร็จได้หากปราศจากการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นเหตุที่นำไปสู่ความล้มเหลวในการปรับตัวของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ และอาจก่อให้เกิดการกลับมากระทำผิดซ้ำได้อีก การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจึงมีความสำคัญต่อการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก⁶²

แนวคิดดังกล่าว มีความสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และทฤษฎีการลงโทษเพื่อเสริมสร้างพัฒนาและการกลับสู่สังคม ที่มุ่งเน้นวิธีการที่จะให้ผู้กระทำความผิดได้ปรุงแต่งขัดเกลา อบรมนิสัย พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี โดยการให้การศึกษาหรือฝึกอาชีพ นอกจากนี้ ยังมีมาตรการกึ่งควบคุม (Half-Way-House) การจำคุกในวันหยุดสุดสัปดาห์หรือเป็นระยะ (Periodic Detention or Weekend Imprisonment) หรือการควบคุมผู้ต้องขังไว้ในที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (House-Arrested) และมาตรการไม่ควบคุม (Non-Custodial Treatment) ได้แก่ การคุมประพฤติ (Probation) การพักการลง (Parole) การลดวันต้องโทษ (Remission of Sentence) เป็นต้น มาตรการหรือรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ ต้องวิวัฒนาการเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการแก้ไขผู้กระทำความผิดอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม⁶³

การเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release) จึงเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำหรือทัณฑสถาน ให้สามารถปรับตัวและจิตใจให้กลับคืนสู่ครอบครัว สังคม อันเป็นชีวิตปกติ ตลอดจนมีอาชีพที่สุจริตเลี้ยงตนเองและครอบครัวต่อไปได้นั้น ถือเป็นภารกิจคุ้มครองป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพมากประการหนึ่ง และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยวิธีการทางทัณฑวิทยาแนวใหม่ในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งนี้ แม้เรือนจำในปัจจุบัน

⁶² กรมราชทัณฑ์. (2548). *คู่มือการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง*. หน้า 129-135; กรมราชทัณฑ์. (2551). *แผนปฏิบัติการด้านสังคมสงเคราะห์ปี 2551-2553*. หน้า 7-8; กรมราชทัณฑ์. สำนักสังคมสงเคราะห์ (2551). *การศึกษาทางวิชาการ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย Re-Entry*. หน้า 1-16 และนันทิ จิตสว่าง ก (2549). *โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด*. หน้า 50-67.

⁶³ ธีรรัตน์ สัมมา. เล่มเดิม. หน้า 26.

จะได้พยายามหาแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างมีมนุษยธรรม เพื่อให้ฟื้นฟูแก้ไขบุคคลเหล่านั้นให้กลับตนเป็นพลเมืองดีภายหลังจากที่พ้นโทษไปแล้วก็ตาม แต่จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากสังคมภายนอก การต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นเวลานานๆ ทำให้ผู้กระทำความผิดประสบปัญหาในการปรับสภาพชีวิตและกลับคืนสู่ชีวิตปกติในสังคม ดังนั้น เรือนจำและทัณฑสถานจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว เพื่อให้ผู้ต้องขังพร้อมที่จะออกไปเผชิญชีวิตกับสังคมภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁶⁴

ประเทศต่างๆ จึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามหลักการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขและฟื้นฟูบุคลิกภาพให้ได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมายและมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยวิธีอื่น ซึ่งมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป แต่หลักใหญ่ๆ แล้วจะต้องมีความสอดคล้องกัน จนกระทั่ง องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมผู้แทนนานาชาติที่เป็นสมาชิกหลายครั้ง และในที่สุด ก็ได้้นำความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติของแต่ละประเทศในภูมิภาคต่างๆ ของโลกมาพิจารณาแก้ไข และได้ร่าง “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้อง” (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Related Recommendation) ขึ้นมา สำหรับหลักการสากลเพื่อใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน⁶⁵ ซึ่งที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติได้มีมติรับรองเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2498⁶⁶ ซึ่งรวมถึงหลักการสากลเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวด้วย จะได้กล่าวต่อไป

สำหรับการเตรียมความพร้อมยังเป็นการดำเนินงานที่มีรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เรียกว่า การแก้ไขผู้กระทำความผิดในชุมชน (Community-based corrections) ที่ได้มีการนำทรัพยากรในชุมชน (Community Resource) ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดให้เป็นที่ยอมรับของสังคม⁶⁷

การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศจะเป็นไปให้เห็นในรูปของกิจกรรมต่างๆ แต่ประเด็นที่มีความต่าง คือ ความโดดเด่นในกิจกรรมการเตรียม

⁶⁴ เอมอร์ เสียงใหญ่. (2541). การศึกษาการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อกลับเข้าสู่สังคมปกติ. หน้า 26-27.

⁶⁵ แหล่งเดิม. หน้า 27.

⁶⁶ United Nation. (1958). *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Related Recommendation*.

⁶⁷ สักคีชัย เลิศพานิชพันธุ์. เล่มเดิม. หน้า 21.

ความพร้อมในแต่ละประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยต่างก็มุ่งหวังให้ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชน ได้อย่างปกติสุข

2.3.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

(1) ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁶⁸

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) หมายถึง กระบวนการที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย ให้กลับคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคม ชุมชน และเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแทนการลงโทษ จำคุกหรือลงโทษอื่นตามที่กฎหมายกำหนด⁶⁹

เป้าหมายที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น คือ การชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นความเสียหายทางทรัพย์สิน ทางกาย หรือจิตใจ รวมถึงเกียรติภูมิ อำนาจ สิทธิ และความสามัคคี ดังนั้น ผลลัพธ์ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ใช่การค้นหาตัวผู้กระทำความผิดและการลงโทษตามที่กฎหมายกำหนด ในประการแรก เป็นการทำให้ผู้เสียหายพอใจและได้รับการเยียวยาจากผู้กระทำความผิด ซึ่งหมายรวมถึงการได้ระบายความรู้สึกหรือความทุกข์ร้อนที่ตนได้รับ และผลที่ตามมาจากการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม ประการที่สอง เป็นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ โดยมีกระบวนการที่กำหนดเงื่อนไขให้ผู้กระทำความผิดต้องปฏิบัติและเป็นหลักประกันว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก ประการที่สาม เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

ทั้งนี้ เพราะถ้าเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป ต้องกำหนดหน้าที่ให้เจ้าพนักงานและพยานร่วมมือกันการค้นหาความจริงอันจะนำไปสู่การกำหนดโทษ ส่วนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เน้นการร่วมมือระหว่างผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และผู้ที่เกี่ยวข้อง สังคม ชุมชน เจ้าพนักงาน ศาล และผู้เชี่ยวชาญเพื่อร่วมกันหาทางออกสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นและการป้องกันการกระทำความผิดในอนาคต ประการที่สี่ เป็นมาตรการที่ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะไม่ได้เน้น

⁶⁸ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงการศึกษาวิจัยเรื่องการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในชั้นพนักงานอัยการ : ศึกษาเปรียบเทียบนานาประเทศ”. หน้า 15-16.

⁶⁹ George Pavlich. (2002). *Towards an ethics of restorative justice (Restorative Justice ant the Law)*, Edited by Lode Walgrave. p. 11.

กระบวนการค้นหาความจริงซึ่งต้องหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ในศาลและเน้นการคุ้มครองสวัสดิภาพ การฟื้นฟูรักษาพยาบาลผู้กระทำความผิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

กลวิธีของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นเน้นการสร้างความเข้าใจต่อกัน โดยเฉพาะของผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้กระทำความผิดถึงความเสียหายที่ผู้กระทำความผิดกระทำต่อผู้เสียหายหรือต่อสังคม ตลอดจนผลกระทบที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นจากการกระทำผิดนั้น ในขณะที่เดียวกันผู้เสียหายจะได้เข้าใจถึงสาเหตุที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดลงไป กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่ใช่การไต่ถามข้อพิพาทซึ่งอาศัยคนกลางหรือคณะบุคคล เพื่อมาชี้ขาดข้อเท็จจริงหรือข้อถูกผิดในการกระทำ และกำหนดการชดเชยหรือเยียวยาความเสียหาย ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายมิได้เป็นเรื่องการชี้ขาดข้อถูกผิดในการกระทำ แต่เป็นเรื่องการทำความเข้าใจให้เหตุและผลของการกระทำ ความผิด รวมถึงผลกระทบอันต่อเนื่องกับการกระทำความผิด แล้วจึงนำไปสู่การหาทางออกร่วมกันที่แก้ไขข้อผิดพลาดดังกล่าวร่วมกันระหว่าง ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด สังคม และเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะที่มีใจคู่ความ หรือเจ้าพนักงานกับประชาชน แต่เป็นการหาทางออกร่วมกันในปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อจะไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือการกระทำความผิดซ้ำอีกต่อไป

ชุมชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่ไม่เพียงแต่เป็นการทดแทนการลงโทษเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนกับผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการสร้างความสมานฉันท์ที่ชัดเจน โดยมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของชุมชน (Social Relationship) กับกระบวนการสร้างความแข็งแกร่งของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมและชุมชนที่ผู้กระทำความผิดจำเป็นต้องกลับไปดำรงอยู่นั้น เกิดความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน รวมทั้งช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ดังนั้น ชุมชน จึงมีส่วนสำคัญอย่างมีอรรถประโยชน์ได้ตามแนวคิดนี้⁷⁰

(2) แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁷¹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีเป้าหมายในการที่รัฐจะต้องนำผู้กระทำความผิดมาสู่กระบวนการพิจารณาและพิพากษา เพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายอาญาสารบัญญัติที่กำหนดให้ผู้กระทำความผิดอาญาต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่การลงโทษตามกฎหมาย

⁷⁰ Gordon Bazemore and Sandra O'Brien. (2002). *The quest for a restorative model of rehabilitation : theory-for-practice and practice-for-theory*. pp. 39-40.

⁷¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เล่มเดิม. หน้า 18-20.

อาญานั้นมิได้หมายความว่าต้องนำตัวผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยการลงโทษจำคุกหรือปรับตามที่กำหนดเสมอไป แต่อาจมีมาตรการที่ไม่จำต้องใช้โทษจำคุก แต่ใช้มาตรการอื่นๆ แทนโทษจำคุก เช่น การทำงานบริการสังคม หรือการฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำความผิดก็ได้ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายของการลงโทษเพื่อการทดแทนการกระทำของผู้กระทำความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและสังคม หรือการลงโทษเพื่อประโยชน์ในการลดอาชญากรรม ตามหลักทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยมของการลงโทษไม่ว่าจะเป็นการลงโทษโดยข่มขู่ หรือโดยแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด หรือการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมก็ตาม แนวคิดในการลงโทษและพัฒนาการของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดตามที่กล่าวมาแล้ว มีข้อจำกัดประการหนึ่งที่ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินการได้ คือ การใช้มาตรการทางกฎหมายที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อผลในการลดความขัดแย้งหรือความอาฆาตพยาบาทต่อกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลในการกระทำความผิดซ้ำได้ เพราะยังมีความไม่เข้าใจกันอยู่ ดังนั้น การลงโทษโดยวัตถุประสงค์ของการทดแทนหรือการลงโทษเพื่อข่มขู่ แก้ไข ฟื้นฟู หรือการตัดออกจากสังคมจึงไม่อาจลดอาชญากรรม หรือสามารถลดความขัดแย้งระหว่างผู้กระทำความผิดหรือคนในสังคมได้อย่างแท้จริง แต่กลับจะเพิ่มความขัดแย้งระหว่างผู้กระทำความผิดมากขึ้น หากผู้กระทำความผิดไม่ยอมรับในผลของคำพิพากษาหรือคำชี้ขาดตัดสินของศาล เนื่องจากกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรมปัจจุบัน อาจไม่สามารถหาข้อเท็จจริงได้เนื่องจากไม่มีพยานหลักฐาน ยังมีความไม่ชัดเจนในการนำสืบทำให้ศาล ยกฟ้องหรือบางกรณีที่มีการลงโทษโดยจำเลยไม่ยอมรับผิด จึงอาจทำให้มีความคิดในการแก้แค้นหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวหรือพ้นโทษแล้ว

ดังนั้น หากจะเปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญาในระบบเดิมกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อาจเปรียบเทียบได้สามประการใหญ่ คือ ประการแรก นิยามของอาชญากรรม ในระบบดั้งเดิมเห็นว่า หมายถึง การกระทำความผิดต่อกฎหมายอันเป็นกฎ ข้อบังคับของรัฐเพื่อให้คนปฏิบัติตาม และเน้นที่ความรับผิดชอบที่มีต่อการฝ่าฝืน แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เห็นว่า เป็นการกระทำที่บุคคลหนึ่งได้กระทำความผิดต่ออีกบุคคลหนึ่ง จึงเน้นที่ความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้เสียหายหรือสังคม ประการที่สอง เป้าหมายของกระบวนการยุติธรรมในระบบเดิมเน้นการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียวซึ่งมุ่งที่ผู้กระทำความผิด ส่วนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเชิงสมานฉันท์เน้นการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น ฟื้นฟูความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในประการสุดท้าย กระบวนการยุติธรรมดั้งเดิม เน้นกระบวนการพิจารณาพิพากษาที่มุ่งค้นหาความจริง และ

กระบวนการลงโทษที่มีถูกต้องเที่ยงธรรม โดยมีเจ้าพนักงานเป็นผู้รวบรวมและศาลเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด โดยละเอียดไม่ได้คำนึงถึงความพึงพอใจหรือการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้นำเสนอสาเหตุของการนำมาสู่การกระทำความผิดเลย และไม่เปิดโอกาสให้สังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินการในเรื่องนี้ ส่วนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เน้นความเสมอภาคและความพึงพอใจระหว่างคู่กรณี การมีส่วนร่วมของสังคม คู่กรณี เจ้าพนักงาน และศาล ในการสร้างความเข้าใจและหาทางออกที่เหมาะสมสำหรับในแต่ละเรื่องเพื่อสร้างความพึงพอใจในทุกฝ่ายและผู้เสียหายหรือสังคมได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม

เป็นไปได้อย่างยิ่งว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สามารถนำมาปรับใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดที่ว่าต้องการให้สังคมที่ผู้ต้องขังเมื่อได้รับการปล่อยตัวจะต้องไปดำรงชีพอยู่ในสังคมนั้น สามารถทำความเข้าใจหรือเกิดการให้อภัยแก่ผู้ต้องขัง หากได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวตามแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แล้ว ย่อมก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูได้

กล่าวคือ ในการบังคับโทษแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบแทนการกระทำความผิด (Retribution) หรือการยับยั้งผู้กระทำความผิด (Deterrent) หรือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) มุ่งเน้นที่การใช้มาตรการทางอาญาเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ มิได้คำนึงถึงการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย ดังนั้น การลงโทษผู้กระทำความผิด หากเป็นการตอบแทน จึงเน้นที่ลงโทษได้สัดส่วนกับความเสียหายที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย โดยไม่ได้คำนึงว่าผู้เสียหายจะพึงพอใจกับการที่ผู้กระทำความผิดได้รับโทษหรือไม่ จึงแตกต่างจากการกำหนดมาตรการชดเชยให้แก่ผู้เสียหาย ตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนการลงโทษโดยยับยั้งการกระทำความผิดซึ่งเน้นการทำให้ผู้กระทำความผิดกลัวหรือไม่กล้าที่จะกระทำ ซึ่งคำนึงถึงจิตใจของผู้กระทำว่า จะมีความกลัวต่อการถูกลงโทษหรือไม่ จึงต่างจากการกำหนดมาตรการ ที่ให้ผู้กระทำความผิดทำภายใต้ข้อตกลงในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดสำนึกถึงความเสียหายและแสดงความรับผิดชอบต่อความผิดที่ได้กระทำต่อผู้เสียหายและสังคม และมีแนวคิดที่ว่า หากผู้กระทำความผิดได้สำนึกแล้วก็จะไม่กระทำความผิดต่อไป ไม่ได้หวังว่าหากกลัวโทษแล้วจึงไม่กระทำความผิด ส่วนในการฟื้นฟูจิตใจของผู้กระทำความผิดตามหลักการลงโทษโดยการฟื้นฟูจิตใจนั้น กระบวนการที่ดำเนินการเป็นการใช้การอบรมและให้คำแนะนำในการปรับตัวแก่ผู้กระทำความผิด

เพื่อให้สามารถอดทนต่อสภาพบีบคั้นในทางสังคม เศรษฐกิจ จนมีความแข็งแกร่งพอที่จะไม่กระทำผิดได้ แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มิได้เน้นการฟื้นฟู แต่เป็นกรณีที่ผู้กระทำอาจต้องเข้ารับการอบรมในโครงการฝึกอบรมหรือเข้ารับการบำบัดรักษา หากมีความจำเป็นและเป็นเหตุแห่งการกระทำผิด ทั้งนี้ เพื่อขจัดปัญหาในการกระทำผิด ด้วยเหตุนี้ การเข้ารับการรักษาหรืออบรมจึงเป็นหลักเกณฑ์หรือวิธีการที่มีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับสาเหตุของการกระทำผิดของผู้กระทำผิดแต่ละรายตามความเห็นของที่ประชุม แต่การฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิดมุ่งเน้น ที่ทำให้ผู้กระทำผิดปรับตัวให้เข้ากับสังคม แต่ไม่ได้มุ่งพิจารณาเฉพาะกรณี และตามความสมัครใจของผู้กระทำผิด

2.4 หลักการในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังในระดับสากล

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้เริ่มมีความชัดเจนขึ้นในศตวรรษที่ 20 ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1948 และได้รับการพัฒนาต่อเนื่องเรื่อยมา และได้มีการรับรองสิทธิของบุคคลในกลุ่มต่างๆ เช่น สิทธิของผู้อพยพ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก รวมถึงสิทธิของผู้ต้องขัง เป็นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากการที่กลุ่มบุคคลต่างๆ เหล่านี้ ยังไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกันตามกฎหมายหรือตามมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันทั่วไป⁷²

สิทธิของผู้ต้องขังจึงมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) สมัยก่อน มีจุดเริ่มต้นจากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังทางกฎหมาย อันเนื่องมาจากการที่ผู้กระทำผิดจะถูกมองว่า เป็นผู้ที่มีความบกพร่องในเรื่องศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับความช่วยเหลือ แต่ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันของประชาชนต่อการใช้อำนาจของรัฐ⁷³

เพราะการที่ต้องถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ ซึ่งผู้ต้องขังจะต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดเสรีภาพตามกฎหมายต่างๆ สิ่งเหล่านี้ ได้มีการนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของ

⁷² ธาณี วรภัทร์ จ เล่มเดิม, หน้า 48.

⁷³ แหล่งเดิม, หน้า 48.

ผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Rights) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย⁷⁴

อย่างไรก็ดี ภายใต้อิทธิพลของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) นั้น ได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก และได้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์ เพื่อให้เกิดการรับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ เช่น กติการะหว่างประเทศ

2.4.1 มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติ หรือ United Nation (UN) ได้พยายามกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขึ้นมา โดยนำหลักการและทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และสร้างประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการเรือนจำ เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 โดยองค์การสันนิบาตชาติ ได้มีข้อเสนอต่อคณะกรรมการราชทัณฑ์ระหว่างประเทศ (IPPC) ทำการประชุมกันที่กรุงเบิร์น (Berne) จนกระทั่งมาต่อมาในปี พ.ศ. 2498 องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเป็นครั้งแรกที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้มีการวางหลักเกณฑ์เป็นข้อกำหนดของมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต่อมาได้เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายเป็นต้นแบบของนานาอารยประเทศ⁷⁵

แม้ข้อกำหนดดังกล่าวจะมีใช้กฎหมายและไม่มีสภาพบังคับ ประเทศต่างๆ จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ เพียงแต่มีการพยายามส่งเสริมให้ประเทศต่างๆ พยายามปฏิบัติตามข้อบังคับดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยในการประชุมขององค์การสหประชาชาติที่ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อบุคคลผู้กระทำความผิดในครั้งต่อๆ มา ได้รับการยอมรับและได้ “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง” (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ในปี พ.ศ. 2497 และได้รับการปรับปรุงเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 ซึ่งได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการนำไปตราเป็นกฎหมายหลายฉบับในปัจจุบัน⁷⁶

⁷⁴ แหล่งเดิม, หน้า 48.

⁷⁵ แหล่งเดิม, หน้า 50.

⁷⁶ แหล่งเดิม, หน้า 50.

อย่างไรก็ดี ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าวขององค์การสหประชาชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ในข้อที่ 60 (2)⁷⁷ นั้น ได้กำหนดว่า

“ก่อนครบกำหนดโทษ จำเป็นต้องดำเนินการเป็นขั้นๆ ตามจำนวน เพื่อให้เป็นที่มั่นใจว่า ผู้ต้องขังจะได้ค่อยๆ เคยชินกับชีวิตที่จะคืนไปสู่สังคมตามลำดับ ความมุ่งหวังนี้ จะบรรลุผลได้ก็อยู่ที่วิธีการปล่อยตัว ซึ่งจัดทำ ณ ทัณฑสถานนั้น หรือสถานที่แห่งอื่นที่เลือกดีแล้ว หรือทดลองปล่อยตัวโดยให้มีการสอดส่องความประพฤติ (under supervision) อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีใช่เป็นการมอบหมายให้เป็นภาระของตำรวจ แต่จะต้องรวมถึงการสังคมสงเคราะห์ที่ได้ผล”

กล่าวคือ ในข้อเสนอแนะของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาตินั้นมีแนวทางว่า นักโทษสมควรที่จะได้รับการบำบัดแก้ไขตลอดระยะเวลาที่บังคับโทษจำคุก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้นักโทษเคารพต่อกฎหมาย และสามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่อพ้นโทษไปแล้ว รวมทั้งได้รับการพัฒนาจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบและความนับถือในตนเองของนักโทษ⁷⁸ ซึ่งเรือนจำ จำต้องใช้มาตรการทุกอย่าง รวมทั้งการอบรมทางศาสนาตามที่จัดให้ได้ ให้การศึกษาและการแนะแนว การฝึกอบรมด้านอาชีพ กิจกรรมสังคม การฝึกฝนเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี หรือการกีฬาเพื่อให้เหมาะสมกับนักโทษรายบุคคล โดยคำนึงถึงประวัติทางสังคมและประวัติการกระทำความคิด ความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ ทัศนคติ อารมณ์ กำหนดระยะเวลาของโทษจำคุก และแนวโน้มเกี่ยวกับอนาคตของนักโทษผู้นั้นภายหลังการปล่อยตัว⁷⁹ นั้นด้วย

⁷⁷ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 60 (2); “Before the completion of the sentence, it is desirable that the necessary steps be taken to ensure for the prisoner a gradual return to life in society. This aim may be achieved, depending on the case, by a pre-release regime organized in the same institution or in another appropriate institution, or by release on trial under some kind of supervision which must not be entrusted to the police but should be combined with effective social aid.”

⁷⁸ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 65; “The treatment of persons sentenced to imprisonment or a similar measure shall have as its purpose, so far as the length of the sentence permits, to establish in them the will to lead law-abiding and self-supporting lives after their release and to fit them to do so. The treatment shall be such as will encourage their self-respect and develop their sense of responsibility.”

⁷⁹ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 66 (1); “To these ends, all appropriate means shall be used, including religious care in the countries where this is possible, education,

ไม่เพียงแต่ ข้อเสนอแนะของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าว จะได้กำหนดแนวทาง เพื่อเป็นการบำบัดแก้ไขนักโทษเป็นรายบุคคลแล้ว ยังมีข้อเสนอแนะเบื้องต้นที่กำหนดว่า การบำบัดแก้ไขนักโทษนั้น จะต้องไม่เป็นการตัดขาดนักโทษออกจากชุมชน หากแต่ต้องให้นักโทษได้มีความสัมพันธ์กับชุมชน ทางเรือนจำควรมีข้อมูลรายชื่อของหน่วยงานในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับงานบำบัดฟื้นฟูไว้เพื่อช่วยเหลือในการบำบัดฟื้นฟูทางสังคมแก่นักโทษต่อไป มีการประสานงานกับทุกองค์กรที่มีผู้ทำงานด้านสังคมเกี่ยวกับการดูแลและพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักโทษ ครอบครัวของนักโทษ หน่วยงานที่บำเพ็ญประโยชน์ทางสังคม ทุกขั้นตอนควรมีมาตรการดูแลเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมาย กำหนดโทษตามคำพิพากษา สิทธิประโยชน์ สวัสดิภาพทางสังคม และประโยชน์ทางสังคมอื่นๆ ของนักโทษให้มากที่สุด⁸⁰

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนดังที่ปรากฏในข้อเสนอแนะของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาตินั้น มีแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice ที่มุ่งเน้นให้ผู้กระทำผิด สามารถกลับคืนสู่สังคมและชุมชนได้อย่างเป็นปกติ ภายหลังได้รับการปล่อยตัวจากการคุมขัง โดยเรือนจำ ทั้งนี้ เพราะแนวทางของข้อกำหนดดังกล่าว มุ่งให้ผู้กระทำผิดไม่ตัดขาดออกจากชุมชน และมุ่งก่อให้เกิดความ-สัมพันธ์อันดีระหว่างผู้กระทำผิดกับชุมชนที่ผู้กระทำผิดจะต้องกลับไปดำรงชีวิตอยู่ด้วย ซึ่งแนวทางของข้อเสนอแนะตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง พอดีสรุปแนวทางที่สำคัญได้ดังนี้

vocational guidance and training, social casework, employment counselling, physical development and strengthening of moral character, in accordance with the individual needs of each prisoner, taking account of his social and criminal history, his physical and mental capacities and aptitudes, his personal temperament, the length of his sentence and his prospects after release.”

⁸⁰ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 61; “The treatment of prisoners should emphasize not their exclusion from the community, but their continuing part in it. Community agencies should, therefore, be enlisted wherever possible to assist the staff of the institution in the task of social rehabilitation of the prisoners. There should be in connection with every institution social workers charged with the duty of maintaining and improving all desirable relations of a prisoner with his family and with valuable social agencies. Steps should be taken to safeguard, to the maximum extent compatible with the law and the sentence, the rights relating to civil interests, social security rights and other social benefits of prisoners.”

(1) การจำแนกประเภทของนักโทษและการคัดแยกนักโทษรายบุคคล⁸¹

การจำแนกประเภทของนักโทษและการคัดแยกนักโทษรายบุคคล มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้⁸²

(1.1) เพื่อคัดแยกนักโทษออกจากบรรดานักโทษอื่นที่มีประวัติอาชญากรรมและความประพฤติที่ไม่ดี ซึ่งอาจชักนำไปในทางที่เลวร้ายนั้น

(1.2) เพื่อประโยชน์ในการจัดการตามมาตรการในการบำบัดฟื้นฟูทางสังคมแก่นักโทษ จึงต้องมีการคัดแยกประเภทของนักโทษหลายประเภท

ดังนั้น ในการจัดให้มีเรือนจำหลายประเภทและการจัดให้มีแดนต่างๆ ของเรือนจำ โดยการแยกเป็นหลายแดนตามประเภทของนักโทษจึงเป็นเรื่องที่ควรดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่การบำบัด แก้ไขให้เหมาะสมแก่ลักษณะของนักโทษนั้น⁸³ ในทันทีที่รับนักโทษผู้นั้นเข้าสู่เรือนจำและให้ทำการ ศึกษาถึงบุคลิกภาพของนักโทษผู้นั้นแล้ว การจัดรายการฝึกอบรมและการบำบัดแก่นักโทษผู้นั้น โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการเฉพาะสำหรับนักโทษผู้นั้น ตลอดจนความสามารถและแนวโน้มของนักโทษผู้นั้นเป็นฐานในการพิจารณา⁸⁴

(2) การให้สิทธิพิเศษแก่นักโทษ⁸⁵

ในเรือนจำทุกแห่ง อาจจัดให้มีการให้สิทธิพิเศษตามสมควรแก่นักโทษ โดยแยกตามประเภทของนักโทษแต่ละประเภทและประเภทของการบำบัดแก้ไขนั้นได้ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์

⁸¹ ธานี วรภัทร์ ข เล่มเดิม. หน้า 63.

⁸² United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 67; “The purposes of classification shall be: (a) To separate from others those prisoners who, by reason of their criminal records or bad characters, are likely to exercise a bad influence; (b) To divide the prisoners into classes in order to facilitate their treatment with a view to their social rehabilitation.”

⁸³ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 68; “So far as possible separate institutions or separate sections of an institution shall be used for the treatment of the different classes of prisoners.”

⁸⁴ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 69; “As soon as possible after admission and after a study of the personality of each prisoner with a sentence of suitable length, a programme of treatment shall be prepared for him in the light of the knowledge obtained about his individual needs, his capacities and dispositions.”

⁸⁵ ธานี วรภัทร์ ข เล่มเดิม. หน้า 63.

เพื่อให้กำลังใจแก่นักโทษที่มีความประพฤติดีกับเพื่อส่งเสริมการพัฒนาความรับผิดชอบ รักษาสิทธิประโยชน์ของนักโทษ ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือในการบำบัดแก้ไขนั้น⁸⁶

(3) การทำงานของนักโทษในเรือนจำ⁸⁷

การจัดการและลักษณะของงานที่จัดให้นักโทษทำเรือนจำ ควรมีลักษณะเหมือนกันกับงานในสังคมนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อที่จะได้เป็นการเตรียมความพร้อมให้นักโทษ ให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติภายหลังจากที่พ้นโทษจำคุกไปแล้ว โดยผลประโยชน์ที่นักโทษจะพึงได้รับจากการทำงานในเรือนจำนั้น จะต้องถือเป็นเรื่องที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการที่เรือนจำจะแสวงหาผลกำไรจากโรงงานอุตสาหกรรมในเรือนจำนั้น⁸⁸

ทั้งนี้ จะต้องจัดให้มีมาตรการในการคุ้มครองเพื่อรักษาความปลอดภัยและสุขภาพให้นักโทษที่ทำงานในเรือนจำนั้น ในระดับเดียวกันกับมาตรการเพื่อคุ้มครองรักษาความปลอดภัยและสุขภาพของแรงงานประเภทที่ทำงานโดยไม่รับค่าจ้าง⁸⁹ และจำนวนชั่วโมงสูงสุดของการทำงานรายวันและรายสัปดาห์ของนักโทษ จะต้องมีการกำหนดไว้ในกฎหมายหรือข้อบังคับของหน่วยงานราชทัณฑ์ โดยจะต้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติในเรื่องเดียวกันสำหรับแรงงานประเภทที่ทำงานโดยไม่รับค่าจ้าง โดยจะต้องกำหนดให้มีวันหยุดอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งวัน และ

⁸⁶ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 70; “Systems of privileges appropriate for the different classes of prisoners and the different methods of treatment shall be established at every institution, in order to encourage good conduct, develop a sense of responsibility and secure the interest and co-operation of the prisoners in their treatment.

⁸⁷ ธานี วรภัทร์ จ. เล่มเดิม. หน้า 63.

⁸⁸ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 72; “(1) The organization and methods of work in the institutions shall resemble as closely as possible those of similar work outside institutions, so as to prepare prisoners for the conditions of normal occupational life. (2) The interests of the prisoners and of their vocational training, however, must not be subordinated to the purpose of making a financial profit from an industry in the institution.”

⁸⁹ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 74 (1); “The precautions laid down to protect the safety and health of free workmen shall be equally observed in institutions.”

จะต้องกำหนดชั่วโมงที่แน่นอน เพื่อให้เป็นเวลาเพียงพอต่อการศึกษาอบรมของนักโทษหรือกิจกรรมอื่นซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการบำบัดแก้ไขนักโทษนั้น⁹⁰

(4) การศึกษาและสันตนาการ⁹¹

เรือนจำและหน่วยงานราชทัณฑ์ จะต้องส่งเสริมการศึกษาต่อของนักโทษที่ยังสามารถศึกษาต่อได้ ทั้งยังจัดให้มีการศึกษาทางศาสนาแก่นักโทษด้วย เฉพาะนักโทษที่เป็นเยาวชนและนักโทษที่ไม่รู้หนังสือ ซึ่งการศึกษาต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาของประเทศ เพื่อที่ว่า เมื่อพ้นโทษแล้ว จะสามารถศึกษาต่อได้สถานศึกษาอื่นๆ ได้โดยต่อเนื่องไม่เป็นอุปสรรค ทั้งยังต้องจัดให้มีกิจกรรมเชิงสันตนาการและเชิงวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษ⁹²

(5) ความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษ⁹³

เรือนจำและหน่วยงานราชทัณฑ์ จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการส่งเสริมให้นักโทษและครอบครัวได้มีการรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของนักโทษและครอบครัว⁹⁴ ทั้งนี้ อนาคตของนักโทษภายหลังการพ้นโทษ จะต้องเป็นสิ่งที่คิดเตรียมไว้

⁹⁰ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 75; “(1) The maximum daily and weekly working hours of the prisoners shall be fixed by law or by administrative regulation, taking into account local rules or custom in regard to the employment of free workmen. (2) The hours so fixed shall leave one rest day a week and sufficient time for education and other activities required as part of the treatment and rehabilitation of the prisoners.”

⁹¹ ธานี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 63.

⁹² United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 77; “(1) Provision shall be made for the further education of all prisoners capable of profiting thereby, including religious instruction in the countries where this is possible. The education of illiterates and young prisoners shall be compulsory and special attention shall be paid to it by the administration. (2) So far as practicable, the education of prisoners shall be integrated with the educational system of the country so that after their release they may continue their education without difficulty.” and 78 “Recreational and cultural activities shall be provided in all institutions for the benefit of the mental and physical health of prisoners.”

⁹³ ธานี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 63.

⁹⁴ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 79; “Special attention shall be paid to the maintenance and improvement of such relations between a prisoner and his family as are desirable in the best interests of both.”

ตั้งแต่วันแรกจับนักโทษเข้าสู่เรือนจำ ดังนั้น จึงต้องส่งเสริมและช่วยเหลือนักโทษให้ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลและองค์กรภายนอกเรือนจำ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างดีที่สุดสำหรับครอบครัวของนักโทษและต่อการบำบัดฟื้นฟูทางสังคมแก่นักโทษเองด้วย⁹⁵

เรือนจำ หน่วยงานราชทัณฑ์ ส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือนักโทษ ที่พ้นโทษ จะต้องจัดเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ให้แก่นักโทษที่กำลังจะได้รับการปล่อยตัว เพื่อให้พ้นโทษผู้นั้นสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ใหม่ โดยสิ่งที่จำเป็นและนักโทษควรได้รับการจัดเตรียมไว้ให้ ได้แก่ เอกสารสำคัญและเอกสารประจำตัว ที่פקอาศัย และงานที่จะรองรับนักโทษผู้นั้น เสื้อผ้าในจำนวนที่เพียงพอและเหมาะสมตามสภาพอากาศและฤดูกาล ตลอดจนปัจจัยอื่นๆ เพื่อให้พ้นโทษสามารถดูแลตัวเองและกลับภูมิลำเนาของตนได้ทันทีภายหลังที่ได้รับการปล่อยตัว ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือนักโทษที่พ้นโทษดังกล่าว พึงได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเรือนจำและพบกับนักโทษตามความจำเป็น และควรมีโอกาสได้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่นักโทษเกี่ยวกับอนาคตภายหลังการพ้นโทษของนักโทษนั้นตั้งแต่แรกจับนักโทษผู้นั้นเข้าจำคุก⁹⁶

นอกจากนี้ องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน สมควรพร้อมที่จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ในการฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังได้กลับเข้าสู่สังคมตามปกติ (Social Rehabilitation) ทั้งนี้ โดยอาศัยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวของเขา เพื่อสิทธิแห่งความมั่นคงในสังคม (Social Security Rights) และประโยชน์ในทางสังคมอย่างอื่น

⁹⁵ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 80; “From the beginning of a prisoner's sentence consideration shall be given to his future after release and he shall be encouraged and assisted to maintain or establish such relations with persons or agencies outside the institution as may promote the best interests of his family and his own social rehabilitation.”

⁹⁶ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 81; “(1) Services and agencies, governmental or otherwise, which assist released prisoners to reestablish themselves in society shall ensure, so far as is possible and necessary, that released prisoners be provided with appropriate documents and identification papers, have suitable homes and work to go to, are suitably and adequately clothed having regard to the climate and season, and have sufficient means to reach their destination and maintain themselves in the period immediately following their release. (2) The approved representatives of such agencies shall have all necessary access to the institution and to prisoners and shall be taken into consultation as to the future of a prisoner from the beginning of his sentence. (3) It is desirable that the activities of such agencies shall be centralized or co-ordinated as far as possible in order to secure the best use of their efforts.

ของผู้ต้องขัง⁹⁷ ทั้งยังลดความรังเกียจของสังคมที่มีต่อผู้ต้องขังและในทางฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคมได้โดยปกติ⁹⁸

จากการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า แนวทางในการให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาตินั้น ได้มุ่งเน้นให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยอาศัยเรือนจำหรือหน่วยงานราชทัณฑ์ หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังภายหลังได้พ้นโทษแล้ว ซึ่งสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับแนวคิดและทฤษฎีในการลงโทษเพื่อให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ให้กลับมาเป็นคนดีในสังคมปกติ ทั้งนี้ ควรต้องเป็นการดำเนินงานภายใต้หลักการต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำความผิดให้สามารถกลับไปดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ตามปกติ ทั้งยังสามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเป็นผู้สนับสนุนให้การดำเนินงานบรรลุผล

(6) การนับถือศาสนา⁹⁹

⁹⁷ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 61; “The treatment of prisoners should emphasize not their exclusion from the community, but their continuing part in it. Community agencies should, therefore, be enlisted wherever possible to assist the staff of the institution in the task of social rehabilitation of the prisoners. There should be in connection with every institution social workers charged with the duty of maintaining and improving all desirable relations of a prisoner with his family and with valuable social agencies. Steps should be taken to safeguard, to the maximum extent compatible with the law and the sentence, the rights relating to civil interests, social security rights and other social benefits of prisoners.”

⁹⁸ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 64; “The duty of society does not end with a prisoner's release. There should, therefore, be governmental or private agencies capable of lending the released prisoner efficient after-care directed towards the lessening of prejudice against him and towards his social rehabilitation.”

⁹⁹ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 41;

(1) If the institution contains a sufficient number of prisoners of the same religion, a qualified representative of that religion shall be appointed or approved. If the number of prisoners justifies it and conditions permit, the arrangement should be on a full-time basis.

(2) A qualified representative appointed or approved under paragraph (1) shall be allowed to hold regular services and to pay pastoral visits in private to prisoners of his religion at proper times.

(3) Access to a qualified representative of any religion shall not be refused to any prisoner. On

เรือนจำและราชทัณฑ์จะต้องพิจารณาว่าหากมีผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาเดียวกันเป็นจำนวนมาก ผู้แทนศาสนาที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจะได้รับการแต่งตั้งขึ้น โดยมีผู้ต้องขังจำนวนมากเห็นชอบร่วมกัน ซึ่งผู้แทนศาสนาดังกล่าวจะได้รับการอนุญาตให้ได้รับการดูแลอย่างคนปกติ และได้รับค่าประกอบศาสนกิจในการเยี่ยมเยียนผู้ต้องขังอื่นๆ ตามสมควร นอกจากนี้ผู้แทนศาสนาดังกล่าวย่อมได้รับความเคารพนับถือจากผู้ต้องขังอื่นๆ ด้วย

2.4.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

นอกจากข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติแล้ว ยังมีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant of Civil and Political Rights) ได้บัญญัติหลักการไว้ว่า มนุษย์ทุกคน พึงมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to Life) เป็นสิทธิที่จะต้องได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ในส่วนของการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดก็เช่นกัน ในการให้โอกาสกลับตัว ให้โอกาสปรับปรุงตัว โดยพยายามหลีกเลี่ยง ไม่ให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษลักษณะที่เป็นการทำลายศักยภาพในการกลับตัวเข้าสู่สังคมของผู้กระทำความผิดเอง โดยใช้มาตรการการลงโทษที่ไม่ทำให้เกิดรอยมลทิน และได้รับการขัดเกลาด้วยวิธีอื่นๆ เช่น การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุกในเรือนจำ โดยอาจใช้มาตรการไม่ควบคุมตัวอย่างเป็นทางการ (Non-Custodial Measures) ซึ่งเป็นมาตรการหนึ่งที่ผู้กระทำความผิดสมควรได้รับการพิจารณาตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หรือหากได้รับการเข้าไปรับโทษในเรือนจำแล้ว อาจใช้วิธีการพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษ หรือการทำงานสาธารณะและเข้ารับการแก้ไขฟื้นฟูในศูนย์ควบคุม (Attendance Center) เพื่อมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความบกพร่องและเป็นสาเหตุให้กระทำผิดขึ้นมา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลกระทบทางลบในเรือนจำ¹⁰⁰

ดังนั้น ในเมื่อมาตรการต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมา ถือเป็นมาตรการขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ที่นานาประเทศให้การยอมรับ ดังนั้น การกำหนดแนวทางในการดำเนินการภายในของแต่ละประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิบทยุติของกฎหมายที่ก่อให้เกิดสภาพบังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาพบังคับทางกฎหมายที่กำหนดให้เป็นทั้งการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในแต่ละประเทศ และการกำหนดหน้าที่ของรัฐในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องหาก่อนปล่อยตัว

the other hand, if any prisoner should object to a visit of any religious representative, his attitude shall be fully respected.

¹⁰⁰ มงคล วีระศิริ. (2547). *บทบาทบ้านกึ่งวิถีในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด*. หน้า 12-13.

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า แนวทางในการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในทางระหว่างประเทศนั้น ได้มุ่งเน้นไปที่การให้ความสำคัญของการที่ผู้ต้องขังเมื่อได้รับการปล่อยตัวไปแล้ว สามารถอาศัยหรือดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ซึ่งรวมทั้งสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งในการฝึกอาชีพและการรู้จักควบคุมตน อย่างไรก็ตาม ในต่างประเทศได้มีการนำมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าว ไปตราเป็นกฎหมายและเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวในรูปแบบต่างๆ ดังที่จะได้กล่าวไว้ในบทต่อไป

D
P
U

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ในต่างประเทศ

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอถึงมาตรการทางกฎหมายเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ทั้งในทางระหว่างประเทศและในต่างประเทศ รวมทั้ง แนวคิดและแนวทางในการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

3.1 แนวทางการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวในต่างประเทศ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยเพื่อการกลับคืนสู่สังคมเป็นเป้าหมายและวิธีการที่หลายประเทศต่างให้การยอมรับและแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมมาโดยตลอด และเพื่อสร้างความชัดเจนอีกทั้งยังเป็นการขยายขอบเขตการรับรู้ที่มีต่อการดำเนินงานเพื่อการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังให้เกิดขึ้น การศึกษาการดำเนินงานในต่างประเทศจึงเป็นความจำเป็นยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการกลับสู่สังคมได้จริงของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษให้เกิดขึ้นในประเทศไทยตัวอย่างการดำเนินงานเพื่อการคืนผู้ต้องขังกลับสู่สังคมในต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา เบอร์มิวด้า นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น ฮองกง และสิงคโปร์¹ สรุปได้ดังนี้

1) สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกามีความโดดเด่นในการให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยอย่างมาก โดยการดำเนินงานเกิดจากฐานคิดที่ว่าหากมีการเตรียมความพร้อมการปล่อยมากเท่าไร

¹ กรมราชทัณฑ์ สำนักสังคมสงเคราะห์. (2551). *การศึกษาทางวิชาการ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย Re-Entry*. หน้า 47-50; พินิจพร โชติภักทรสมถ. (2548). “ราชทัณฑ์ต่างแดน.” *วารสารราชทัณฑ์* 53 หน้า 10-11 และอัสนีย์ สังขเนตร. (2546). “ผลการประชุมผู้บริหารงานราชทัณฑ์ภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก ครั้งที่ 22.” *วารสารราชทัณฑ์* 51 หน้า 39.

ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวก็จะสามารถประสบความสำเร็จในการออกไปดำเนินชีวิตภายนอกได้มากเท่านั้น จากฐานคิดดังกล่าวทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Center) ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีกฎระเบียบที่ไม่เข้มงวด และมีการควบคุมน้อย ผู้ต้องขังสามารถเลือกที่จะดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยภายในศูนย์จะมีบริการการให้คำปรึกษาก่อนปล่อย (Pre-release Counseling) โปรแกรมการวางแผนก่อนปล่อย (Planning Program) พร้อมกับโปรแกรมและกิจกรรมอื่น ๆ ให้เลือกอย่างหลากหลาย เพื่อสร้างความมั่นใจและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนแรก คือ ผู้ต้องขังเป็นการสร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ และความเชื่อมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขัง ส่วนต่อมา คือ ครอบครัว หรือคนใกล้ชิด เป็นการเน้นให้เกิดการสานสัมพันธ์ขึ้นระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัว ตลอดจนความพร้อมในการกลับสู่ครอบครัว และส่วนสุดท้ายคือ ชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้มีต่อผู้ต้องขังในการกลับสู่สังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้จริง

2) อังกฤษ

การดำเนินงานของอังกฤษจุดเด่นอยู่ที่ความรับผิดชอบต่อผู้ต้องขังจะอยู่ในความดูแลของหน่วยงานที่เรียกว่า National Offenders Management Services (NOMS) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบผู้กระทำผิดทั้งระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่เพียงแต่ผู้ต้องขัง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อเตรียมความพร้อมในการกลับสู่สังคม ทางหน่วยงานได้ทำการจัดหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-Release Course) และเมื่อผู้ต้องขังสำเร็จหลักสูตรแล้วมีประกาศนียบัตรรับรอง 2 ใบ คือ ประกาศนียบัตรการวางแผนอาชีพ กับ ประกาศนียบัตรเพื่อการเตรียมตัวในการทำงาน ซึ่งได้รับการรับรองจาก OCR Oxford Cambridge and RSE ซึ่งได้รับการยอมรับจากนายจ้างทั่วประเทศ

3) แคนาดา

การดำเนินงานในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของแคนาดาได้ให้ความสำคัญต่อการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เช่น การร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษาภาคประชาชนสำหรับพักการลงโทษผู้ต้องขัง การเปิดรับอาสาสมัครด้านต่างๆ ร่วมกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์งานของกรมราชทัณฑ์ให้แก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบการทำงาน นับเป็นจุดเด่นของการดำเนินงานของประเทศแคนาดา ส่งผลให้การดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ของประเทศแคนาดาเป็นที่รับรู้และยอมรับจากสังคมมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดี

ต่อการสร้างความพร้อมแก่สังคมที่จะก่อให้เกิดการยอมรับต่อผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในการกลับสู่สังคม

4) นิวซีแลนด์

การดำเนินงานของนิวซีแลนด์เน้นการดูแลในเรื่องที่พักอาศัยหลังจากผู้ต้องขังหลังพ้นโทษออกมาแล้ว โดยมีฐานคิดที่เชื่อว่าการมีที่อยู่อาศัยเหมือนเป็นการสร้างความสำเร็จของการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องกระทำผิด ดังนั้นสมาคมความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ต้องขังจึงจัดโครงการนำร่องเพื่อการมีที่พักอาศัยแก่ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษร่วมกับบริษัทการเคหะนิวซีแลนด์โดยมีเงื่อนไขว่าผู้ต้องขังจะต้องย้ายออกไปยังที่พักถาวรภายในเวลา 3 เดือน ถึงแม้การดำเนินงานของนิวซีแลนด์อาจไม่ชัดเจนในเรื่องการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย หากแต่เป็นการดำเนินงานที่เป็นการเน้นเฉพาะการเตรียมในเรื่องที่อยู่ให้แก่ผู้พ้นโทษที่สามารถช่วยขจัดปัญหาอันอาจจะเกิดแก่ผู้ต้องขังบางรายภายหลังการต้องโทษ

5) เบอร์มิวด้า

การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังเพื่อกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังของเบอร์มิวด้าเป็นการดำเนินงานที่เน้นการสร้างความมั่นคงในสัมพันธภาพความเป็นครอบครัวของผู้ต้องขัง และการช่วยเหลือครอบครัวผู้ต้องขังระหว่างการต้องโทษของสมาชิกในครอบครัว การดำเนินงานเป็นการร่วมมือของสององค์กรเรือนจำที่ใหญ่ที่สุดในโลก คือ The Prisoner Fellowship และ The Salvation Army ภายใต้ชื่อใหม่ที่เรียกว่า The Family Fellowship โครงการการช่วยเหลือดังกล่าวอยู่บนฐานการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังที่อยู่ในระบบการสนับสนุนของครอบครัวที่ดีมีแนวโน้มที่จะฟื้นฟูพฤติกรรมเสียได้ดีกว่า โครงการจึงเน้นให้สมาชิกในครอบครัวได้มีการพบปะกันสัปดาห์ละครั้ง รวมทั้งการจัดการฝึกทักษะอาชีพและอาชีพให้แก่ครอบครัวผู้ต้องขังร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังในเบอร์มิวด้าจึงเป็นการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญกับการดำรงสัมพันธภาพความเป็นครอบครัวของผู้ต้องขัง จึงก่อให้เกิดกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดสายสัมพันธ์ที่กระชับระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัว และยังรวมไปถึงการเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือในการดำรงชีวิตของครอบครัวผู้ต้องขังร่วมด้วย

6) ญี่ปุ่น

การสร้างความเข้มแข็งในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่น คือ การจัดตั้งบ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิด หรือบ้านกึ่งวิถีขึ้น 105 แห่ง ทั่วประเทศ โดยเป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งบริการ

หลักที่จัดขึ้น คือ การจัดสถานที่พัก การให้คำปรึกษา การจัดหางาน เป็นต้น แต่สำหรับบ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีการจัดตั้งโรงงานขึ้นภายในเพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษในขณะที่บางแห่งจะเป็นการจัดบริการในบำบัดทางจิตแก่ผู้พ้นโทษที่มีความเจ็บป่วยหรือบริการแก่ผู้พ้นโทษที่สูงอายุนอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งองค์กรอาสาสมัครในหลายองค์กรเพื่อทำหน้าที่ดูแลผู้พ้นโทษร่วมด้วยการเตรียมความพร้อมในญี่ปุ่นจะเป็นไปในลักษณะการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้พ้นโทษในบ้านกึ่งวิถีมากกว่าการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ทัณฑสถานหรือศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ถึงอย่างไร รูปแบบการดำเนินงานการเตรียมความพร้อมต่างก็เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

7) ฮ่องกง

จุดเด่นในการดำเนินงานการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังในฮ่องกง คือ การแสวงหาการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และวิธีการในการแสวงหานับเป็นอีกหนึ่งจุดเด่นที่น่าสนใจ คือ การใช้สื่อเข้ามามีส่วนในการแสวงหาแนวร่วม เช่น การจัดทำโฆษณา แผ่นโปสเตอร์ การสร้างละครโทรทัศน์ชุด “ถนนกลับบ้าน” (The Road Back) การจัดนิทรรศการประชาสัมพันธ์งานราชทัณฑ์ การจัดแสดงสินค้าเพื่อประชาสัมพันธ์ความสามารถของผู้ต้องขังให้เป็นที่ยอมรับ และการคัดเลือกนักร้อง นักแสดงเป็นทูตแห่งการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation Ambassador) รวมกับการจัดให้มีคณะกรรมการชุมชนเพื่อการช่วยเหลือผู้ต้องขัง (A Committee on Community Support for Rehabilitated Offenders) การตั้งศูนย์ผู้ต้องขังและผู้ปกครอง (Inmate/Parent Center) ในการจัดโปรแกรมเพื่อให้ผู้ต้องขังและครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน

8) สิงคโปร์

การดำเนินงานของสิงคโปร์เป็นการดำเนินงานที่เน้นการเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานจากครอบครัวผู้ต้องขัง และชุมชน ซึ่งเชื่อว่าความสำเร็จของการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังต้องอาศัยความพร้อมที่เกิดจากความร่วมมือจากครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขังเป็นสิ่งสำคัญ โดยได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Community Action for the Rehabilitation of Offenders - CARE) ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทั้งก่อนและหลังปล่อย โดยประสานความร่วมมือจากภาครัฐ และภาคเอกชน ในการช่วยเหลือสนับสนุน รวมทั้งการโฆษณางานราชทัณฑ์อย่างต่อเนื่องทั้งทางโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และสื่อโฆษณาข้างรถโดยสาร และการประชาสัมพันธ์ที่มีบทบาทอย่างมาก คือ การจัดตั้งโครงการ Yellow Ribbon เพื่อมุ่งประชาสัมพันธ์ให้เกิดการยอมรับผู้พ้นโทษในการกลับมาใช้ชีวิตร่วมกับสังคมอีกครั้ง

โครงการดังกล่าวเป็นการแสดงถึงความชัดเจนในการขับเคลื่อนระดับชาติ โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมในการดูแลผู้พ้นโทษ

การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยเพื่อการคืนคนดีสู่สังคม หรือการที่ผู้ต้องขังสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังจากพ้นโทษในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงความตระหนักและการให้ความสำคัญกับผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในประเทศนั้นๆ อย่างมาก และจากการดำเนินงานการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังทั้ง 8 ประเทศ กล่าวได้ว่า ทุกประเทศต่างให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยอย่างมาก โดยพบว่า การดำเนินงานเพื่อการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังส่วนหนึ่งเป็นการดำเนินงานที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยควบคู่กับการดูแลหลังปล่อย โดยเฉพาะการดำเนินงานในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษคือ การจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Center) ของสหรัฐอเมริกา และการจัดหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-release Course) ของอังกฤษการดำเนินงานดังกล่าวเป็นการดำเนินงานที่เกิดจากมองไปยังอนาคตข้างหน้าของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษที่ความสำเร็จในการกลับสู่สังคมจะเกิดขึ้น ได้นั้นจะต้องอาศัยการเตรียมความพร้อมเป็นสำคัญ ซึ่งการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจะเป็นการเตรียมทั้งในด้านสถานที่ คือ การจัดสถานที่ที่ลดความเข้มงวดของกฎระเบียบ ด้านหลักสูตรและกิจกรรม การจัดหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยใน เช่น การวางแผนอาชีพ การเตรียมตัวในการทำงาน การให้คำปรึกษา และกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขัง ถึงแม้ประเทศอื่นๆ จะไม่มีการระบุนโยบายการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยไว้อย่างชัดเจน แต่จากการดำเนินงานที่ปรากฏในหลายประเทศต่างก็ได้แสดงถึงการดำเนินงานในลักษณะของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยร่วมด้วย เช่นการเปิดโอกาสให้ครอบครัวและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมแก่ผู้ต้องขัง เพื่อสร้างความมั่นคงในสัมพันธภาพความเป็นครอบครัวและการเป็นสมาชิกของชุมชนของผู้ต้องขังให้ดำรงอยู่รวมทั้งกิจกรรมการณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีต่อผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในการกลับสู่สังคม สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การให้ความสำคัญในการจัดตั้งศูนย์และองค์การในการดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ การจัดตั้งดังกล่าวแบ่งเป็น 3 องค์กร คือ การจัดตั้งโดยกรมราชทัณฑ์ องค์กรเอกชนหรือองค์กรอาสาสมัคร และชุมชนในการดูแลช่วยเหลือ การจัดตั้งโดยกรมราชทัณฑ์จะเน้นการจัดในรูปแบบศูนย์การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Center) ในสหรัฐอเมริกาหรือการจัดตั้ง NOMS ในประเทศอังกฤษ นอกจากนั้นการจัดตั้งโดยองค์กรเอกชนหรือองค์กรอาสาสมัคร เช่น สมาคมความช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ต้องขังในการให้ความช่วยเหลือด้านที่พักแก่ผู้พ้นโทษในประเทศ

นิวซีแลนด์ องค์กร The family Fellowship ในเบอร์มิวด้าเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัวผู้ต้องขัง และสร้างสัมพันธภาพให้แก่อุ้งผู้ต้องขังและครอบครัว การจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีโดยการดำเนินงานของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ในญี่ปุ่นเพื่อดูแลเรื่องที่พักความเป็นอยู่ ตลอดจนการเป็นสถานที่ในการทำงาน สถานที่ในการบำบัดทางจิตและดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น และสุดท้าย คือ การจัดตั้งโดยชุมชน เช่น การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (CARE) เพื่อดูแลผู้ต้องขังก่อนและหลังปล่อยในประเทศสิงคโปร์ ศูนย์ผู้ต้องขังและผู้ปกครอง (Inmate/ Parent Center) ในฮ่องกงที่เน้นการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวการจัดตั้งศูนย์หรือองค์กรต่างๆ ถึงแม้จะเกิดจากการจัดตั้งจากองค์กรที่แตกต่าง และรูปแบบการดำเนินงานที่ต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ การมุ่งให้เกิดการกลับไปใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

2) การให้ความสำคัญกับครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขังหรือผู้พ้นโทษ จากการทำดำเนินงานทั้ง 8 ประเทศ สิ่งหนึ่งที่พบและนับว่าเด่นชัดที่สุด คือ การใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐานในการสร้างความเชื่อมั่นในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขัง ซึ่งการดำเนินงานจะเน้นการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นทั้งครอบครัว ชุมชน ตลอดจนภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เช่น การจัดตั้งองค์กรในชุมชนเพื่อให้การดูแลช่วยเหลือ หรือการจัดโปรแกรมหรือหลักสูตรต่างๆ ที่มุ่งให้เกิดการยอมรับและสร้างสัมพันธภาพที่ดีที่มีต่อผู้ต้องขังให้เกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชน เช่น หลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในสหรัฐอเมริกา กิจกรรมที่เน้นสัมพันธภาพให้แก่อุ้งผู้ต้องขังกับครอบครัว การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น การร่วมเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาภาคประชาชนในการพิจารณาการพักโทษในแคนาดา การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง (A committee on Community Support for Rehabilitated Offenders) ในฮ่องกง หรือองค์กร CARE ในสิงคโปร์ เป็นต้น รวมทั้งการดำเนินงานที่ขยายขอบเขตการช่วยเหลือไปยังครอบครัวผู้ต้องขังร่วมด้วย ความสำเร็จในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังพบว่า ทุกประเทศต่างมีรูปแบบการดำเนินงานในลักษณะของการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขัง โดยเชื่อว่า ครอบครัวและชุมชนจะเป็นหน่วยทางสังคมที่มีส่วนสนับสนุนในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี

3) การให้ความสำคัญกับการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังพบว่าในหลายประเทศได้นำวิธีการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างละครโทรทัศน์ โฆษณาทางโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ พื้นที่ข้างรถโดยสาร การจัดนิทรรศการงานราชทัณฑ์

การตั้งเหตุแห่งการแก้ไขฟื้นฟู เพื่อสร้างการรับรู้และการยอมรับในตัวผู้ต้องขัง/ผู้พ้นโทษให้เกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมให้เกิดขึ้น ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวเสมือนเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับสังคมที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในทั้งแคนาดา สิงคโปร์ และฮ่องกง นอกจากนี้ โครงการ Yellow Ribbon ในสิงคโปร์ยังนับเป็นความสำเร็จครั้งใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนทางสังคมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง/ผู้พ้นโทษ การรณรงค์และสื่อต่างๆ เสมือนเป็นอีกเครื่องมือสำคัญในการสร้างค่านิยมที่ดีที่มีต่อผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษให้เกิดขึ้น และสิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการกลับเข้าสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษต่อไป การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยทิ้งในประเทศไทย และต่างประเทศสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การเตรียมความพร้อมในเรือนจำหรือทัณฑสถาน และการเตรียมความพร้อมในศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย อีกทั้งการดำเนินการยังสามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ การเตรียมความพร้อมภายใน เป็นการเตรียมความพร้อมให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขังในการกลับสู่สังคมอีกครั้งภายใต้หลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ และการเตรียมความพร้อมภายนอกเป็นการเตรียมความพร้อมแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมในการรองรับการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

อย่างไรก็ดี ตามที่ได้นำเสนอมาแล้วข้างต้น เป็นเพียงแนวทางหรือเป็นนโยบายในการดำเนินการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวเท่านั้น ซึ่งสภาพบังคับในทางกฎหมายนั้น คงมีตัวอย่างในประเทศต่างๆ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร และญี่ปุ่นดังที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้

3.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

3.2.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี อำนาจตามกฎหมายที่จะทำให้สามารถลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้นั้น เริ่มมาจากประมวลกฎหมายอาญา² มาตรา 1³ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เป็นหลักว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (nullun crimen, nulla poena sine lege) หรือหลักในทางวิชาการที่เรียกว่า “หลักไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” อันเป็น “หลักประกันในทางอาญา” และเป็น

² Criminal Code (Stafgesetzbuch, StGB). As promulgated on 13 November 1998 Federal Law Gazette I, p.945, p.3322.

³ Section 1 “No punishment Without a Law”

“หลักรัฐธรรมนูญ” ประกอบกับโทษจำคุก เป็นโทษชนิดหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นอำนาจของศาลที่จะลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิด อันจะเป็นผลให้บุคคลหนึ่งจะต้องถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำ จะต้องมาจากหลักการพื้นฐานของหลักรัฐธรรมนูญและหลักประกันในกฎหมายอาญา เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายอาญากำหนดฐานความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจน ศาลย่อมมีอำนาจพิพากษาลงโทษได้⁴

แม้จะมีบทบัญญัติที่กำหนดฐานความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจน แต่ถ้าเป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากหรือที่มีโทษปรับสถานเดียวนั้น อัยการอาจใช้วิธีการทางอาญาแบบเร่งรัด โดยจะไม่เป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติ (Schoffengericht) ซึ่งวิธีการนี้ทำให้อัยการที่เกิดขึ้นในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีระงับลงได้เป็นจำนวนมาก⁵ ส่งผลให้การบังคับโทษ โดยทั่วๆไปมุ่งเน้นไปที่การใช้โทษ และการบังคับใช้โทษจำคุกให้น้อยที่สุด อาจใช้หรือไม่ใช้วิธีการรอกการลงโทษหรือการคุมประพฤติ ซึ่งกฎหมายได้อนุญาตให้มีการกำหนดโทษเพิ่มได้ ในการห้ามการกระทำบางอย่าง เช่น การห้ามขับรถเข้าไปในเขตที่กำหนด หรือมีการรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานโดยมีกำหนดระยะเวลา เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว หากศาลของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีพิพากษาให้ลงโทษไม่เกิน 2 ปี ศาลสามารถสั่งรอกการลงโทษและให้เข้าสู่ระบบการคุมประพฤติได้ ซึ่งเป็นนโยบายในการบริหารจัดการคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁶

ดังนั้น ในการลงโทษตามนโยบายการบริหารจัดการคดีอาญา บุคคลที่ต้องคำพิพากษาต้องพิสูจน์จนเป็นที่พอใจต่อศาลว่า จะไม่กระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคต จึงเป็นมาตรการในการเล็งโทษจำคุก ทำให้บุคคลนั้นมีชีวิตอยู่โดยไม่ต้องรับโทษจำคุก ส่งผลให้มีงานทำ มีชีวิตอยู่กับครอบครัวและมีสังคมอยู่ต่อไป แต่หากผู้ต้องโทษจำคุกนั้น กระทำความผิดอาญาซ้ำอีก หรือกระทำความผิดเงื่อนไขที่ศาลกำหนดในระหว่างคุมประพฤติ ผู้นั้นย่อมถูกถอนการพักการลงโทษจำคุกและถูกนำตัวไปจำคุกต่อไป⁷

หลักการทั่วไปในการบังคับโทษจำคุกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ผู้ต้องขังคนใดต้องโทษมาแล้วสองในสามส่วน เวลาที่เหลืออาจได้รับการพักการลงโทษจำคุกและมีการคุมประพฤติแทนได้ เมื่อมีข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ต้องขังผู้นั้นมีพัฒนาการปรับเปลี่ยนดีขึ้นแล้ว และ

⁴ ธาณี วรภัทร์ ก (2554). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. หน้า 151.

⁵ แหล่งเดิม.

⁶ Jorg-Martin Jehie. *Criminal Justice in Germany*. p. 29.

⁷ Ibid. p. 29.

อยู่ในระดับที่สามารถกลับเข้ามาใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ซึ่งการปล่อยตัวผู้นั้น จะเป็นประโยชน์ในเรื่องความปลอดภัยของสังคมด้วย⁸

3.2.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี หรือที่เรียกว่า “Basic Law” นั้น ได้รับรองหลักสิทธิมนุษยชนไว้ในมาตรา 1 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น มีอาจถูกทำลายได้” และ “การจำกัดเสรีภาพในมาตรา 2 คงมีเพียงกฎหมายเท่านั้นที่จะจำกัดได้” ซึ่งเป็นหลักประกันสิทธิของประชาชนชาวเยอรมันขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มุ่งเน้นไปที่การจัดให้มีการเรียนการสอน และการจัดระบบกระบวนการยุติธรรมที่สามารถคัดกรองคนที่กระทำความผิดจริงๆ ที่สมควรได้รับโทษจำคุกเท่านั้นที่ต้องเข้าบำบัดในเรือนจำ และมีกฎหมายบังคับโทษจำคุกที่จำกัดเสรีภาพเป็นการเฉพาะ คือ Execution of sentences Law (Strafvollzugsgesetze – StVollzG) ที่มีหลักปฏิบัติต่อเนื่องมาว่า “การนำคนเข้าคุก ต้องมีประโยชน์ต่อสังคมและผู้กระทำความผิด ถ้าไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ให้นำคนไปคุก” สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจึงได้พยายามใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก โดยศาลอาจพักการลงโทษโดยพิพากษาลงโทษจำคุก แต่ให้รอการลงโทษ และการใช้โทษปรับในจำนวนมาก เพราะเห็นว่าโทษจำคุกมีผลเสียมากกว่าผลดีในการนำมาใช้

มาตรการทางกฎหมายในการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญ คือ แผนการบังคับโทษเฉพาะบุคคล มีการสำรวจเพื่อบำบัดและการประเมินผลตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อค้นหาบุคลิกภาพและความเป็นไปของชีวิตของผู้ต้องขังคนนั้นๆ เพื่อให้ได้สาเหตุแห่งการกระทำความผิดและแนวทางแก้ไขพฤติกรรมที่เหมาะสมกับคนนั้นๆ โดยเฉพาะ ผู้ต้องขังต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานให้ถูกกระหนาบจากการบังคับโทษจำคุกให้น้อยที่สุด โดยมีระบบการสังคมสงเคราะห์ผู้ต้องขังในเรื่องต่างๆ 3 ช่วง¹⁰ คือ

- 1) การช่วยเหลือในการรับตัวผู้ต้องขังเข้าเรือนจำใหม่ๆ
- 2) การช่วยเหลือผู้ต้องขังในระหว่างบังคับโทษ
- 3) การช่วยเหลือผู้ต้องขังในการปล่อยตัวจากการบังคับโทษสู่สังคม

⁸ ธาณี วรภัทร์ ก เล่มเดิม. หน้า 156-157.

⁹ ธาณี วรภัทร์ ก เล่มเดิม. หน้า 151.

¹⁰ See Gunther Kaiser.(1984). *Prison Systems & Correctional Law : Europe, The United States, and Japan A Comparative Analysis.*

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายหลักของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่นำมาใช้ในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวนั้น พบว่ามีกฎหมายหลักที่ใช้ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการบังคับเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1796 เช่น มาตรา 11 แห่งกฎหมายฉบับนี้ที่กำหนดให้มีการผ่อนปรนการบังคับโทษ ที่อาจกำหนดให้ผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำเป็นประจำเพื่อทำงานภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ หรือ ปราศจากการควบคุม ซึ่งการผ่อนปรนจะต้องกระทำด้วยความยินยอมของผู้ต้องขัง เมื่อไม่มีพฤติการณ์ที่เกรงว่าจะหลบหนีหรือไปกระทำความผิดอาญา หรือในมาตรา 15 ที่กำหนดให้มีการเตรียมการปล่อยตัว โดยผู้ต้องขังจะได้รับการผ่อนปรน และอาจถูกย้ายไปอยู่เรือนจำเปิด ระหว่างระยะเวลา 3 เดือน ก่อนปล่อยตัวอาจอนุญาตให้ลาเป็นพิเศษไม่เกิน 1 สัปดาห์ เพื่อเตรียมการปล่อยให้ผู้ต้องขังสามารถออกจากเรือนจำได้ โดยไม่ต้องมีการควบคุมในระหว่างเวลา 9 เดือน ก่อนได้รับการปล่อยตัว ซึ่งอาจได้รับอนุญาตให้ลาเป็นพิเศษได้ไม่เกิน 6 วันต่อเดือน เป็นต้น

นอกจากนี้ ในกฎหมายฉบับดังกล่าว ยังได้รับเอาแนวคิดของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ไว้ในมาตรา 38 ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีความสามารถที่ยังไม่จับชั้นมัธยม จะต้องจัดให้มีการศึกษาในวิชาที่จะนำไปสู่การจบการศึกษาในชั้นดังกล่าวได้ หรือในมาตรา 39 ที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ฝึกวิชาชีพหรืออบรมอาชีพเพิ่มเติมนอกเรือนจำได้อย่างเป็นอิสระ หรือแม้แต่การทำงานในเรือนจำที่ได้รับค่าตอบแทนตามมาตรา 41 และ 43 อีกทั้ง การสนับสนุนให้ฝึกจิตตามหลักศาสนาของตน ตามมาตรา 53 เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการบังคับเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1796 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีความสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ

3.3 สหราชอาณาจักร

3.3.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

การดำเนินงานของสหราชอาณาจักร มีจุดเด่นอยู่ตรงที่ความรับผิดชอบต่อผู้ต้องขังจะอยู่ในความดูแลของหน่วยงานที่เรียกว่า National Offenders Management Services (NOMS) ซึ่งเป็นหน่วยงาน ที่รับผิดชอบผู้กระทำผิดทั้งระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่เพียงแต่ผู้ต้องขัง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อเตรียม

ความพร้อมในการกลับสู่สังคม ทางหน่วยงานได้ทำการจัดหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-Release Course) และเมื่อผู้ต้องขังสำเร็จหลักสูตรแล้วมีประกาศนียบัตรรับรอง 2 ใบ คือ ประกาศนียบัตรการวางแผนอาชีพ กับ ประกาศนียบัตรเพื่อการเตรียมตัวในการทำงาน ซึ่งได้รับการรับรองจาก OCR Oxford Cambridge and RSE ซึ่งได้รับการยอมรับจากนายจ้างทั่วประเทศ

การบังคับโทษในสหราชอาณาจักร จะมีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยผู้ต้องขังเด็ดขาดที่ได้รับโทษจำคุกเกิน 3 เดือน จะถูกส่งไปยังศูนย์จำแนกลักษณะซึ่งประจำอยู่ตามเรือนจำท้องถิ่นและทำการจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ประเภท A, B, C และ D ตามระบบการจำแนก โดยผู้ต้องขังประเภท A คือ ผู้ต้องขังที่ต้องการหลบหนี ผู้ต้องขังประเภท D คือ ผู้ที่สามารถไว้วางใจได้ ส่วนผู้ต้องขังประเภท B และ C คือ ผู้ที่ถูกคุมขัง โดยเพิ่มความมั่นคงปลอดภัย ส่วนผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดีทุกราย จะถูกจัดอยู่ในประเภท B โดยยกเว้นผู้ที่ถูกจัดให้อยู่ในประเภท A ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้¹¹

ประเภท A หมายถึง ผู้ต้องขังที่เป็นอันตรายต่อสังคมหรือความมั่นคง

ประเภท B หมายถึง ผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็นต้องควบคุมอย่างเข้มงวดมาก แต่มีแนวโน้มที่จะหลบหนี หรือการหลบหนีจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคม

ประเภท C หมายถึง ผู้ต้องขังที่ไม่พยายามหลบหนี แต่ยังคงต้องควบคุม

ประเภท D หมายถึง ผู้ต้องขังที่สามารถผ่อนคลายการควบคุมได้

ด้วยแนวทางดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ทำให้เกิดความผ่อนคลายความเข้มงวดในเรือนจำได้ ซึ่งจะช่วยให้โปรแกรมในการบังคับโทษและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ส่งผลต่อการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังในสหราชอาณาจักร ทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างดี¹²

จะเห็นได้ว่า สหราชอาณาจักร มีแนวคิดและการปฏิบัติที่มองความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการยุติธรรมสังคมแนวคิดใหม่ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ที่เป็นกลไกเชื่อมโยง

¹¹ กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์. (2551). งานราชทัณฑ์เปรียบเทียบ : มาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง. หน้า. 20.

¹² แหล่งเดิม. หน้า 21.

สัมพันธ์กัน จนสามารถทำให้ลดปริมาณคดีอาญาและปกป้องคุ้มครองสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล มุ่งเน้นการป้องกันมากกว่าการแก้ไข¹³

คำพิพากษาของศาลในสหราชอาณาจักร จะมีบทบาทสำคัญในการบังคับโทษ ศาลควร ใช้นโยบายกำหนดโทษอย่างไรจึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพกับความผิดที่เกิดขึ้น โดยมีการ จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณากำหนดโทษ (Sentencing Guideline Council) เพื่อป้องกันไม่ให้มีการ วินิจฉัยการลงโทษที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์¹⁴ ทั้งนี้ การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุกในภาค สังคม จะมีแนวโน้มนโยบายมุ่งการป้องกันอาชญากรรมมากกว่าการแก้ไข เช่น การใช้วิธีการกักขังที่ บ้าน (The Home Detention Curfew : HDC) แทน หรือใช้ร่วมกับการให้โทษจำคุกระยะสั้น หรือ ด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ คือ Electronically-monitored Curfew เป็นต้น¹⁵

การพยายามในใช้มาตรการภายนอกเรือนจำเพื่อลดปริมาณผู้ต้องขัง แต่มีประสิทธิภาพดี ในการแก้ไขพฤติกรรมซ้ำมากกว่าการแก้ไขผู้กระทำความผิดภายในเรือนจำ เป็นการลงโทษและการ แก้ไขฟื้นฟูในสังคม (Punishment and Rehabilitation in the Community) เพื่อลดการกระทำผิด อาญา โดยการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคมด้วยวิธีการใหม่ ที่เป็นการปฏิรูปการ ลงโทษที่ทันสมัย ใช้กลไกของสังคมเป็นรากฐานในการแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำผิด¹⁶

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า โปรแกรมในการบังคับโทษของสหราชอาณาจักรนั้น มีลักษณะที่ ต้องการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คุมกับผู้ต้องขัง เพื่อลดความเป็นปรปักษ์ต่อกัน และ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังรักษาวินัยของตนเอง นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่จะมีการเอารายได้จากการฝึก วิชาชีพของผู้ต้องขังไปชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้เสียหายด้วย¹⁷

3.3.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

กฎหมายสหราชอาณาจักรที่เป็นกฎหมายหลักในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อน ปล่อยตัวนั้น ปรากฏอยู่ใน Prison Act 1952 ว่าด้วยการบริหารงานเรือนจำ และข้อบังคับที่จำเป็น

¹³ ธานี วรภัทร์ ข (2550). “การบังคับโทษจำคุกในประเทศอังกฤษ.” *วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต*, 7(1) หน้า 54.

¹⁴ Secretary of State for the Home Department. (2002). *Justice for All*.

¹⁵ See Command of Her Majesty. (2004). *Cutting Crime, Delivering Justice. (A Strategic Plan for Criminal Justice 2004-08)*

¹⁶ ธานี วรภัทร์ ค (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. หน้า 119.

¹⁷ กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์. เล่มเดิม. หน้า 23.

ตาม Prison Rules 1964 ตามกฎหมายที่ออกใช้บังคับของรัฐสภา และส่วนบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้น ปรากฏอยู่ใน The Rehabilitation of Offenders Act 1974 ที่ยอมรับหลักการพิพากษาลงโทษโดยสังคมเพื่อลดการกระทำผิดทางอาญา โดยกำหนดให้มีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคม ด้วยวิธีใหม่ที่เป็นการปฏิรูปที่ทันสมัย ทั้งนี้ โดยอาศัยกลไกของสังคมเป็นรากฐานในการแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ดังนั้น ผู้พิพากษาของประเทศสหราชอาณาจักร จึงเน้นความสำคัญของการบังคับโทษและเพิ่มการทำงานในลักษณะต่างๆ ของผู้กระทำความผิดให้สอดคล้องกับการแก้ไขผู้กระทำความผิดด้วย¹⁸

นอกจากนี้ ยังมีมาตรฐานแห่งชาติในด้านการควบคุมผู้กระทำความผิดในชุมชน (National Standards for the Supervision of Offenders in the Community 2000) กำหนดมาตรฐานเพื่อคอยติดตามตรวจสอบทั้งผู้ถูกคุมประพฤติและผู้ที่ได้รับการพิจารณาปล่อยตัว ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล¹⁹

นอกจากนั้น ยังมีระบบประเมินผู้ต้องขังก่อนศาลมีคำสั่งให้พ้นโทษ (National Offender Assessment System) โดยพิจารณาวิเคราะห์พื้นฐานของบุคลิกภาพ ความประพฤติ เรือนจำและงานคุมประพฤติจะมอบหมาย “ให้ทำงานอะไร” ที่เป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้ต้องโทษ มีการกำหนดเงื่อนไขที่เป็นสาระสำคัญและมาตรฐานต่างๆ เพื่อเสนออนุมัติจัดทำแผนที่เรียกว่า “What Works” เป็นแผนที่มีลักษณะเฉพาะเป็นรายบุคคล มีเหตุผลและทักษะทางสังคม มีโปรแกรมจำนวนมากที่ได้สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของผู้ต้องขังกับผู้เสียหาย ทำให้ผู้ต้องขังสามารถสำนึกและเข้าใจผลกระทบของพฤติกรรมของตนเองได้²⁰

อย่างไรก็ดี มีโปรแกรมที่อบรมในเรื่องพื้นที่ต่างๆ ภายหลังจากปล่อยตัวผู้กระทำความผิดแล้ว เช่น จัดอบรมเกี่ยวกับงานก่อสร้าง มีการจัดหาสิ่งๆ ที่ต้องใช้ในการอบรมให้ อบรมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการทำงานสะอาด กีฬา วิธีการใช้เวลาว่างเพิ่มเติมทักษะที่ยังขาดอยู่ในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นการเชื่อมต่อการทำงานและการใช้ชีวิตใหม่ภายนอกเรือนจำ เพื่อให้ได้มีงานทำที่เหมาะสม และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างอยู่รอดปลอดภัยโดยไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก²¹

¹⁸ ธาณี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 51.

¹⁹ เทพพรหม อ่อนสีบุตร. (2544). “มาตรฐานแห่งชาติด้านการควบคุมผู้กระทำความผิดในชุมชน 2000.” *วารสารกรมคุมประพฤติ* 8(4) หน้า 25-28.

²⁰ ธาณี วรภัทร์ ค เล่มเดิม, หน้า 120.

²¹ Joan Petersilia. (2003). *When Prisoners Come Home*.

ประเทศสหราชอาณาจักร ถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีบทบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นกฎหมายที่ถูกสร้างขึ้นมาจากสภาพปัญหาที่พบในทางปฏิบัติ และแก้ไขด้วยวิธีการที่พิสูจน์และประเมินผลได้จริง สามารถนำมาปฏิบัติแล้วเกิดผลได้จริงภายในเวลาที่กำหนดได้ บนพื้นฐานของกฎหมายอาญา ที่สามารถอธิบายได้และสามารถประเมินผลได้ ทั้งยังมีเป้าหมายและหลักการในการบังคับโทษที่ชัดเจน ที่สามารถตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมได้²²

3.4 ญี่ปุ่น

3.4.1 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

ในญี่ปุ่น กระบวนการยุติธรรมทางอาญา พยายามที่จะใช้วิธีการที่จะเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิด โดยไม่ใช้โทษจำคุก เช่น การปรับ การรอลงอาญา ซึ่งขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการกระทำความผิด ใช้วิธีการแก้ไขและปรับพฤติกรรมโดยไม่ต้องให้มีการรับโทษจำคุก (non-custodian measures) โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม²³

การสร้างความเข้มแข็งในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่น เป็นปรัชญาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว กล่าวคือ การจัดตั้งบ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำความผิดหรือบ้านกึ่งวิถี (Half-Way House) ขึ้น 105 แห่ง ทั่วประเทศ โดยเป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งบริการหลักที่จัดขึ้น คือ การจัดสถานที่พัก การให้คำปรึกษา การจัดหางาน เป็นต้น แต่สำหรับบ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีการจัดตั้งโรงงานขึ้นภายในเพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษ ในขณะที่บางแห่งจะเป็นการจัดบริการในบำบัดทางจิตแก่ผู้พ้นโทษที่มีความเจ็บป่วยหรือบริการแก่ผู้พ้นโทษที่สูงอายุ นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งองค์กรอาสาสมัครในหลายองค์กรเพื่อทำหน้าที่ดูแลผู้พ้นโทษร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมในญี่ปุ่นจะเป็นไปในลักษณะการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้พ้นโทษในบ้านกึ่งวิถีมากกว่าการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ทัณฑสถานหรือศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ถึงอย่างไรรูปแบบการดำเนินการเตรียมความพร้อมต่างก็เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน²⁴

²² ธาณี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 56.

²³ United Nation. (1982). *Criminal Justice in Asia*.

²⁴ กรมราชทัณฑ์ สำนักสังคมนสงเคราะห์. เล่มเดิม หน้า 47-50; พินิพร โชติภักทรสมล. เล่มเดิม, หน้า 10-11 และอัสนีย์ สังขเนตร. เล่มเดิม, หน้า 39.

แนวทางของบ้านกึ่งวิถีนี้ ผู้ศึกษาเห็นตรงกันกับการศึกษาของ มงคล พบว่าแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับแนวทางในการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)²⁵ เพราะเป็นมิติที่สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสังคมกับผู้ต้องหา เพราะผู้ต้องหาที่ถูกปล่อยตัว โดยมากมักกลับไปอาศัยอยู่ในชุมชนเดิมของตัวเอง

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังให้การส่งเสริมแนวคิดในด้านการให้การศึกษาทางไกล โดยมีผู้สอนที่เป็นเจ้าหน้าที่เรือนจำและอาสาสมัครจากภายนอก รวมทั้ง การทำงานเพื่อฝึกอาชีพ โดยจะได้รับใบประกาศนียบัตรหรือใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเมื่อสำเร็จหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือสำหรับผู้ต้องขังที่เรียกว่า “Japanese Correctional Association” หรือ JCA เพื่อทำหน้าที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือผู้ต้องขัง เป็นต้น²⁶

3.4.2 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในเรื่องเดียวกันกับสิทธิมนุษยชน ในมาตรา 11 เรื่อง สิทธิมนุษยชน ที่ว่า “ห้ามมิให้จำกัดการใช้สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชน” และ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานเหล่านี้ซึ่งได้รับความคุ้มครองสำหรับประชาชนไว้ โดยรัฐธรรมนูญ ให้คุ้มครองแก่ประชาชนทั้งในชนรุ่นปัจจุบันและในอนาคตในฐานะที่เป็นสิทธิที่เพิกถอนไม่ได้และล่วงละเมิดมิได้

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายหลักที่ญี่ปุ่นใช้เพื่อทำการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวนั้น ได้แก่ Prison Law of 1908 ที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกระทรวงยุติธรรม ทำให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีความเจริญก้าวหน้ามาก จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1949 ญี่ปุ่นได้สร้างกลไกทางกฎหมายเป็นพิเศษในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังขึ้นมา (The Offenders Rehabilitation Law 1949) ซึ่งต่อมา ได้มีการแก้ไขปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น²⁷ จนกระทั่ง ในปี ค.ศ. 1972 ได้มีการออกข้อบังคับว่าด้วยการจำแนกผู้ต้องขัง (Prisoner’s Classification Rules in 1972) เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการกำหนดประเภทของผู้ต้องขังในการเตรียมพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ซึ่งผู้ศึกษาเห็น

²⁵ มงคล วีระศิริ. (2547). *บทบาทบ้านกึ่งวิถีในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด*. หน้า 78.

²⁶ กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์. (2551). *เล่มเดิม*. หน้า 77.

²⁷ Criminal Justice in Japan. *UNAFEI*. p. 34.

ว่า การมีความพยายามในการจำแนกผู้ต้องขัง ถือได้ว่า เป็นความพยายามที่จะทำการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเตรียมความพร้อม

นอกจากนี้ ยังมีการจัดระบบกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกที่แยกเป็นเรื่องเป็นหมวดหมู่ ใช้กฎหมายเป็นแกนกลางในการปฏิบัติ ทำให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจ มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เช่น The Prison Law, The Prison Law Enforcement Regulations, The Offenders Rehabilitation Law, The Juvenile Training School Law, Ordinance for Prisoner's Progressive Treatment เป็นต้น เพื่อสร้างมาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้เป็นระบบ ต่อเนื่องทั้งในและนอกเรือนจำ โดยเริ่มตั้งแต่ภายในเรือนจำ มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจัดการศึกษา การจัดการอุตสาหกรรม ในเรือนจำและการฝึกวิชาชีพ รวมทั้งการเตรียมผู้ต้องขังก่อนปล่อย และการสงเคราะห์หลังปล่อยที่เป็นรูปธรรม ซึ่งการดำเนินการต่างๆ ภายในเรือนจำเกือบทุกขั้นตอนทุกวิธีการ ต้องมีการบัญญัติกำหนดเป็นกฎหมายในการปฏิบัติ ทั้งในและนอกเรือนจำ²⁸ อาจได้แก่²⁹

1) การปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนกำหนด ตามมาตรการคุมประพฤติและการพักการลงโทษ และการอภัยโทษ ประกอบด้วยกฎหมาย The Offenders Rehabilitation Law, Amnesty Law, Amnesty Law Enforcement Regulations, The Law for Probationary Supervision of Persons under Suspension of Execution of Sentence เป็นต้น

2) มีการดูแลภายหลังการปล่อยผู้ต้องขังโดยมีการออกกฎหมาย The Law for Aftercare of Discharged Offenders

3) การป้องกันการทำคามผิด (Crime Prevention Activities)

ในส่วนของมาตรการและกลไกการบังคับโทษจำคุกที่สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของเรือนจำซึ่งเป็นภาครัฐ กับภาคประชาชน ต่างมีปรัชญาของการบังคับโทษจำคุกที่ประกอบไปด้วยสองส่วนที่สำคัญ คือ วัตถุประสงค์ของการลงโทษและเป้าหมายของการบังคับโทษทางอาญา โดยใช้โทษจำคุกเท่าที่จำเป็นจริงๆ และเฉพาะกับบุคคลที่สมควรเท่านั้น

อย่างไรก็ดี แนวทางของญี่ปุ่น จะมีการสร้างแผนบังคับโทษที่จะใช้กับผู้ต้องขังแต่ละคน และการจำแนกผู้ต้องขังแต่ละราย กล่าวคือ มีการแยกผู้ต้องขังชาย หญิง เด็ก และเยาวชน ให้การเคารพสิทธิมนุษยชนกับผู้ต้องขัง มีการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมกับผู้ต้องขัง เพื่อให้

²⁸ UNAFEI, Criminal Justice Legislation of Japan.

²⁹ ธาณี วรภัทร์ ค เล่มเดิม, หน้า 117-118.

สามารถกลับคืนสู่สังคมเป็นพลเมืองดีต่อไปได้ และก่อให้เกิดการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรมตามสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังจะพึงมีในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน³⁰

จากการศึกษาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า ทั้งในทางระหว่างประเทศ อันได้แก่มาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ หรือกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รวมทั้ง กฎหมายของต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษา จะพบว่า ส่วนแล้วแต่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเป็นกฎหมายเฉพาะ เพื่อให้เกิดการใช้บังคับมาตรการต่างๆ ในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู และการลงโทษเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคม อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้เกิดการปรับตัวเข้ากับสังคมที่ผู้ต้องขังจะต้องออกไปใช้ชีวิตและดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข

³⁰ แหล่งเดิม. หน้า 118.

บทที่ 4

มาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย ของประเทศไทย

ในปัจจุบัน กรมราชทัณฑ์ เป็นหน่วยงานหลักของประเทศไทยที่อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในงานราชทัณฑ์อันเป็นกระบวนการขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม โดยมีหน้าที่ดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล ทั้งยังเป็นสถาบันที่ใช้ควบคุมผู้กระทำความผิดกฎหมายเพื่อการลงโทษ เพื่อการอบรมฟื้นฟูจิตใจ และเพื่อการใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม อำนาจหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ต้องขังมีอาชีพเมื่อพ้นโทษ และจะสามารถดำรงชีวิตเป็นพลเมืองดี และเป็นการใช้แรงงานผู้ต้องขังให้เกิดประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษา พบว่าเมื่อมีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวที่ดีและมีประสิทธิภาพย่อมส่งผลให้อัตรการกระทำผิดซ้ำของผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวลดลง แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการ นำผู้กระทำความผิดมาลงโทษโดยการจำคุกนั้น เป็นกระบวนการที่สิ้นสุดในขั้นตอนที่ศาลมีคำพิพากษา ถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุก แต่กระบวนการหลังจากนั้น ประเทศไทยกลับไม่ได้มีมาตรการที่ชัดเจนมารองรับ เลยกว่า การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวควรมีลักษณะเช่นใด อีกทั้งศาลก็ไม่มีอำนาจเข้ามาแทรกแซง หรือยุ่งเกี่ยวในกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวอีกด้วย

มาตรการทางกฎหมายของไทยในเรื่องดังกล่าวกลับปรากฏมีเพียงแค่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เพียงฉบับเดียวเท่านั้น ที่เป็นกฎหมายหลักในการบังคับโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบังคับโทษจำคุก เพื่อนำมาใช้บังคับเพื่อให้เกิดการเตรียมพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ซึ่งรวมถึงการบังคับโทษทางอาญาด้วยเช่นกัน ผู้ศึกษาเห็นว่า บทบัญญัติของกฎหมายของไทย เมื่อเปรียบเทียบกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ และกฎหมายภายในของนานาประเทศซึ่งได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้แล้ว อาจมีความแตกต่างกันอยู่

บ้าง ซึ่งผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษาถึงปัญหาและความแตกต่างของมาตรการทางกฎหมายของไทยต่อไป

4.1 รัฐธรรมนูญและกฎหมายพื้นฐานในการรับรองสิทธิของผู้ต้องขัง

การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังด้วยกฎหมาย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในประเทศที่ปกครองด้วยกฎหมายหรือประเทศที่มีหลักนิติรัฐในการปกครองประเทศ และในประเทศที่มีแนวคิดให้มีกฎหมายสูงสุดที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” หรือประเทศที่เป็นรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) เพื่อให้เกิดการประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญจะตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานที่ว่า การกระทำใดๆของรัฐเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลย่อมมิอาจทำได้ ด้วยเหตุนี้การใช้อำนาจของผู้ปกครอง จึงเป็นไปตามหลัก Rule of Law ซึ่งเป็นหลักที่จำกัดอำนาจของผู้ปกครองไม่ให้มีการใช้อำนาจเกินขอบเขต หรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ แต่การใช้อำนาจของผู้ปกครองนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น¹

“รัฐธรรมนูญ” จึงถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และเป็นที่มาของกฎหมายทั้งปวงภายในรัฐ ดังนั้น กฎหมายทุกลำดับชั้น บทบัญญัติของกฎหมายใดๆ จะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญนี้มิได้ ดังนั้น การรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ ย่อมเป็นหลักประกันแก่ประชาชนว่า สิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ย่อมไม่อาจถูกทำลายได้ด้วยอำนาจใดๆ ที่กฎหมายมิได้รับรองอำนาจนั้นไว้ สิทธิของผู้ต้องขังก็เช่นเดียวกัน เพราะการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา ถือเป็น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิตอย่างคนปกติในสังคม

ดังนั้น รัฐธรรมนูญ จึงเป็นสิ่งที่มิบทบาทสำคัญในการที่จะกำหนดเพื่อรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและปฏิบัติการต่างๆ ที่รัฐจะกระทำการอันเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐจะต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ อันเป็นกระบวนการที่เรียกว่า Due Process แต่อย่างไรก็ตาม การให้สิทธิแก่ประชาชน โดยไม่มีกรอบหรือขอบเขตเพื่อการควบคุมการใช้สิทธิของประชาชนนั้น ย่อมอาจก่อให้เกิดผลเสียแก่รัฐและปัญหาต่างๆ ตามมาได้ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงเกี่ยวกับการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เป็นผลมาจากมาตรการในการปราบปรามอาชญากรรมของรัฐ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการป้องกัน (Crime Control)²

¹ ธาณี วรภัทร์ ก (2554). กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้า 72.

² แหล่งเดิม. หน้า 71.

ดังที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่รับรองว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง” กล่าวคือ บทบัญญัติดังกล่าว เป็นบททั่วไปที่ได้ให้การรับรองถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมทั้ง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลภายในรัฐ ที่มาตรา 32 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ฉบับนี้ ได้ให้การรับรองไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย”

หากมีการลงโทษหรือมีการบังคับโทษอาญาแก่บุคคล จึงเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐย่อมมีอำนาจกระทำได้ เว้นแต่ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว จะเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ ดังที่ได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่ว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

นอกจากนี้ การที่บทบัญญัติในมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่ได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษในทางอาญา เว้นแต่ ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น จะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้” ประกอบกับในวรรคสอง ที่ยังรับรองอีกว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” และ “ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” อีกทั้ง มาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทยปัจจุบัน ที่ได้บัญญัติรับรองหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคลดังกล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันว่า “บุคคล จักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคล หากจะถูกจำกัดได้ ต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่าที่จำเป็น เท่านั้น ซึ่งถือเป็นหลักในทางอาญาที่เรียกว่า “หลักไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) อันเป็นหลักประกันในทางอาญา และเป็นหลักประกันที่เป็น “หลักกฎหมาย

ในรัฐธรรมนูญ” ซึ่งโทษ “จำคุก” เป็นโทษชนิดหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น อำนาจในการที่ศาลจะพิพากษาลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้ อันเป็นผลให้บุคคลหนึ่งจะต้องถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำ จะต้องมาจากหลักการพื้นฐานของหลักรัฐธรรมนูญและหลักประกันในทางกฎหมายอาญา ด้วยเช่นกัน³

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติต่างๆ ข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การบังคับโทษจำคุกแก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด และได้รับการพิพากษาว่า การกระทำความผิดนั้น เป็นการสมควรได้รับโทษจำคุก ก็ต้องเป็นไปโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่าที่จำเป็น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกเท่านั้น เพราะการบังคับโทษทางอาญา ต้องเป็นการบังคับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษเพื่อทดแทน การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ การลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิดได้อีก การลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด หรือแม้แต่การลงโทษเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการกลับสู่สังคมเองก็ตาม

ดังนั้น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ย่อมทำให้บุคคลนั้น กลายเป็นผู้ต้องขังที่อยู่ภายใต้การคุมตัวของรัฐ ซึ่งรัฐต้องการจะลงโทษบุคคลนั้นด้วยวิธีการจำคุก เพราะรัฐต้องการที่จะลงโทษบุคคลนั้นด้วยการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงต้องบัญญัติรับรองว่าการลงโทษบุคคลด้วยวิธีการจำคุกนั้น ต้องเป็นไปภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วยการบังคับโทษจำคุก จึงเป็นเพียงการจำกัดเฉพาะเฉพาะกระทำบางอย่างของบุคคลในส่วนของ การแสดงออกทางร่างกาย แต่ไม่อาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพในส่วนอื่นๆ ในหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการได้รับการฝึกอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ ดังที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 49 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นต้น

ดังนั้น แม้ผู้ต้องขังจะถูกบังคับโทษจำคุก แต่สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามที่รัฐธรรมนูญรับรองนั้น ไม่สมควรที่จะถูกจำกัดตามไปด้วย บุคคลผู้ต้องขังสมควรได้รับการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวตามความเหมาะสม ด้วยเหตุนี้จึงสมควรเป็นหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการเพื่อให้

³ แหล่งเดิม. หน้า 21

ผู้ต้องขังสามารถใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในส่วนอื่นๆ ได้ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ อันเป็นการแก้ไขฟื้นฟู และเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังให้กลับคืนสู่สังคม อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติกฎหมายระดับพระราชบัญญัติของประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าการรับรองสิทธิดังกล่าวนั้น ยังไม่ได้รับการรับรองอย่างเพียงพอและชัดเจนมากนัก โดยประเด็นนี้จะขอเสนอในส่วนถัดไป

4.2 กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกและการเตรียมความพร้อมของไทย

ในปัจจุบัน กฎหมายที่เกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกของประเทศไทยนั้น อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และมีผลใช้บังคับเรื่อยมาจนปัจจุบัน ซึ่งมีบทบัญญัติโดยทั่วไปเป็นการกำหนดหน้าที่ให้แก่เจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ และการกำหนดระเบียบข้อบังคับภายในเรือนจำเท่านั้น หากได้มีการกำหนดให้มีแนวทางเกี่ยวกับการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ได้กระทำความผิดแต่อย่างใด ประกอบกับจากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายหลักเพียงฉบับเดียวที่เป็นกฎหมายหลักใช้บังคับหรือเกี่ยวข้องกับการกำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ซึ่งมีได้มีความเกี่ยวเนื่องเพื่อให้เกิดการเตรียมพร้อมผู้ต้องขังอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก

อีกทั้งยังพบว่า พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกล่าว แม้จะมีสถานะทางกฎหมายที่ได้ถูกตราขึ้นโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และได้มีการออกกฎหมายลำดับรอง ได้แก่ กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ประกาศ คำสั่งกรมราชทัณฑ์ และกฎหมายอื่นๆ ที่เป็นกฎหมายของฝ่ายบริหารเพื่อความสะดวกในการจัดการ ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายของสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ที่เห็นว่าการกฎหมายเพื่อการบริหารดังกล่าว เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคล หรือเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการใดๆ ต่อบุคคล จึงต้องเป็นไปตามกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น จึงจะมีความเหมาะสม

อีกทั้งยังไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติที่จะสามารถให้อำนาจแก่อธิบดีกรมราชทัณฑ์หรือผู้คุมเรือนจำในแนวทางของการเยียวยาการศึกษา หรือแก้ไขฟื้นฟูไว้โดยตรง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การบัญญัติกฎหมายของไทยในปัจจุบัน ยังขาดความชัดเจนที่ต้องการให้มีสภาพบังคับในทางกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ในการกำหนดให้มีบทบัญญัติเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังให้เป็นอิสระสู่สังคม

กล่าวคือ การกำหนดให้มีการแยกประเภทของผู้ต้องขังตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เรือนจำ เพื่อกำหนดประเภทของผู้ต้องขัง เพื่อให้ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้องเหมาะสมตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ในกฎหมายของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นี้ ก็หาได้มีปรากฏอยู่อย่างชัดเจนไม่ คงมีเพียงการกำหนดให้รัฐมนตรีมีอำนาจในการสั่งแยกประเภทเท่านั้น มิได้มีการกำหนดวิธีการแยกหรือแนวทางในการแยกประเภทตามแนวทางของมาตรฐานขั้นต่ำไว้แต่อย่างใด

ประกอบกับการศึกษาของธานี วรภัทร์ พบว่า กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย แม้จะได้มีการกำหนดประเภทหรือชั้นของเรือนจำ หรือกำหนดอาญาเขตในเรือนจำออกเป็นส่วนๆ โดยคำนึงถึงประเภท ชั้น เพศ ของผู้ต้องขัง หรือเพื่อประโยชน์ในการอบรมผู้ต้องขัง ตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 1-3 แล้ว แต่ยังไม่มีการบัญญัติถึงการประเมินผู้ต้องขังแต่อย่างใด ทั้งยังไม่ปรากฏเป็นกฎหมายและการดำเนินการตามหลักวิชาการประเมินแต่อย่างใดเช่นเดียวกัน ทั้งยังไม่มีการกำหนดแยกผู้ต้องขังต่างชั้นกันไว้ในเรือนจำต่างกัน หรือแดนขังหรือห้องนอนที่ต่างกัน ประเทศไทย พึงจำแนกโดยคำนึงแค่เพียงประเภทความผิด เพศ อายุ และระดับของความเป็นอาชญากรเท่านั้น กรณีดังกล่าวจึงมิใช่การแยกโดยอาศัยเกณฑ์เกี่ยวกับชั้นของผู้ต้องขัง ซึ่งยังคงไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติได้ เพราะมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าว ในข้อที่ 8 กำหนดว่า “ต้องจำแนกผู้ต้องขังตามเพศ ชาย หญิง โดยแยกเรือนจำหรือแยกแดน อายุ ประวัติการกระทำความผิด เหตุผลในการต้องโทษ และความจำเป็นในการปรับปรุงแก้ไข ผู้ต้องขังในระห้วงคดีต้องแยกออกจากนักโทษเด็ดขาด นักโทษคดีแพ่งต้องแยกจากนักโทษคดีอาญา นักโทษเยาวชนต้องแยกออกจากนักโทษผู้ใหญ่⁴

เมื่อพิจารณาจากทางปฏิบัติแล้ว พบว่าการแบ่งแยกนักโทษในประเทศไทย นอกจากการแบ่งแยกเป็นนักโทษชายและหญิงแล้ว มีเพียงการแบ่งแยกเป็น นักโทษชั้นกลาง ชั้นดี ชั้นดีมาก และชั้นเยี่ยม เท่านั้น โดยจะพิจารณาโดยอาศัยฐานความผิดเป็นเกณฑ์ในการกำหนดระยะเวลาของการเลื่อนชั้น เช่น ในคดีที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 15 ปี นักโทษที่เข้ามาในเรือนจำใหม่ๆ จะถูกจัดอยู่ในประเภทนักโทษชั้นกลาง เมื่อนักโทษผู้นั้นอยู่ในชั้นเดิมมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 3 เดือน และไม่มี ความ

⁴ ธานี วรภัทร์ ข (2554). *โครงการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพัฒนารูปแบบแนวทางของกฎหมาย บังคับโทษจำคุกในประเทศไทย*. หน้า 304.

ประพจน์เสื่อมเสีย จะถูกเลื่อนเป็นนักโทษชั่วคราว และเมื่ออยู่ในชั้นเดิมไม่น้อยกว่า 6 เดือน จะถูกเลื่อนชั้นเป็นดีมาก เป็นต้น ซึ่งผลของการเลื่อนชั้นนักโทษ เป็นชั้นดี หรือ ดีเยี่ยม นี้จะส่งผลให้นักโทษสามารถได้รับโอกาสบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณะได้ ภายใต้การควบคุมของเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ได้⁵

อย่างไรก็ดี ผู้ศึกษาเห็นว่า การแบ่งประเภทนักโทษในลักษณะนี้ ไม่ได้มีผลเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแต่อย่างใด เนื่องจากการแบ่งประเภทดังกล่าวเป็นไปเพื่อการนำนักโทษออกไปบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมเท่านั้น ไม่ได้มีผลเป็นการส่งเสริมความรู้ความสามารถของตัวนักโทษเองอีกทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ดังกล่าว ไม่ได้มีผลให้ตัวนักโทษสามารถติดต่อกับสังคมภายนอกแต่อย่างใด นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ในการแบ่งประเภทนักโทษยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังเห็นว่า แม้จะมีบทบัญญัติที่ให้โอกาสผู้ต้องขังได้ทำงานก็ตาม แต่ก็เป็นการทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกันนี้ กล่าวคือ หาได้มีสิทธิในการเลือกทำงานที่เหมาะสมแต่อย่างใดไม่ สอดคล้องกับแนวทางของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ อีกทั้ง ยังไม่สอดคล้องกับแนวทางในการลงโทษเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูแก้ไขผู้ต้องขัง ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาตนเองในทางที่เหมาะสมเฉพาะราย แต่อย่างใด เพราะการบำบัดจิตใจของผู้ต้องขัง มิได้เริ่มมาจากตัวผู้ต้องขังเอง

เนื่องจากว่า ผู้ศึกษาพบว่า มีเพียงข้อกำหนดในการบังคับว่าต้องให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขัง ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นี้ ที่ให้อำนาจอธิบดีออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและการอบรมผู้ต้องขัง และมาตรา 48 และ 49 ที่กำหนดให้นักโทษพิเศษสามารถใช้ชีวิตอยู่ในทัณฑนิคมได้ โดยสามารถอยู่อาศัยร่วมกับสามี ภริยา หรือญาติสืบสายโลหิตโดยตรงลงมา เพื่อให้เกิดการปรับตัวก่อนเตรียมการปล่อยตัวออกจากเรือนจำได้เท่านั้น⁶ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยากและจำกัดอยู่เพียงผู้ต้องขังบางส่วนเท่านั้น

⁵ สำนักทัณฑ์ปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์. การเลื่อน-ลดชั้นนักโทษเด็ดขาด.

⁶ มาตรา 48 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 “นักโทษเด็ดขาดคนใดมีคุณสมบัติดังกล่าวต่อไปนี้อาจถูกส่งไปอยู่ทัณฑนิคม

(1) เป็นผู้ประพจน์ดี

(2) มีความอดุทธสาหัส

ประกอบกับการศึกษาของธานี วรภัทร์ ที่พบว่า กฎหมายของประเทศไทย ยังบัญญัติเรื่องนี้ไว้กว้างนัก จึงเป็นเรื่องของเรือนจำหรือทัณฑสถานที่จะบริหารจัดการเท่าที่จะทำได้ มาตรฐานการให้การศึกษาอบรมในทางปฏิบัติจึงไม่เท่าเทียมกัน ประกอบกับการที่อาจารย์และวิทยากรในเรือนจำบางแห่งได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก ทำให้ผู้คุมเรือนจำต้องทำทุกอย่างรวมทั้งการศึกษาอบรมด้วย⁷

แนวทางในการดำเนินการเตรียมพร้อมผู้ต้องหาก่อนปล่อยตัวในหัวข้อก่อนหน้านี้ จะเห็นได้ว่า คงเป็นเพียงนโยบายหรือแนวปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ อันได้แก่ กรมราชทัณฑ์ เท่านั้น เท่ากับว่า หากไม่มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติชัดเจน ย่อมก่อให้เกิดการขาดความต่อเนื่องของการดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวที่มีประสิทธิภาพ ทั้งยังไม่อาจส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู ดังที่ได้กล่าวมาในบทก่อน ทั้งยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และแนวทางที่นานาอารยประเทศได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนเป็นการเฉพาะแล้วอีกด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แม้ด้วยบทบัญญัติในการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญนั้น คงเป็นเพียงการรับรองสิทธิอย่างกว้างๆ เท่านั้น ทั้งการมีสภาพบังคับใช้ของมาตรฐานขั้นต่ำในทางระหว่างประเทศ หรือข้อเสนอแนะการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้น ย่อมเป็นเพียงแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ ซึ่งประเทศไทยควรมีแนวทางในการดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ซึ่งจะได้ทำการศึกษาต่อไป

4.2.1 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านการทำงานของนักโทษในเรือนจำ

เพื่อให้การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยกลับคืนสู่สังคม เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษอันเป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้น การทำงานของนักโทษในเรือนจำก็เป็นวิธีการหนึ่งในการเตรียมความพร้อมดังกล่าว เมื่อใดก็ตามที่ผู้ต้องขังได้รับการปล่อย

(3) มีความสามารถ โดยแสดงให้เห็นผลดีในการศึกษาและการทำงาน

นักโทษเด็ดขาดเช่นนี้ต้องรับโทษในเรือนจำมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของกำหนดโทษ แต่โทษที่เหลือต้องไม่น้อยกว่า ๒ ปี หรือถ้าเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตต้องรับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าเจ็ดปี

มาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นักโทษพิเศษอาจได้รับอนุญาตให้นำสามี ภริยา ญาติสืบสายโลหิตโดยทางตรงลงมา หรือตรงขึ้นไป ไปอยู่ร่วมด้วยได้บุคคลดังกล่าวมาในวรรคก่อน เมื่อขณะอยู่ในทัณฑนิคมต้องปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของทัณฑนิคมนั้นๆ

⁷ แหล่งเดิม. หน้า 307.

ตัวแล้ว ผู้ต้องขังจะสามารถนำทักษะการทำงานในขณะที่อยู่ในเรือนจำมาใช้ประกอบอาชีพได้ตามปกติ ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 พบว่ารัฐธรรมนูญเองก็ได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในการทำงานเอาไว้ โดยกำหนดให้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ⁸ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะผู้ต้องขังอาจถูกจำกัด สิทธิเสรีภาพโดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วยการบังคับโทษจำคุก สมควรเป็นเพียงการจำกัดเพียงเฉพาะกระทำบางอย่างของบุคคล ในส่วนของการแสดงออกทางร่างกายแต่ไม่อาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพในส่วนอื่นๆ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานได้

เมื่อพิจารณากฎหมายระดับพระราชบัญญัติ พบว่ามาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ประเด็นที่น่าขบคิด คือ การงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ คือการงานประเภทใด และการงานดังกล่าวก่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมให้แก่นักโทษให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติภายหลังจากที่พ้นโทษจำคุกไปแล้ว อันจะสอดคล้องตามรัฐธรรมนูญ หรือตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ และแนวปฏิบัติของนานาประเทศหรือไม่ เมื่อพิจารณาตามกฎกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 แล้ว พบว่า ข้อ 50 ได้กำหนดว่า การงานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำนั้น ต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาต่างๆ ได้แก่ กำหนดโทษ ความแข็งแรงแห่งร่างกาย สติปัญญา อุปนิสัยและฝีมือหรือความรู้ความชำนาญ ผลในทางเศรษฐกิจ ผลในทางอบรม และสภาพการณ์แห่งเรือนจำ¹⁰ และข้อ 51 กำหนดให้การทำงานของผู้ต้องขังซึ่งมีอายุต่ำกว่า 25 ปีทำนั้นต้องคำนึงถึงการศึกษและการอบรมเป็นพิเศษ¹¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ไม่ได้ห้ามผู้ต้องขังทำงานอย่างเด็ดขาด หากแต่ผู้ต้องขังจะสามารถทำงานได้นั้นต้องมีคำสั่งจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยเจ้าหน้าที่เรือนจำจะเป็นผู้กำหนดประเภทงานตามความเหมาะสมของผู้ต้องขังแต่ละคน ในกรณีนี้อาจพิเคราะห์ได้ว่า ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิเสรีภาพในการเลือกการงานที่ตนเองมีความถนัดหรือชำนาญ หรือมีสิทธิเลือกงานที่ตนเองมีความสนใจจะนำไปใช้ประกอบอาชีพภายหลังจากการปล่อยตัวได้เลย เนื่องจากสิทธิดังกล่าว

⁸ มาตรา 43 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

⁹ มาตรา 22 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

¹⁰ ข้อ 50 กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479

¹¹ ข้อ 51 กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479

ถูกจำกัดอยู่ภายใต้คำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ กรณีนี้จึงอาจเป็นการขัดต่อบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ

4.2.2 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาและสันตินาการ

การศึกษาเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญสำหรับเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้กลับคืนสู่สังคม โดยมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาตินั้น ได้กำหนดให้ เรือนจำและหน่วยงานราชทัณฑ์ จะต้องส่งเสริมการศึกษาต่อของนักโทษที่ยังสามารถศึกษาต่อได้ ทั้งยังจัดให้มีการศึกษาทางศาสนาแก่นักโทษด้วย เฉพาะนักโทษที่เป็นเยาวชนและนักโทษที่ไม่รู้หนังสือ ซึ่งการศึกษาต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาของประเทศ เพื่อที่ว่า เมื่อพ้นโทษแล้ว จะสามารถศึกษาต่อได้สถานศึกษาอื่นๆ ได้โดยต่อเนื่องไม่เป็นอุปสรรค ทั้งยังต้องจัดให้มีกิจกรรมเชิงสันตินาการและเชิงวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษ¹² ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับคืนเป็นคนดีของสังคม

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 พบว่า มาตรา 49 แห่งรัฐธรรมนูญ ได้รับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการเข้ารับการศึกษามากกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย วรรคสองของมาตราดังกล่าว ยังระบุว่า ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับผู้อื่น¹³

ประเด็นที่น่าขบคิด คือ สิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาของผู้ต้องขังย่อมได้รับความคุ้มครองตามมาตรานี้หรือไม่ และคำว่า “ผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก” ตามวรรคสอง หมายรวมถึงผู้ต้องขังหรือไม่

นอกจากนี้ วรรคสาม ของมาตรา 49 ยังรับรองให้การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอด

¹² United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 75; “(1) The maximum daily and weekly working hours of the prisoners shall be fixed by law or by administrative regulation, taking into account local rules or custom in regard to the employment of free workmen. (2) The hours so fixed shall leave one rest day a week and sufficient time for education and other activities required as part of the treatment and rehabilitation of the prisoners.”

¹³ มาตรา 49 วรรค 1 และ 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ¹⁴ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ได้รับรองสิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาของบุคคลเอาไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการรับผิดชอบจัดหาการศึกษาแก่บุคคล

เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องการศึกษาและการอบรมของผู้ต้องขังเอาไว้ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พบว่า มาตรา 27 กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ในการออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและการอบรมของผู้ต้องขัง¹⁵ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันยังไม่ได้มีการออกข้อบังคับว่าด้วยเรื่องการศึกษาของผู้ต้องขังแต่อย่างใด ผู้เขียนเห็นว่า บทบัญญัติตามพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติตาม มาตรา 49 แห่งรัฐธรรมนูญ เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาของบุคคลเอาไว้อย่างชัดเจนว่าให้รัฐเป็นผู้จัดหา อีกทั้งหากตีความ คำว่า “ผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก” ตามวรรคสอง ให้หมายความรวมถึงผู้ต้องขังด้วยแล้ว ย่อมเป็นหน้าที่ของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ในการออกข้อบังคับดังกล่าว เพื่อให้การรับรองสิทธิตามรัฐธรรมนูญได้รับความคุ้มครอง

ส่วนในประเด็นที่ว่า ผู้ต้องขังนั้นสามารถได้รับการศึกษาตามความเหมาะสมเพียงใด ตามมาตรา 49 วรรคสาม แห่งรัฐธรรมนูญ ได้บัญญัติรับรองให้การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ ดังนั้น เนื่องจากผู้ต้องขังตกอยู่ในสภาวะถูกจำกัดเสรีภาพทางร่างกาย การให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขังจึงสมควรเป็นไปอย่างเหมาะสมแก่สภาพ เช่น ผู้ต้องขังอาจได้รับการศึกษาผ่านโทรทัศน์ ดาวเทียม หรือ อาจจัดให้มีองค์กรวิชาชีพเข้าไปให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังตามระยะเวลาอันสมควร เป็นต้น ทั้งนี้การจัดการศึกษาดังกล่าวต้องเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์

4.2.3 สิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษ

นอกเหนือจากการเตรียมความพร้อมด้านการทำงานและด้านการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง ดังที่กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้ว การเตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษก็เป็นวิธีการที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ตามมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ¹⁶ กำหนดให้เรือนจำและหน่วยงานราชทัณฑ์ จะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการส่งเสริมให้นักโทษและครอบครัวได้มีการรักษาและ

¹⁴ มาตรา 49 วรรค 3 รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550

¹⁵ มาตรา 27 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

พัฒนาความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของนักโทษและครอบครัว¹⁶ โดยครอบครัวนั้น เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม และครอบครัวยังเป็นที่พึ่งพิงแห่งแรกที่ต้องพึ่งพิงต้องกลับไปหลังจาก ได้รับการปล่อยตัว ด้วยเหตุนี้จึงสมควรพิจารณาว่า กฎหมายของประเทศไทยสนับสนุนให้มีการ เตรียมความพร้อมดังกล่าวอย่างไร

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 แล้ว พบว่ารัฐธรรมนูญ มิได้บัญญัติรับรองสิทธิลักษณะดังกล่าวเอาไว้แต่อย่างใด นอกจากนี้เมื่อพิจารณากฎหมายระดับ พระราชบัญญัติ พบว่า พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เองก็มิได้กล่าวรับรองสิทธิเกี่ยวกับการ เตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษ อย่างไรก็ตาม หากจะ พิจารณากรณีที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิดังกล่าวมากที่สุด พบว่ามาตรา 48 แห่งพระราชบัญญัติ ดังกล่าว ได้กำหนดให้ผู้ต้องขัง ที่มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นผู้ประพฤติดี
- (2) มีความอุสาหะ
- (3) มีความสามารถโดยแสดงให้เห็นผลดีในการศึกษาและการทำงาน
- (4) ต้องรับโทษจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของกำหนดโทษ แต่โทษที่เหลือต้อง

ไม่น้อยกว่าสองปี หรือถ้าเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตต้องรับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าเจ็ดปี หาก ผู้ต้องขังคนใดมีคุณสมบัติตามที่กำหนดข้างต้นมีสิทธิในการรับพิจารณาส่งตัวไปอยู่ทัณฑนิคม¹⁷ ซึ่ง ผู้ต้องขังที่ถูกส่งตัวไปอยู่ที่ทัณฑนิคมมีสิทธิได้รับอนุญาตให้นำสามี หรือ ภริยา ญาติสืบสายโลหิต ทางตรงลงมาหรือขึ้นไปมาอยู่ร่วมได้¹⁸ กรณีดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้อาจพิจารณาเป็นการเตรียม ความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษของผู้ต้องขังได้ เนื่องจาก กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวตนเองได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งส่งผลดี ต่อการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว ภายหลังจากที่ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัว อย่างไรก็ตาม สิทธิ ดังกล่าวนั้นจำกัดเฉพาะผู้ต้องขังที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น สิทธิดังกล่าวไม่ได้เกิด ขึ้นกับผู้ต้องขังทุกคนแต่อย่างใด

¹⁶ United Nations. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 79; “Special attention shall be paid to the maintenance and improvement of such relations between a prisoner and his family as are desirable in the best interests of both.”

¹⁷ มาตรา 48 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

¹⁸ มาตรา 49 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ดังที่กล่าวมาแล้ว ถึงแนวคิดของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง ซึ่งโดยหลักการแล้ว สามารถเตรียมความพร้อมได้ตลอดระยะเวลาในระหว่างที่ผู้ต้องขังถูกจำคุกอยู่ แต่แนวคิดดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดเฉพาะกรณีที่ผู้ต้องขังถูกจำคุกไปแล้วเท่านั้น เนื่องจากการเตรียมความพร้อม อาจกระทำได้ตั้งแต่ขั้นต้นก่อนการจำคุก โดยแนวคิดการเตรียมความพร้อมแก่ผู้ต้องขังตั้งแต่ก่อนมี การจำคุกนั้น ยังไม่เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายในประเทศไทย อีกทั้งยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่รองรับ แนวคิดดังกล่าว แต่แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับในประเทศฝรั่งเศสมานานแล้ว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในประเทศฝรั่งเศส อำนาจในการฟ้องคดีอาญาเป็นของพนักงานอัยการ โดยพนักงานอัยการในประเทศ ฝรั่งเศสมีอิสระ และมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจที่ค่อนข้างกว้างขวางและยืดหยุ่น

การใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการฝรั่งเศสจะพิจารณาตามความเหมาะสมของความเพียงพอในพยานหลักฐาน การได้ตัวผู้กระทำความผิดและการขาดอายุความดำเนินคดี ซึ่งพนักงานอัยการอาจไม่ฟ้องผู้กระทำความผิดทันที แต่จะทำทัณฑ์บนไว้เพื่อให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้มี โอกาสกลับตัว แต่ทั้งนี้จะต้องเป็นกรณีที่มีการสอบสวนเรียบร้อย มีการรายงานเหตุผลให้ผู้บังคับบัญชา ทราบด้วย จะเห็นได้ว่าอำนาจของพนักงานอัยการในประเทศฝรั่งเศสในการใช้ดุลพินิจ สามารถใช้เพื่อ การบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และถ้า เห็นว่าหากการฟ้องคดีตามกระบวนการยุติธรรมจะก่อให้เกิดประโยชน์น้อยกว่า พนักงานอัยการฝรั่งเศส สามารถกำหนดมาตรการทางเลือกที่เหมาะสมแล้ว สามารถทำให้สังคมกลับคืนสู่ปกติสุขได้โดยเร็วได้¹⁹ แนวคิดดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกด้วย

ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องอิสระของพนักงานอัยการฝรั่งเศส จึงมีความน่าสนใจที่จะนำมาปรับใช้ กับกรณีกำหนดมาตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องหาแม้ในประเทศไทยจะยังไม่มีการรับเอา แนวคิดดังกล่าวนี้มาใช้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วในขั้นตอนการแจ้ง ข้อกล่าวหา อัยการอาจใช้ดุลพินิจใน การแจ้งข้อกล่าวหา และกำหนดวิธีการให้เกิดความเหมาะสมแก่ ผู้ต้องหาแต่ละรายได้ โดยการพิจารณา จากภูมิหลัง ความสามารถ พฤติกรรมแวดล้อมของผู้ต้องหาคนนั้น เช่น เรื่องการศึกษา เรื่องความสามารถ ในการทำงาน เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวภายหลัง ที่ผู้ต้องหาถูกจำคุกไปแล้ว

¹⁹ The French Criminal Procedure Code, Article 40

4.3 นโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยของประเทศไทย

ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่าการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการแก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขังภายหลังการต้องโทษ ซึ่งผ่านกระบวนการจำแนกการเข้าสู่โปรแกรมต่าง ๆ ที่ทางเรือนจำและทัณฑสถานกำหนดไว้แล้ว การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องและสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวและพร้อมกลับสู่สังคมโดยไม่หวนมากระทำผิดซ้ำอีก อันเป็นภาระงานที่กรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินการดูแลรับผิดชอบ การแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานหรือการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะมีอาจสมบูรณ์หรือประสบความสำเร็จได้หากปราศจากการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นเหตุที่นำไปสู่ความล้มเหลวในการปรับตัวของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ และอาจก่อให้เกิดการกลับมาก่อทำผิดซ้ำได้อีก การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจึงมีความสำคัญต่อการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก²⁰

แต่จากการศึกษาบทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยแล้ว พบว่าสิทธิเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวนั้นยังไม่ได้รับการรับรองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักเพียงฉบับเดียว ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังโดยตรงก็ยังไม่ได้รับรองสิทธิดังกล่าวเอาไว้อย่างเพียงพอ ดังนั้นในส่วนนี้จะศึกษาว่า เรือนจำและทัณฑสถานมีแนวนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยหรือไม่อย่างไร

4.3.1 ที่มาของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

โปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เกิดขึ้นเนื่องจากการแก้ไขที่ดำเนินการภายใต้โปรแกรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นการดำเนินการในสภาพแวดล้อมที่มีการจำลองและควบคุมให้สมาชิกเกิดความเคยชิน แต่การกลับสู่สังคมจริงของสมาชิกเป็นการเข้าสู่สถานการณ์ที่ไม่มีการควบคุม ไม่มีการดูแลระหว่างสมาชิกด้วยกัน ตลอดจนสภาพสังคมภายนอกโอกาสที่สมาชิกจะเผชิญกับปัญหาต่างๆ และโอกาสที่จะกลับไปกระทำผิดซ้ำอีกจึงสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย นอกจากนั้นสิ่งที่ผู้พ้นโทษจะต้องประสบและนับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการกลับสู่สังคมที่อาจเป็นเหตุของการกลับเข้าสู่วงจรของการกระทำผิดซ้ำอีก คือ การไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

²⁰ กรมราชทัณฑ์. (2548). คู่มือการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง. หน้า 129-135; กรมราชทัณฑ์. (2551). แผนปฏิบัติการด้านสังคมสงเคราะห์ปี 2551-2553. หน้า 7-8; กรมราชทัณฑ์ สำนักสังคมสงเคราะห์. (2551). การศึกษาทางวิชาการ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย *Re-Entry*. หน้า 1-16 และนันทิ จิตสว่าง. (2549). โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด. หน้า 50-67.

เมื่อบุคคลเหล่านั้นต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ จึงมักจะหลีกเลี่ยงปัญหาและเข้าหาคนกลุ่มเดิม สังคมเดิม หรือพฤติกรรมเดิมที่เคยกระทำ และกลับเข้าสู่วงจรของการกระทำความคิดซ้ำในที่สุด ดังนั้น เพื่อเป็นการปรับสภาพและสร้างความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังจำต้องจัดให้มีการเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อการก่อเกิดทักษะความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ และปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ชีวิตในสังคมให้เกิดขึ้นตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งที่ใช้ป้องกันต่อสู้กับอุปสรรค ปัญหาในสังคมที่จะเกิดขึ้น อันจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า จึงกล่าวได้ว่า การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นการเสริมสร้างให้ผู้ต้องขังสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliance) ไม่เป็นภาระของสังคมและไม่กลับเข้าสู่การกระทำผิดอีกต่อไป การดำเนินการเพื่อเตรียมความพร้อมนับเป็นอีกขั้นตอนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการเข้ามามีส่วนร่วมจากหน่วยงานต่างๆ ในสังคม เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง

4.3.2 ลักษณะการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

การดำเนินงานในการเตรียมความพร้อมของกรมราชทัณฑ์แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำ ทัณฑสถานทั่วประเทศเรือนจำ และทัณฑสถานจะมีการจัดโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยขึ้นปีละ 2 ครั้ง ให้แก่ผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษก่อนปล่อย 6 เดือน ซึ่งจะประกอบด้วยหลักสูตรที่เน้นการสร้างความพร้อมในการดำรงชีวิตต่อไปหลังพ้นโทษ เช่น การให้ความรู้เรื่องการปรับตัว การให้ความรู้ในเรื่องกฎหมายเบื้องต้น การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น โดยทางกรมราชทัณฑ์ได้ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานพันธมิตร 12 แห่ง ในโครงการ “สร้างอาชีพ คืนคนดีสู่สังคม” ได้แก่ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กรมการจัดหางาน สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย กรมคุมประพฤติ บริษัทขายสี่กะหมี่เขียว จำกัด และห้างหุ้นส่วนจำกัดลูกชิ้นหมูไทยอินเตอร์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ต้องขังมีแนวคิดในการประกอบธุรกิจที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ในส่วนนี้จะเห็นว่าการดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับการความเป็นจริงที่ว่าการมีอาชีพและการมีงานทำเสมือนเป็นเกราะสำคัญที่สามารถป้องกันการกลับมากระทำผิดซ้ำ และเป็นไปตามเป้าประสงค์ในการคืนคนดีสู่สังคมอีกทั้งยังเป็นการกลับไปเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2) การจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย 10 แห่ง ใน 10 จังหวัด ได้แก่

(1) เรือนจำชั่วคราววังตะกั่ว จังหวัดนครปฐม

- (2) เรือนจำชั่วคราวเขาน้อย จังหวัดน่าน
- (3) ทักษสถานเปิดหนองน้ำขุน จังหวัดนครสวรรค์
- (4) เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท
- (5) เรือนจำชั่วคราวแคน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์
- (6) เรือนจำชั่วคราวโคกคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
- (7) เรือนจำชั่วคราวรอบเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- (8) ทักษสถานเปิดทุ่งเบญจา จังหวัดจันทบุรี
- (9) ทักษสถานเปิดห้วยโป่ง จังหวัดระยอง
- (10) ทักษสถานเปิดบ้านนาง จังหวัดพัทลุง

การจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแยกผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษและมีความประพฤติที่สามารถแก้ไขได้ออกจากผู้ต้องขังโทษสูง เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ โดยเป็นการสร้างความพร้อมในด้านการประกอบอาชีพที่เน้นการฝึกทักษะอาชีพด้านการเกษตร และการจัดกิจกรรมแก้ไขฟื้นฟูเพื่อสร้างความพร้อมทางร่างกายและจิตใจแก่ผู้ต้องขังก่อนกลับสู่สังคม

3) การจัดศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยกรุงเทพมหานคร ณ เรือนจำคลองเปรมการเตรียมความพร้อมที่เกิดจากการย้ายผู้ต้องขังที่เข้าเกณฑ์ออกทำงานสาธารณะนอกเรือนจำจากเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ โดยจัดอบรมในหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และอบรมอาชีพอิสระระยะสั้นให้แก่ผู้ต้องขัง เมื่อจบหลักสูตรจะมีการส่งไปทำงานสาธารณะนอกเรือนจำเพื่อฝึกการปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอก และให้ประโยชน์แก่สังคม

4.3.3 ระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

ระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยมีความยืดหยุ่นเพื่อให้เกิดความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับความเข้มข้นและวัตถุประสงค์ของแต่ละ โปรแกรม ซึ่งจะอยู่ระหว่าง 1 สัปดาห์-1 ปี สำหรับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของไทย มีการกำหนดให้มีระยะเวลา 6 เดือน (เป็นระยะการเตรียมปล่อยอย่างจริงจัง) ทั้งที่เป็นการปล่อยเพื่อคุมประพฤติ หรือปล่อยตามหมายศาลหากเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจะทำการคัดเลือกผู้ต้องขังที่เหลือโทษอีก 2 ปี โดยระยะ 1 ปีครึ่ง เป็นการเตรียมการ 6 เดือน ในการเข้าโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยอย่างจริงจัง สำหรับโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่ดำเนินการ

ในเรือนจำและทัณฑสถาน อาจนำเข้าโครงการเมื่อเหลือระยะเวลาอีก 6 เดือนก่อนปล่อยซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดตามช่วงเวลาภายในเวลา 6 เดือน โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงละ 2 เดือนได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงแยกตัว เป็นช่วงที่เกิดจากการแยกสมาชิกออกจากโปรแกรมบำบัดเดิม

ช่วงที่ 2 ช่วงเตรียมความพร้อม เป็นช่วงการเตรียมตัวที่จะกลับสู่สังคมอย่างจริงจัง

ช่วงที่ 3 ช่วงเตรียมปล่อยกลับสู่สังคม เป็นช่วงที่สมาชิกมีความอิสระมากขึ้น และพร้อมที่จะกลับสู่สังคม โดยในแต่ละช่วงผู้ต้องขังจะได้รับการอบรมตามโปรแกรมที่จัดไว้ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายเพื่อสร้างความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังให้ได้มากที่สุด

4.3.4 การดำเนินกิจกรรมในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

ในแต่ละช่วงของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไป และในแต่ละช่วงจะประกอบด้วยการดำเนินงานและกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นช่วงที่ต้องทำการแยกตัวเพื่อให้สมาชิกได้เริ่มลดระดับความเคยชินกับกลุ่มต่อสภาพของเรือนจำปิด หรือต่อกิจกรรมเดิมที่เคยปฏิบัติ โดยในช่วงนี้เป็นช่วงของกิจกรรมการปฐมนิเทศ การจำแนกลักษณะเป็นรายบุคคล โดยการสัมภาษณ์และวิเคราะห์รายงานผลการจำแนกเพื่อเข้าสู่กิจกรรม และวางแผนชีวิตร่วมกับสมาชิก และประสานไปยังเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนในช่วงปลายผู้ต้องขังจะได้รับการฝึกอบรมทักษะในการทำงานตามหลักสูตรต่างๆ และเข้ารับการศึกษาทั้งรายกรณี และรายกลุ่ม ร่วมกับกิจกรรมทางศาสนา

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่เข้าสู่การเตรียมความพร้อมอย่างจริงจัง โดยสมาชิกจะได้รับการฝึกอบรมในอาชีพต่างๆ ตามการวางแผนชีวิตที่ได้กระทำมาในช่วงที่ 1 เมื่อผู้ต้องขังเข้าสู่ช่วงนี้ผู้ต้องขังจะเข้ากลุ่มแนะแนว (Group Guidance) ซึ่งเป็นการเข้ากลุ่มขนาดใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้หรือข้อมูลที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต ประกอบด้วยการอบรมความรู้ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ และทักษะในการปรับตัว ตลอดจนการอบรมวิชาชีพ นอกจากนี้สมาชิกแต่ละคน แต่ละประเภทความผิดจะเข้าอบรมตามหลักสูตร “โปรแกรมเฉพาะ” ที่เหมาะสม เช่น หลักสูตรการจัดการกับความขัดแย้ง การระงับความโกรธ การลดความเครียดการปรับตัวเข้ากับสังคม การจัดการบริหารค่าใช้จ่าย การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และหลักสูตรที่มีความสำคัญที่สุด คือ การป้องกันการกระทำผิดซ้ำ (Relapse Prevention) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นการสร้างกำลังใจให้ตนเอง และเทคนิคในการเลี่ยงต่อการกระทำผิดซ้ำ การให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม (Group Counseling) เน้นการใช้กลุ่มในการพัฒนาทัศนคติเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง การจัดกลุ่มบำบัด (Group Therapy) เป็นการใช้อุปกรณ์กลุ่มในการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติ และค่านิยมของสมาชิกในกลุ่มที่จัดขึ้นสำหรับผู้ต้องขังที่มีปัญหา ในการปรับตัวและมีแนวโน้มกระทำผิดซ้ำ และการจัดกลุ่มส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว (Family Relation Group) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวผู้ต้องขังให้เกิดขึ้น ตลอดจนสร้างการยอมรับและความรับผิดชอบต่อผู้ต้องขังให้แก่ครอบครัวในการดูแล แก้ไข และฟื้นฟูผู้ต้องขังหลังการต้องโทษ หลักสูตรดังกล่าวจะมีระยะเวลาสั้นๆ บางหลักสูตรใช้เวลา 1 วัน หรือครึ่งวัน ในขณะที่บางหลักสูตรใช้เวลา 1-2 วัน หรือสัปดาห์ละ 1-2 ชั่วโมงในหลักสูตรที่ต้องอาศัยการอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละหลักสูตรจะเน้นเทคนิคที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

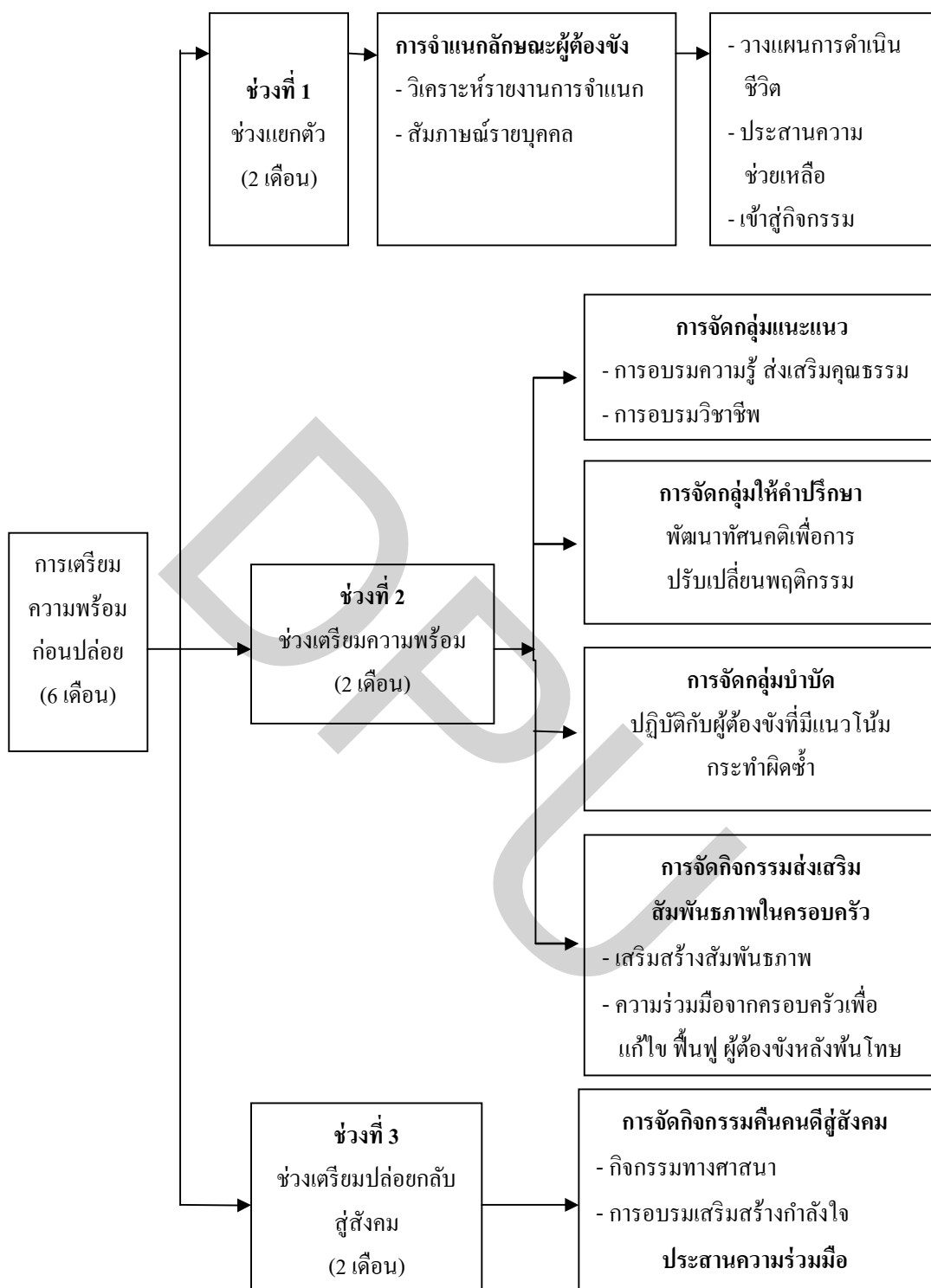
ช่วงที่ 3 เป็นช่วงเตรียมปล่อยกลับสู่สังคม เป็นช่วงที่มีการให้อิสระแก่สมาชิกมากขึ้น โดยจัดให้มีลักษณะใกล้เคียงกับสังคมภายนอก และลดกิจกรรมในช่วงก่อนหน้าลง มีการอนุญาตให้ออกไปทำงานในชุมชนมากขึ้น การเข้ารับการอบรมทักษะการทำงาน และการประกอบอาชีพ ร่วมกับการให้ครอบครัวและชุมชนได้เข้ามามีบทบาท และร่วมกิจกรรมร่วมกับผู้ต้องขังมากขึ้นในการจัดกิจกรรม “คืนคนดีสู่สังคม” โดยนำเอาพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานเช่น การให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์พระพุทธรูป การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปรับตัว รวมทั้งการอบรมเสริมสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตจากพระสงฆ์ และผู้มีประสบการณ์ ร่วมกับการให้ภาครัฐ และภาคเอกชนเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับในการปรับตัวของผู้ต้องขัง และสมาชิกคนใดที่ครอบครัวสามารถเข้ามารองรับได้ก็จะทำการประสานกับครอบครัว หากแต่สมาชิกคนใดที่ไม่มีครอบครัวในการรองรับก็จะทำการประสานกับชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวล้วนแต่เป็นไปเพื่อให้ผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษเกิดการเตรียมความพร้อมก่อนการกลับสู่สังคมอย่างจริงจัง

การดำเนินงานทั้ง 3 ช่วงนับเป็นการดำเนินงานที่มีความสำคัญ ยิ่งช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นแก่นของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยภายใต้การจัดหลักสูตร แต่ความเหมาะสมจะเกิดความเหมาะสมจำต้องอาศัยความชัดเจนในกระบวนการช่วงแรกด้วยและต่อเนื่องไปในช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 ตามลำดับ ตลอดจนการติดตามผลหลังการปล่อยตัว 3 เดือน เพื่อติดตามผลการดำเนินชีวิต ร่วมกับการให้คำปรึกษา ดูแลช่วยเหลือเพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถปรับตัว และจัดการกับปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 4.1

การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวแสดงให้เห็นถึง การดำเนินงานการเตรียมความพร้อมที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกเรือนจำและทัณฑสถาน คือ การเตรียมความพร้อมที่จัดให้แก่ผู้ต้องขัง ที่มีทั้งการดำเนินงานรายบุคคล และกลุ่ม ที่สร้างความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กับการ

พัฒนาทักษะและทัศนคติให้เกิดแก่ผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว และการเตรียมความพร้อมให้แก่ครอบครัวและชุมชนในการรองรับการกลับออกไปของผู้ต้องขังร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยนับเป็นขั้นตอนที่มีสำคัญอย่างยิ่งทั้งแก่ผู้ต้องขังและสังคม แม้การดำเนินงานด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของกรมราชทัณฑ์ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแต่การยอมรับ และให้โอกาสจากสังคมยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำขึ้น

D
P
U

ภาพที่ 4.1 การดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

4.4 ปัญหากฎหมายและอุปสรรคของการเตรียมความพร้อมผู้ต้องหาก่อนปล่อยตัวของประเทศไทย

ปัจจุบัน การบริหารงานของกรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการได้ยึดถือพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เป็นแนวทางในการบริหารงานตลอดมา ในส่วนของการบริหารเรือนจำและทัณฑสถานซึ่งเป็นหน่วยงานอีกหน่วยงานหนึ่งในสังกัดของกรมราชทัณฑ์ มีภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่อยู่ในความรับผิดชอบตามวิธีการที่กำหนดในกฎหมายราชทัณฑ์ โดยในระยะแรกมุ่งปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างเข้มงวดและเน้นการลงโทษเพื่อให้คนกลัว เรือนจำส่วนใหญ่จึงมีลักษณะสกปรก เต็มไปด้วยความทารุณโหดร้ายและโรคติดต่อต่างๆ เปรียบเสมือนนรกบนดิน การบริหารงานเรือนจำในยุคนั้นจึงมุ่งที่จะใช้เรือนจำเป็นที่ลงโทษนักโทษ โดยเน้นในเรื่องการคุมขังไว้ให้อยู่เท่านั้น มิได้มีการบริหารงานในเรื่องการดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังให้ถูกสุขลักษณะหรือมีการอบรมแก่นักโทษแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อแนวความคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดเปลี่ยนจากการแก้แค้นทดแทนมาเป็นการอบรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ในปัจจุบัน จึงได้มีการปฏิรูปโดยมีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดแบบมีมนุษยธรรมมากขึ้น ปรับปรุงสภาพเรือนจำและทัณฑสถานให้ดีขึ้น มีการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังเพื่อให้สามารถกลับสู่สังคมได้และไม่กระทำความผิดซ้ำอีก²¹

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทย ยังขาดพร่องในกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาที่เป็นระบบชัดเจน ที่จะสามารถรองรับมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ อีกทั้งยังขาดกฎหมายที่สามารถใช้บังคับให้เกิดการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับกับแนวทางของมาตรการทางกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น ที่มีกฎหมายรองรับชัดเจนตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เรือนจำจนกระทั่งออกจากเรือนจำ

โดยปัญหากฎหมายและอุปสรรคที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) ปัญหาการรับรองสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในกรณีการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยตัวเอาไว้โดยตรง อย่างไรก็ตาม หากตีความรัฐธรรมนูญอย่างกว้างแล้ว ผู้ต้องขังอาจถูกจำกัด สิทธิเสรีภาพโดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วยการบังคับโทษจำคุก สมควรเป็นเพียงการจำกัดเพียงเฉพาะกระทำบางอย่างของบุคคลในส่วนของ การแสดงออกทางร่างกาย แต่ไม่อาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพในส่วนอื่นๆอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานได้ ด้วยเหตุนี้สิทธิต่างๆเกี่ยวกับการเตรียม

²¹ ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ เฉลิมพล มีสมนัย และกอบเกียรติ กสิวิวัฒน์. (2540). *การบริหารงานราชทัณฑ์*. หน้า 10-11.

ความพร้อมก่อนปล่อยตัวของผู้ต้องขัง ได้แก่ สิทธิด้านการทำงาน สิทธิด้านการศึกษา และสิทธิด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษ สมควรได้รับการรับรอง จากการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญได้รับการรับรองสิทธิของบุคคลทั่วไปในด้านการงานและด้านการศึกษาเอาไว้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจนำมาใช้กับกรณีผู้ต้องขังได้ตามความเหมาะสม แต่รัฐธรรมนูญไม่ได้รับการรับรองสิทธิด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษเอาไว้แต่อย่างใด

(2) ปัญหาการรับรองสิทธิผู้ต้องขังตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 จากการศึกษาพบว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้รับการรับรองสิทธิเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวเอาไว้ โดยกรณีของสิทธิด้านการงานนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำในการออกคำสั่งให้ผู้ต้องขังทำงาน โดยที่ผู้ต้องขังมีอาจเลือกงานที่ตนเองสนใจ เพื่อพัฒนาทักษะและนำไปประกอบอาชีพหลังปล่อยตัวได้ นอกจากนี้สิทธิด้านการศึกษาของผู้ต้องขังก็ไม่มีการรับรองที่ชัดเจน เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจแก่อธิบดีกรมราชทัณฑ์ในการออกข้อบังคับด้านการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ยังไม่พบที่มีการออกข้อบังคับในลักษณะดังกล่าวแต่อย่างใด ในกรณีการรับรองสิทธิด้านความสัมพันธ์ทางสังคม กฎหมายเปิดโอกาสให้นักโทษสามารถนำพาสามี หรือ ภริยา และญาติสืบสายโลหิตทางตรงลงมาหรือขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันในทัณฑนิคมได้ ซึ่งกรณีดังกล่าวอาจพิจารณาเป็นการเตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดูแลหลังพ้นโทษของผู้ต้องขังได้ เนื่องจากกฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวตนเองได้อย่างใกล้ชิด ส่งผลดีต่อการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว ภายหลังจากที่ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัว อย่างไรก็ตาม สิทธิดังกล่าวนั้น จำกัดเฉพาะผู้ต้องขังที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น สิทธิดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังทุกคนแต่อย่างใด

(3) แม้ว่าปัจจุบัน กรมราชทัณฑ์และเรือนจำต่างๆ ในประเทศไทยจะมีแนวนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติซึ่งอยู่ในรูปโปรแกรมสำหรับเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวก็ตาม แต่แนวนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติเช่นว่านั้น ไม่มีสภาพบังคับเป็นกฎหมาย กล่าวคือ เป็นเรื่องของผู้มีอำนาจในการกำหนดขึ้นเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการเท่านั้น ซึ่งไม่มีความแน่นอนและมีลักษณะเป็นการบังคับว่าต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยพบว่า มาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในต่างประเทศ อีกทั้งสหประชาชาติได้กำหนดให้มีมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (United Nations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) โดยให้ความสำคัญแก่กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว เพื่อให้นักโทษดังกล่าวได้รับการฟื้นฟูแก้ไข และกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติสุข และยังเป็นการช่วยไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำอีกทางหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงมาตรการของประเทศไทยแล้ว พบว่ากฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก มีเพียงพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ฉบับเดียวเท่านั้น ที่เป็นกฎหมายหลักในการบังคับโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบังคับโทษจำคุก เพื่อนำมาใช้บังคับเพื่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว ซึ่งรวมถึงการบังคับโทษทางอาญาด้วย และเป็นที่น่าสังเกตว่า บทบัญญัติของกฎหมายของไทย เมื่อเปรียบเทียบกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ และกฎหมายภายในของต่างประเทศแล้ว อาจไม่สอดคล้องกับมาตรฐานของสหประชาชาติ และมีความแตกต่างกับกฎหมายของนานาประเทศอยู่บ้าง ความแตกต่างดังกล่าวนี้นำไปสู่ปัญหา ของการขาดประสิทธิภาพในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวในประเทศไทยอย่างยิ่ง โดยในบทนี้จะสรุปปัญหาสำคัญดังประเด็นต่อไปนี้ พร้อมกับนำเสนอข้อเสนอแนะที่เป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

5.1.1 ปัญหาการรับรองสิทธิการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยภายใต้รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ฉบับปัจจุบัน มิได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลซึ่งถูกคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเอาไว้อย่างชัดเจน หรือบัญญัติไว้โดยเฉพาะแต่อย่างใด อีกทั้งไม่ได้รับรองสิทธิในเรื่องการเตรียมความพร้อม ของผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวอีกด้วย โดยหลักการแล้ว ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ แม้ว่าการลงโทษ บุคคลด้วยการจำคุกถือเป็นการจำกัดสิทธิในร่างกาย และเสรีภาพของบุคคลนั้นๆ และต้องเป็นไปโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ

แห่งกฎหมายเท่าที่จำเป็น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก หากแต่การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วยการบังคับโทษจำคุก เป็นเพียงการจำกัดเพียงเฉพาะการกระทำบางอย่างของบุคคลในส่วนของ การแสดงออกทางร่างกาย แต่ไม่อาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพในส่วนอื่นๆ ในหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการได้รับการฝึกอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ ดังที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 49 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นต้น

ดังนั้น แม้ผู้ต้องขังจะถูกบังคับโทษจำคุก แต่สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามที่รัฐธรรมนูญรับรองนั้นไม่สมควรที่จะถูกจำกัดตามไปด้วย สิทธิต่างๆ เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเกี่ยวกับการศึกษา หรือ เกี่ยวกับการทำงาน ย่อมถูกพิจารณาว่าเป็นสิทธิที่ช่วยให้ผู้ต้องขังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวได้ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข โดยมีวิชาชีพ การศึกษา ทักษะการทำงานติดตัว ด้วยเหตุนี้ บุคคลผู้ต้องขังจึงสมควรได้รับการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวตามความเหมาะสม แต่ การรับรองสิทธิตามรัฐธรรมนูญยังคงมีความไม่ชัดเจนอยู่ ซึ่งทำให้สิทธิของผู้ต้องขังไม่ได้ถูกรับรองอย่างที่ควรจะเป็น

5.1.2 ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว

ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวสามารถพิจารณาได้จาก พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักเพียงฉบับเดียวที่เกี่ยวข้อง โดยจากการศึกษา พบว่าสิทธิของผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวนั้น ได้แก่ สิทธิด้านการทำงาน สิทธิด้านการศึกษาและการนันทนาการ และสิทธิด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสิทธิแต่ละประเภทที่กล่าวมานั้นยังคงขาดการรับรองที่ชัดเจน

(1) ปัญหาการเตรียมความพร้อมด้านการทำงานของนักโทษในเรือนจำ

เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ แต่กฎหมายดังกล่าวไม่ได้ระบุว่าการทำงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่เรือนจำ คือ การงานประเภทใด และการทำงานดังกล่าวก่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมให้แก่ นักโทษให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติภายหลังจากที่พ้นโทษจำคุกไปแล้วหรือไม่ เมื่อพิจารณาตามกฎกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พบว่ามีการกำหนดรายละเอียดของงานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำ โดยต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาต่างๆ ได้แก่ กำหนดโทษ ความแข็งแรง

แห่งร่างกาย สติปัญญา อุปนิสัยและฝีมือหรือความรู้ความชำนาญ ผลในทางเศรษฐกิจ ผลในทาง
 อบรม และสภาพการณ์แห่งเรือนจำ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่ากฎหมายไม่ได้ห้ามผู้ต้องขังทำงาน
 อย่างเด็ดขาด หากแต่ผู้ต้องขังจะสามารถทำงานได้นั้นต้องมีคำสั่งจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยเจ้าหน้าที่
 เรือนจำจะเป็นผู้กำหนดประเภทงานตามความเหมาะสมของผู้ต้องขังแต่ละคน ส่งผลให้ผู้ต้องขัง
 ไม่มีสิทธิเสรีภาพในการเลือกการงานที่ตนเองมีความถนัดหรือชำนาญ หรือมีสิทธิเลือกงานที่ตนเอง
 มีความสนใจจะนำไปใช้ประกอบอาชีพภายหลังการปล่อยตัวได้เลย

(2) ปัญหาการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาและสันตนาการ

แม้ว่ารัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิเสรีภาพด้านการศึกษาของบุคคลเอาไว้อย่างชัดเจน
 โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการรับผิดชอบจัดหาการศึกษาแก่บุคคล ยังมีความคลุมเคลือว่า
 คำว่า บุคคล ตามรัฐธรรมนูญ หมายความว่ารวมถึง ผู้ต้องขังด้วยหรือไม่ ซึ่งถ้าความให้รวมถึง ผู้ต้องขัง
 ด้วย อาจพบปัญหาจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้เป็น
 อำนาจหน้าที่ของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ในการออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและการอบรมของ
 ผู้ต้องขัง แต่ปัจจุบันยังไม่ได้มีการออกข้อบังคับว่าด้วยเรื่องการศึกษาของผู้ต้องขังแต่อย่างใด อีกทั้ง
 มีประเด็นที่น่าสนใจอีกประการ คือ หากมีการออกข้อบังคับเช่นนั้นแล้ว ผู้ต้องขังนั้นสามารถ
 ได้รับการศึกษาตามความเหมาะสมเพียงใด ซึ่งเมื่อพิจารณาตามมาตรา 49 วรรคสาม แห่งรัฐ-
 ธรรมนูญ ได้บัญญัติรับรองให้การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษา
 ทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครอง
 และส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ ดังนั้น เนื่องจากผู้ต้องขังตกอยู่ในสถานะถูกจำกัดเสรีภาพทางร่างกาย
 การให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขังจึงสมควรเป็นไปอย่างเหมาะสมแก่สภาพ เช่น ผู้ต้องขังอาจได้รับการ
 ศึกษาผ่าน โทรทัศน์ ดาวเทียม หรือ อาจจัดให้มีองค์กรวิชาชีพเข้าไปให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังตามระยะ
 เวลาอันสมควร เป็นต้น ทั้งนี้การจัดการศึกษาดังกล่าวต้องเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์

(3) ปัญหาการเตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

เนื่องจากแนวคิดตามหลักสากลที่ว่า สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม และ
 ครอบครัวยังเป็นที่พักพิงแห่งแรกสำหรับผู้ต้องขังต้องกลับไปหลังจากได้รับการปล่อยตัว ดังนั้นการ
 เตรียมความสัมพันธ์ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่จากการพิจารณาจาก
 บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 แล้ว พบว่ารัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติรับรองสิทธิลักษณะ
 ดังกล่าวเอาไว้แต่อย่างใด อีกทั้งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์เองก็มิได้กล่าวรับรองสิทธิเกี่ยวกับการ
 เตรียมความพร้อมด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และการดูแลหลังพ้นโทษเอาไว้แต่อย่างใดเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการส่งตัวผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีไปสู่ทัณฑนิคม ซึ่งมีการผ่อนปรนให้ผู้ต้องขังสามารถนำภริยา และญาติสืบสายโลหิต มาร่วมอยู่อาศัยด้วยในทัณฑนิคมดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถกล่าวได้อย่างเต็มที่ว่ามาตรการการส่งตัวไปยังทัณฑนิคม เป็นมาตรการที่ช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังได้ใกล้ชิดครอบครัว ก่อนได้รับการปล่อยตัว เนื่องจากสิทธิดังกล่าวถูกจำกัดเฉพาะผู้ต้องขังที่มีคุณสมบัติ ความประพฤติ ตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น สิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิโดยทั่วไปที่ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับ

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาต่างๆ ที่พบจากการศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวนั้น พบว่าปัญหาในลำดับแรก เป็นบทบัญญัติของกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักนิติรัฐในการปกครองระบบประชาธิปไตย อีกทั้งกฎหมายในลำดับรองลงมา อันได้แก่ พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ระเบียบ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่า เพื่อให้กลไกของมาตรการทางกฎหมายเป็นไปตามหลักนิติรัฐ ที่เป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ และเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย จึงควรมีการปรับปรุงและแก้ไข เพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมาย ของประเทศไทย เพื่อให้เกิดการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น และมีความชัดเจนมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งยังเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวคิดด้านมาตรการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวของนานาประเทศ และสหประชาชาติ

สิทธิของผู้ต้องขังในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวนั้น อาจได้รับการรับรองให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยกลไกของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งกำหนดให้มีการออกประกาศโดยกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับผู้ต้องขังบรรลุตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยมีประกาศในประเด็นหลักๆ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง กรณีการเตรียมความพร้อมด้านการทำงานของผู้ต้องขัง เมื่อพิจารณาตามกฎกระทรวง มหาดไทย ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พบว่ามีการกำหนดรายละเอียดของงานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำ โดยต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาต่างๆ ได้แก่ กำหนดโทษ ความแข็งแรงแห่งร่างกาย สติปัญญา อุปนิสัยและฝีมือหรือความรู้ความชำนาญ ผลในทางเศรษฐกิจ ผลในทางอบรม และสภาพการณ์แห่งเรือนจำแล้ว ด้วยเหตุนี้สมควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวง

ดังกล่าว โดยการเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับความต้องการและความสนใจของผู้ต้องขังเข้าไป จะส่งผลให้เกิดการเตรียมพร้อมที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กล่าวคือ เจ้าพนักงานราชทัณฑ์ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดให้ผู้ต้องขังทำงานนั้น นอกเหนือจากการพิจารณาข้อพิจารณาเช่นว่านั้นแล้ว ควรพิจารณาถึงความต้องการของผู้ต้องขังว่า ภายหลังจากพ้นโทษแล้ว ประสงค์จะทำงานหรือประกอบอาชีพในลักษณะใดด้วย และจัดให้ผู้ต้องขังได้ทำงานที่สามารถพัฒนาทักษะของตนเอง เพื่อนำไปประกอบอาชีพภายหลังการพ้นโทษ

ประการที่สอง กรณีการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษา ผู้ศึกษาขอเสนอแนะ ให้มีการออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและการอบรมของผู้ต้องขัง โดยอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ทั้งนี้โดยกำหนดรายละเอียด เงื่อนไข ของการเข้ารับการศึกษาย่างเท่าเทียมกัน และทั่วถึงแก่ผู้ต้องขัง ทุกคน ซึ่งการให้การศึกษาดังกล่าวสามารถกำหนดให้เป็นการศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ หรือเข้าทำงานภายหลังจากที่ผู้ต้องขังพ้นโทษไปแล้ว การออกข้อบังคับดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดความสอดคล้องในการรับรองสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย เนื่องจากรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นหน้าที่ของรัฐซึ่งจะเป็นผู้จัดหาให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน

ประการที่สาม ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ให้นำหลักการว่าด้วยการนำ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบัญญัติในมาตรการทางกฎหมายต่างๆ ที่ได้เสนอแนะไปก่อนหน้านี้ เนื่องจากแนวคิดว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น มุ่งเน้นให้ผู้ต้องขัง มีความสามารถที่จะกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข เพราะมุ่งเน้นให้ทุกอย่างกลับคืนสู่สถานะเดิมให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดในการลงโทษด้วยการจำคุกสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่สังคม แนวคิดนี้จะทำให้ผู้ต้องขังที่พ้นโทษแล้ว เสมือนกลับมาสู่วิถีชีวิตใหม่ และสามารถหลอมรวมเข้ากับสังคมที่ตนเองจากมา โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและชุมชนเดิมของตน ซึ่งเป็นสถานที่แรกที่ผู้ต้องขังที่พ้นโทษได้กลับไป โดยที่ไม่มีความรู้สึกแปลกแยก หรือผิดแผกไปจากสังคม โดยเสนอแนะให้นำแนวคิดนี้ไปแทรกอยู่ตามมาตรการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกประกาศต่างๆ เรื่องสิทธิการทำงานของผู้ต้องขัง สิทธิในการได้รับการศึกษา สมควรที่จะพิจารณาถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังด้วยว่าการทำงานประเภทใด หรือการได้รับการศึกษาลักษณะใดที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถนำไปปรับใช้ดำรงชีวิตประจำวันภายหลังพ้นโทษอย่างกลมกลืนกับสังคม

อย่างไรก็ดี บทบาทของอัยการก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว ซึ่งแนวคิดการให้อิสระแก่อัยการในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษแก่ผู้ต้องหา เป็นแนวคิดที่น่าสนใจนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวได้ แนวคิดดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกด้วย

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติใดๆ เพื่อให้มีผลเป็นมาตรการทางกฎหมาย ข้อมควรเป็นไปเพื่อแนวคิดที่ว่า ผู้ต้องขังต้องสามารถกลับคืนสู่สังคมที่ตนเองมาจากมา หรือแม้แต่สังคมใหม่ที่ผู้ต้องเมื่อได้รับการปล่อยตัวแล้ว สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ได้อย่างไม่ยากเย็นนัก เนื่องจาก รัฐมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะให้การช่วยเหลือสังคมในจุดนี้ และยังเป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤตราชทัณฑ์ในอนาคตของประเทศไทยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

DRPU

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กรมราชทัณฑ์. (2548). *คู่มือการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ: ราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์.

กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย, สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์. (2551). *งานราชทัณฑ์เปรียบเทียบ : มาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์.

คณิต ฒ นคร.(2555).*กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). *การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในชั้นพนักงานอัยการ : ศึกษาเปรียบเทียบนานาประเทศ* (รายงานผลการวิจัย). เสนอต่อสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายสถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานวิชาการ สำนักงานอัยการสูงสุด(รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.

จิตติ ดิงศภัทร์.(2515).*คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอนที่ 1*. กรุงเทพฯ: แสงทองการพิมพ์.

ไทรรัตน์ โภคพลากรณ์ เฉลิมพล มีสมนัย และกอบเกียรติ กลสิวิวัฒน์. (2540). *การบริหารงานราชทัณฑ์*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

นันทิจิตสว่าง. (2535). *หลักทัณฑ์วิทยา*. กรุงเทพฯ : กรมราชทัณฑ์.

_____. (2546). *หลักทัณฑ์วิทยา: หลักการวิเคราะห์งานราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

_____. (2549). *โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด*. กรุงเทพฯ: วัฒนพงศ์การพิมพ์.

ธานี วรภัทร์. (2555). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

_____. (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

ประเสริฐ เมฆมณี. (2523).*หลักทัณฑ์วิทยา*. กรุงเทพฯ : บพิศการพิมพ์.

พรชัยขันตีและคณะ. (2543). *ทฤษฎีและงานวิจัยทางอาญาวิทยา*. กรุงเทพฯ : บั๊กเน็ต.

- ศักดิ์ชัยเลิศพานิชพันธุ์. (2551). *การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำมาตรการลงโทษระดับกลางมาใช้เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำผิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- _____. (2551). *การศึกษารูปแบบการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้ด้อยโอกาสเฉพาะกลุ่มผู้พ้นโทษ* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สุดสงวนสุธีสร. (2547). *อาชญาวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์.
- _____. (2546). *อาชญาวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์.
- สุพจน์สุโรจน์. (2546). *เอกสารการสอนชุดวิชาการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดหน่วยที่ 1-7*.
กรุงเทพฯ:
- สำนักสังคมสงเคราะห์กรมราชทัณฑ์. (2551). *การศึกษาทางวิชาการการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย Re-Entry*. นนทบุรี: วิชั่นพีเพรส
- _____. (2551). *คู่มือการปฏิบัติงานการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- _____. (2551). *แผนปฏิบัติการด้านสังคมสงเคราะห์ปี 2551-2553*. นนทบุรี: วิชั่น-พีเพรส.

บทความ

- เทพพรหม อ่อนสีบุตร. (2544). “มาตรฐานแห่งชาติด้านการควบคุมผู้กระทำผิดในชุมชน 2000”
เอกสารอัดสำเนา (แปลและเรียบเรียงจาก National Standards for the Supervision of
Offenders in the Community 2000).” *วารสารกรมคุมประพฤติ*, 8(4). น. 25-28.
- ธานี วรภัทร์. (มกราคม-มิถุนายน 2550). “การบังคับโทษจำคุกในประเทศอังกฤษ.” *วารสารกฎหมาย
ธุรกิจบัณฑิตย์*, 7(1). น. 51-56.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. (ธันวาคม 2541). “การปฏิรูประบบการลงโทษ แนวทางสหวิทยาการ โดยเน้น
ทางด้านอาชญาวิทยา.” *บทบัณฑิตย์*, 54(4). น. 9-34.
- พินิจพร โชติภัทรสุมล. (2548). “ราชทัณฑ์ต่างแดน.” *วารสารราชทัณฑ์*, 53. น. 10-11.
- พัชราภรณ์ เวชวงศ์วาน. (2532). “ผลกระทบของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขัง.” *วารสารราชทัณฑ์*.

ศราวุฒิ แก้วเจือ สาวิตรี ศรีนภสัทธ์ ศิวพร หนูเอก พรอนงค์ มีภูมิรู้ ณ์ฐพล จึงศิริรุ่งเรือง และณัฐชัย สุจิตยามานนท์. (2547). *อาสาสมัครคุมประพฤติกับความสำเร็จในการคืนคนดีสู่สังคม กรณีศึกษา : สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา. สัมมนาเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการบริหาร โครงการและนโยบาย หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาคปกติ กรุงเทพมหานคร รุ่นที่ 46, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. อีสันย์สังขเนตร. (2546). “ผลการประชุมผู้บริหารงานราชทัณฑ์ภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิกครั้งที่ 22.” วารสารราชทัณฑ์ 51. หน้า 39.*

วิทยานิพนธ์

- ฉนิศางานสถิต. (2553). *กระบวนการนำนโยบายคืนคนดีสู่สังคมไปสู่การปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ : การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธานี วรภัทร์. (2551). *กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ธีรรัตน์ สัมมา. (2546). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ : ศึกษากรณีการลดวันต้องโทษจำคุก (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปิยะนัทร ผังสุวรรณดำรง. (2554). *ความเป็นอิสระขององค์กรอัยการ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มงคล วีระศิริ. (2547). *บทบาทบ้านกึ่งวิถีในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิมล ฉวีวงศ์พงษ์เดช. (2545). *ความพร้อมในการดำรงชีวิตภายนอกของผู้ต้องขังเรือนจำคลองเปรม ก่อนได้รับการปลดปล่อย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- อัญชลี คลังสีดา. (2543). *แนวทางพัฒนาการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนการปลดปล่อยแบบไม่มีเงื่อนไขในทัศนะของสหวิชาชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479.

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักทัณฑ์ปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์. *การเลื่อน-ลดชั้นนักโทษเด็ดขาด*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2556,

จาก <http://bpo.correct.go.th/files/publicPDF/increase%20class.pdf>.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Adler, Freda and friends. (1991). *Criminology*. USA : McGraw-Hill.

And Joan Petersilia. (2003). *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*.

New York : Oxford University Press.

Bryan A. Garner. (2004). *Black's Law Dictionary*. St. Paul, MN : Thomson West.

Clemens Bartollas. (2002). *Invitation to Corrections*. USA : Allyn and Bacon.

Command of Her Majesty. (2004). *Cutting Crime, Delivering Justice.(A Strategic Plan for Criminal Justice 2004-08)*.UK. : Stationery office.

Curran, Daniel J. & Renzatti, Claire M. (1994). *Theories of Crimes*. USA : Allyn & Bacon.

Gordon Bazemore & Sandra O'Brien. (2002). *The Quest for a Restorative Model of*

Rehabilitation :Theory-for-Practice and Practice-for-Theory. “Restorative Justice and the Law” Lode Walgrave : Editor, UK. : Willan Publishing.

- Gunther Kaiser .(1984). *Prison Systems & Correctional Law : Europe, The United States, and Japan A Comparative Analysis*. U.S.A. : Transnational Publishers.
- Herbert L. Packer. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford : Stanford University Press.
- Lilly, J. Robert et al. (2007). *Criminological Theory Context and Consequences* (4 thed). USA : SAGE.
- Mannle, Henry W. & Hirschel, J. David. (1988). *Fundamental's of Criminology*. USA : Prentice Hall.
- Pavlich, George. (2002). *Towards an Ethics of Restorative Justice*. In Restorative Justice and the Law. L. Walgrave (ed) pp. 1-18. Portland :Willan Publishing.
- Petersilia, Joan. (2003). *When Prisoners Come Home*. New York : Oxford.
- Siegel, Larry J. (2006). *Criminology*. USA : Thomson Wadsworth.
- Stephen Livingstone & Tim Owen. A. (1999). *Prison Law*. USA : Oxford University Press.
- United Nation. (1958). *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Related Recommendation*. New York : United Nation, Department of Economic and Social Affairs.
- Hoffmann, John P. & Ireland, Timotht O. (2004, September). "Strain and Opportunity Structures." *Journal of Quantitative Criminology*, 20(3). pp. 263-292.

LAWS

- Criminal Code (Steafgesetzbuch, StGB),Aspromulgated on 13 November 1998 Federal Law Gazette I.
- Criminal Justice Legislation of Japan.
- The French Criminal Procedure Code, Article 40.
- United Nations.*Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นายภัทร คงคาทิพย์
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2552 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยกำแพง
สถานที่ทำงาน	ปีการศึกษา 2556 นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต นิติกร สำนักลิขสิทธิ์ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์